

I. HET ENIGE EN EEUWIGE TESTAMENT OF VERBOND GODS;

II. HET OUDE GELOOF

door

HEINRICH BULLINGER

UIT DE OUD-ZÜRICHSE (DUIJSE) TAAL OVERGEZET
EN VAN EEN INLEIDING VOORZIEN

DOOR

Ds. H.A.J. LÜTGE
EM. PRED. TE AMSTERDAM

EN

DR G. OORTHUYS
PRED. TE AMSTERDAM

BIJ J.B. WOLTERS U.M. –
GRONINGEN, DEN HAAG, 1923

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2012

INHOUD

Inleiding

I. Het enige en eeuwige Testament of Verbond Gods

II. Het oude Geloof

1. De oudheid van het Christelijk geloof
2. Van de goedheid Gods en de boosheid des mensen
3. De eerste en rechte grond van ons heilig Christelijk geloof
4. Van de eerste Christ-gelovigen, Adam en Eva
5. Dat ook de heilige patriarchen Christenen geweest zijn en door Christus zalig geworden zijn
6. De wet Gods, door Mozes gegeven, leidt ons op tot Christus en schaduwt ons heel Zijn werk af
7. Van de oorsprong der Heilige Schrift en haar geloofwaardigheid
8. Alle vrome koningen en het volk Israël hebben zich op Christus verlaten en niet op de wet
9. Alle heilige profeten wijzen heen naar Christus en prediken de zaligheid in Hem alleen
10. Van de tijd der genade van Christus en hoe Hij Zelf betuigt, dat de zaligheid der gehele wereld alleen in Hem is
11. Dat ook de uitverkoren apostelen dit overoude geloof hebben gepredikt en verkondigd, dat alle heil alleen in Christus is
12. Slotsom, dat dit geloof het rechte, waarachtige en oeroude geloof is, dat eeuwig onbewogen zal blijven staan

INLEIDING

Heinrich Bullinger's naam en werk is heden vrijwel onbekend aan de gemeente des Heeren, die toch de Kerkhervormers, een Luther en een Calvijn en ook mannen als Melancton en Zwingli in dankbare herinnering houdt.

Bullinger's naam vergeten!

En toch was Bullinger in de eeuw van de Kerkhervorming door heel Europa gekend en geëerd bij allen, die de goede strijd meestreden, bij aanzienlijken en geringen.

Allereerst natuurlijk in zijn eigen Vaderland, in Zwitserland.

Toen Zwingli, die met het zwaard des Geestes zulke heerlijke overwinningen had bevochten, in 1531 met het ijzeren zwaard in de hand was geslagen en gesneuveld bij Kappel, scheen het grote werk van de Hervorming in Zwitserland, met name in Zürich, verloren. Toen stelde de Heere God in Zwingli's plaats aan het hoofd van Zürich's kerk en daarmee van de Reformatie in Zwitserland de vreedzame held Heinrich Bullinger.

In 1504 geboren in Bremgarten's pastorie, onderwezen in de school van de "broeders des gemenen levens" te Emmerik sinds 1516 en sinds 1519 aan de Hogeschool te Keulen, waar hij voor Luther's prediking gewonnen werd, in 1523 benoemd tot onderwijzer in de Kloosterschool te Kappel, onder leiding van de abt Joner een middelpunt van godvrezende verlichting, en in 1529 geroepen tot pastor van Bremgarten in zijns vaders plaats, had hij na de nederlaag van Kappel de wijk moeten nemen naar Zürich. Zijn dappere gade, die de poortwachter de sleutels moest ontwringen, volgde straks met de kinderen.

Bullinger's prediking in de diep verslagen stad maakte zulk een indruk, dat hij weldra geroepen werd Zwingli's plaats in te nemen. En als de rechte man op de rechte plaats heeft hij als een trouw herder en moedig voorvechter de gemeente van Jezus Christus mogen leiden tot het jaar 1575, toen hij op hoge leeftijd, in gans Europa bekend, door duizenden bemind, in vrede ontsliep.

Een man des vredes was hij, van zeldzame zachtmoedigheid en vriendelijkheid en zijn huis een toevlucht voor allen, die vervolgd werden om der waarheid wil.

Maar tegelijk een held en strijder, die van geen wijken wist, waar het de waarheid Gods gold.

Toen de Zürichsche Raad, vol angst voor de Roomse zegevierende Kantons en gedreven door stoutmoedig geworden vijanden van Zwingli, bij Bullinger's benoeming tot predikant van Zürich de gezamenlijke voorgangers van de gemeente beval: "Wij zullen de predikers niet meer toestaan de mensen zo goddeloos, boosaardig en met beledigende smaadredenen aan te grijpen en te schelden maar ijverig daarop toezien, dat zij het Woord Gods en de waarheid christelijk, eerzaam en vriendelijk verkondigen, de zonden met de Schrift bestraffen, maar zich niet met wereldse zaken bemoeien", kwam Bullinger dadelijk op voor de ongebonden prediking des Woords. Hij verklaarde, onder zulk een beding zijn benoeming niet te kunnen aanvaarden. "Gaarne willen wij", zo sprak hij voor de Raad, "zoals gij verlangt, het Woord Gods vreedzaam en ingetogen prediken en ons van de wereldlijke regering onthouden; maar wat God ons te spreken beveelt, wat nadrukkelijk in de Bijbel staat, dat mogen en kunnen wij ons in geen enkel opzicht verbieden laten, want Gods Woord wil en zal niet gebonden zijn, maar wat men daarin vindt, het zij wat het wil en wie het ook treffe, zal vrijuit gesproken worden, waarom wij u bij God de Heere vermanen en bidden om de onvoorwaardelijke prediking des Woords ("das unbedingte Wort")."

Bullinger heeft het pleit gewonnen, de Raad van Zürich heeft de vrees laten varen en heeft zich ook door dreigend oorlogsgevaar van het verbieden van de Mis niet laten afschrikken, en God de Heere heeft de woedende vijanden verboden het weerloze Zürich en de vrije loop van het Evangelie op zijn grondgebied te hinderen. De prediking van het Woord, de ordening van de Kerk en zowel het lager als het hoger onderwijs hebben onder Bullinger's leiding een heerlijke voortgang gehad.

Welk een rijke zegen is er van die pastorie bij Zürichs Gross-Münster¹ uitgegaan naar alle zijden, een halve eeuw lang.

In de eerste plaats door een correspondentie, die haar weerga mist, en waarvan nog slechts een klein gedeelte is gedrukt. Een weemoedig maar liefelijk getuige van deze arbeid is de briefwisseling met Jane Graye, de Engelse koningin van 9 dagen, die haar leven omwille van het geloof op het schavot moest laten, en in haar laatste ogenblikken nog met dankbaarheid dacht aan haar leermeester in Christus, Bullinger, wie zij ook haar handschoenen tot een aandenken liet zenden. En zijn correspondentie met de gemeenten in Graubunderland van 1533-1575, in drie banden uitgegeven door Dr. Traugott Schiess in 1904-1906, is een monument van trouwe herders-zorg op zich zelf, al gaat het hier slechts over een klein deel van Christus' Kerk.

Leerrijk en troostvol was al wat Bullinger schreef. Daarom waren, naast zijn brieven, zo bemind al de grotere en kleinere werken, die hij schreef, ten dele in de Latijnse taal, voor de geleerde wereld van die dagen, voor een groot deel in de volkstaal van zijn stad, het Zwitsers-Duits. Deze laatste werden trouwens meestal ook weer in de Latijnse taal overgebracht, opdat zij voor allen toegankelijk zouden zijn.

De eenvoud en klaarheid, waarmede Bullinger de Schrift uitlegde en de leer der zaligheid uiteenzette, worden door de tijdgenoten om strijd geprezen. Bekend is hetgeen Zanchius in 1568 aan Bullinger schreef met het oog op Bullinger's werk over de Oorsprong der dwalingen: "Gaarne memoreer ik, wat eens de Italiaanse monnik Giovanni Mollio, genaamd Montalcino (professor in Bologna), die ten slotte (1553) in Rome omwille van het geloof verbrand werd, daarover zei: "Kopen moet gij het", zei hij, "en hebt gij geen geld, ruk u dan het rechteroog uit, geef het als betaling en lees het boek met het linker!"

Ook in Nederland werden Bullinger's werken gaarne gelezen en dus ook in groten getale verkocht, terwijl Bullinger zijnerzijds, zoals uit zijn "Dagboek" blijkt, de geloofsstrijd van onze vaders met biddende belangstelling volgde. In een brief van 1566 lezen wij: "Ja waarlijk, de Heere onze God is een wonderbaar God, die onverwachte en ongelooflijke dingen werkt. Dikwijls moet ik daarbij aan de zalige Froschauer denken, — gezegend zij zijn nagedachtenis —, die reeds voor 20 jaren vaak tot mij zei: "Ik verkoop nergens meer van uw boeken, dan in Nederland, en ik geloof, gij zult het nog beleven, dat grote veranderingen daar zullen komen en deze leer er niet zonder vrucht zal blijven."

Froschauer, Zürichs vermaarde boekdrukker, heeft het juist gezien. Maar dat Bullinger's geschriften zó populair zouden worden, als ze geworden zijn en in zó groten getale in het Hollands zouden vertaald worden, als dit geschied is, heeft hij zeker niet kunnen dromen.

¹ Thans bewoond door Pfarrer Paul Eppler, de schrijver van "Fünzig Jahre christlicher Lehrerbildung. Zürich, 1920". In de zomer van 1922 werd ik door Dr. Eppler en de zijnen vriendelijk ontvangen in Bullinger's pastorie. Deze is echter geheel omgebouwd, terwijl in de nabijgelegen pastorie van Zwingli althans de studeerkamer is intact gebleven.

Niet minder dan 14 of 15 grotere en kleinere geschriften van Bullinger zijn in het Nederlands vertaald geworden. In de loop van de 16e eeuw verschenen de meeste en verscheidene van deze hebben een groot aantal drukken beleefd. Ook voor de 17e eeuw kunnen wij nog vertaalde geschriften van Bullinger aanwijzen. Terwijl thans weer twee werkjes van de Reformator, één voor het eerst, het andere bij vernieuwing, in Nederlandse vertaling verschijnen.

Dr. A. J. van 't Hooft kon voor het eerst, in zijn schone dissertatie over "De Theologie van Heinrich Bullinger in betrekking tot de Nederlandse Reformatie", in 1888 een lijst van 7 of 8 in het Nederlands vertaalde werken van Bullinger geven.

In zijn werk: "Anastasius' Wechwyser, Bullinger's Huysboeck en Calvijn's Institutie, vergeleken in hun leer van God en mens"², kon Dr. G. Oorthuys er nog een paar vertalingen aan toevoegen.

Thans zijn wij in staat een nog vollediger lijst van in het Nederlands verschenen werken of geschriften van Bullinger te geven, zonder al de bijzonderheden, die in de zo-even genoemde werken zijn te vinden, te herhalen,

1. Het "*Huysboeck, vijf Decades, dat is Vijftich Sermoonen van de voorneemste hooftstukken der Christelicker Religie.*"

Dit werk, een vertaling van de in drie delen in 1549, 1550 en 1551 in het Latijn verschenen "Decades" ("tientallen"), reeds in de Zwitserse vertaling van Haller "Huisboek" genoemd, is het leerboek bij uitnemendheid voor ons volk geweest gedurende de tweede helft van de zestiende eeuw. Deze preken zijn haast te lang voor een predikdienst, het zijn meer verhandelingen over de leer der zaligheid, en toch zijn ze in kerken en huizen, op de schepen en in de koloniën gelezen en herlezen³. Men beriep zich op het Huisboek, als op een autoriteit, totdat het, voornamelijk om zijn mindere beslistheid in het stuk der verkiezing, geheel werd verdrongen door Calvijn's Institutie. Dr. Van 't Hooft somde 7 (8) drukken op; wij kunnen er thans, na onderzoek in de Bibliotheek te Zürich, 9 (10) noemen, en wel van 1563 (Emden), 1567 (Emden), 1568 (zonder opgave van plaats en drukker), 1582 (Dordrecht, Jan Canin), 1595 (Dordrecht, A. en J. Canin), 1601 (Dordrecht), 1607 (Amsterdam, Corn. Claesz.), 1612 (Amsterdam Hendrik Laurensz.), 1622 (Amsterdam Jan Evertsz Cloppenburch). in 1619 verscheen bovendien van Remonstrantsche zijde afzonderlijk het Achtste Sermoen der tweede Decade ('s-Gravenhage, Aert Meuris).

Na het Huysboeck noemen wij allereerst de reeds in de editie van 1582 bij het Huysboeck gevoegde vertalingen:

2. "*Van den oorspronck, afcoemst ende voortganck aller dwalingen, die oyt by de Heydenen, Joden ende Christenen geweest zijn, ende noch hedendaechs ghevonden worden*", een vertaling van Bullinger's: "De origine erroris",

3, en "*Van de Concilien, waerin cortelick wt de Historien verhaelt wort, op wat wyse, met wat nutticheyt, en hoe vreedsamelick de Heylige Apostelen Christi onses Heeren, in de eerste Kercke, haer Concilium te Jeruzalem: Ende ter contrarie, met hoe grote schade ende verstooringe der gelovigen, de Roomsche Pausen, nu vijf hondert Jaren,*

² Leiden, E.J. Brill, 1919.

³ Bij de door Van 't Hooft en Oorthuys reeds vermelde getuigenissen aangaande dit veelvuldig gebruik van Bullinger's Huisboek voege men thans nog de beide volgende:

F. D. J. Moorrees, Bullinger aan boord van de schepen der Oost-Indische Compagnie, in het Tijdschrift "Geloof en Vrijheid", 1911, blz. 317-365; en

Dr. A. Eekhof, Bastiaan Jansz. Krol, 's Gravenhage 1910, blz. 32, XXIII (Bijlagen). Professor Dr. Eekhof wees mij op deze beide. Zelf bezit ik een Huisboek van 1612, op welks band de initialen van de Oost-Indische Compagnie en daaronder een M in gouden letters staan gedrukt.

ende daer over, haar Concilien gehouden hebben,” een vertaling van Bullinger’s werk: “De conciliis”, van 1560.

Deze beide vertalingen, van de hand van I. D. (drukfout op het titelblad I. G.), waarschijnlijk Jan Dierckens, in de editie van het Huysboeck van 1582 voor het eerst opgenomen met aparte titelbladen, maar met doorlopende paginering, zijn in de volgende editie’s van het Huysboeck mede herdrukt. In de editie van 1612 vinden wij voor het eerst bovendien, met aparte paginering, gelijk de beide vorig genoemde, de

4. “*Kerckelycke Sermoenen over de Feest-daghen onses Heeren ende Salighmaeckers Jesu Christi*, nu eerst uyt het Latijn overgheset inde Duytsche Tale door Johannem Lydium, dienaer Jesu Christi tot Oudewater”. Het is een vertaling van Bullinger’s in 1558 uitgegeven werk: “Festorum dierum Jesu Christi sermones”. Ook dit werk is later, in 1622, met de vorige herdrukt. Zo was het Huysboeck een lijvige foliant geworden, waaruit men de hele Bullinger kon leren kennen.

Na deze vier noemen wij de

5. “*Somma des Christelicken Religions*”, een Nederlandse vertaling van de “Summa Christlicher Religion”, die in 1556 verscheen als korte samenvatting van de Decades en in 1559 werd overgezet in het Latijnse “Compendium christianae religionis”. De complete titel luidt in de door mij geraadpleegde editie van 1608: “Somma des Christelicken Religions, Daer inne wt de Woorde Godts (sonder alle kyven ende schelden) recht ende cort bewesen wort, wat een yegelick Christen van nooden is te weten, te geloven, te doen, ende te laten, oock te lyden, ende salichlick te sterven. In thien Artyckelen gestelt, door Henricum Bullingerum. Overgeset wt het hoochduyts, door Wilhelmum Gnapheum. Hierin suldy vinden een corte verclaringhe van de thien Geboden Godts, de twaalf Artyckelen des Christelicken Geloofs, ooc van dat Vader onse, ende der H. Sacramenten. Tot Gorinchem voor Ariaen Helmich 1608”.

Dat ook dit werk van Bullinger veel gelezen is, al werd het geen volksboek als het Huysboeck, bewijzen de vier ons bekende uitgaven van 1562 (zonder plaats en drukker), 1567 (dito), 1581 (Antwerpen) en 1608 (Gorinchem).

6. “*De Openbaringhe Jesu Christi*. Ten eersten door de heyligen Engel Gods, Joanni de heyligen Apostel ende Evangelist gheopenbaert, ende van hem ghesien ende beschreven: Maer nu met 101 Predicacien verklaert door Heynrichum Bullingerum. Eerstmael in ’t Latijn wtghegaen ende nu in Nederduytsch op het eenvoudichste overgheset An. 1567. Ghedruckt in ’t Jaer 1567” (waarschijnlijk te Embden bij Leenard der Kinderen)⁴.

Van ditzelfde werk, een vertaling van het in 1557 te Zürich uitgegeven: “In Apocalypsim Jesu Christi, Conciones centum”, verscheen in 1581 nog een editie, bij Jan Canin te Dordrecht⁵.

Achter deze uitgave van 1581 ontdekte ik een werk van Bullinger, tot nu toe niet genoemd, hoewel op de titel van “de Openbaringhe” vermeld, en wel:

7. “*Een seer schoon troostelick Boeck van de sware lang-duerige vervolghinghe der heyliger Christelicker Kercke: daerbeneven van de oorsaken der vervolghinge: Item*

⁴ Zie het bijschrift naast de titel in het exemplaar van de Univ. Bibl. te Utrecht.

⁵ Door vriendelijke hulp van de Heer J.A. Kwint, theol. stud., en van Mej. G. Kwint te Utrecht kreeg ik van de titelbladen van beide editie’s een mooie kopie ter aanvulling van één van mijn exemplaren, waaraan het titelblad ontbreekt. Het jaartal 1581 lijkt op sommige exemplaren te zijn veranderd in 1582. Thans is echter een exemplaar in mijn bezit, dat duidelijk 1581 heeft.

een vermaninghe tot gedult ende bestendicheyt, midtsgaders een verhalinge der wrake ende straffe Gods, teghen de vervolgers. Beschreven door Henrychum Bullingerum, Dienaer der Kercken tot Zürich. Ende nu eerstelick om der groter nutticheyts wille, wt de Hoochduytschen in onse Nederduytsche sprake overgheset. Dese beschrijvinge begrijpt alle vervolginge der heyliger Christelicker Kercke, van de gheboorte onses Heeren Jesu Christi aen, tot dese onse ghevaerlicke ende jammerlicke laetste tijden. Ende is daerom sonderlinghe nut ende nootwendich te lesen, Matth. 17 vers 5 Dese is mijn wel lieve Sone, in de welcken ick mijn welbehaghen ghenomen hebbe, hoort hem. Ghedruckt inde Vermaerde Coopstadt Dordrecht, by Jan Canin. 1582. Met gratie ende Privilegie voor 6 Jaren.”

Hoewel achter “de Openbaring” gevoegd en ook op het titelblad van dit werk aangekondigd, is het dus apart gedrukt, een jaar later, en met aparte paginering (65 fol.).

8. “*Teghens de Wederdopers*, ses boecken Henrici Bullingeri, nu eerst uut de Latynsche Tale in Nederduytsch overgestelt, door Gerardum Nicolai, in zijn leven Kerckendienaer tot Norden in Oostvriesland. Die daer by ghevoecht heeft de Wederlegginghe der Leringen van Menno Symons, Dierick Philips, Adam Pastor, Hendrick Niclaes, ende meer andere. Ghedruckt tot Embden, int Jaer MD ende LXIX, de XXV Junii”.

Behalve in 1569 werd dit werk ook nog uitgegeven in 1617, te Amsterdam, bij J.E. Cloppenburgh. Het is de vertaling van Bullinger’s in het Duits geschreven maar weldra ook in het Latijn uitgegeven werk tegen de Wederdopers van het jaar 1560. Bullinger had er bijgevoegd de “Verantwortung etlicher die man Töuffer nennt, uff die tragen warumb sy nit zu kirchen gangend.” Nicolai liet deze doperse verantwoording bij zijn overzetting in onze taal wegvallen. Doch in 1665 verscheen van de hand van iemand, die het zegt op te nemen voor “de Christelyke Vryheyd van spreken in de Gemeente der Gelovigen”, een vertaling ook van deze verantwoording onder de titel: “Tweede deel van H. Bullingerus tegen de Wederdopers; zijnde de Verantwoording der Doopsgesinde. t’ Amsterdam, Bij Jan Rieuwertsz. Boekverkoper in de Dirck van Assen-steegh, in het Martelaers-boeck. 1565.”

9. Volgens niet al te duidelijke berichten van Schoock en Ypey en Dermout heeft er ook nog bestaan een “*Berecht der Krancken*” van 1538.

Dit moet dan een Hollandse overzetting zijn van Bullinger’s “Bericht der Krancken”, volgens Van ’t Hooft in 1538 gedurende de pest te Zürich geschreven maar in de Zürichse Bibliotheek voorhanden is een druk reeds van 1535 met de volgende titel: “Bericht der krancken. Wie man by de krancken und sterbenden mensen handlen, ouch wie sich ein yeder inn siner kranckheit schicken und zum sterben rüsten solle, kurzer und einfaltter Bericht Henrychen Bullingers. Getruckt Zürich by Christoffel Froschouer ins Wymonath des MDXXXV Jares”.

Vergelijking van de titels wijst aan hoe gemakkelijk het Duitse boekje, althans de titel ervan, voor Hollands kan zijn aangezien.

10. In de Bibliotheek van Ds. H.A.J. Lütge was aanwezig een tot nog toe niet vermeld werk van Bullinger in Nederlandse overzetting, thans in mijn bezit, en getiteld:

“*Van de ghenade Gods, die ons rechtveerdicht om Christi wille, alleen door ’t Gheloof sonder goede wercken: het Ghelove nochtans zijn vruchtbaerheydt bewysende door goede wercken.* In Latijn beschreven in vier Boecken, door de seer gheleerden en Godsaligen Henricum Bullingerum. Ende nu in onse Nederduytsche Tale ghetrouwe-

lyck overgeset, door Henricum Johannem van Neerden, Dienaer des Godlycken Woorts tot Amersfoort.

Matth. 17 vers 5. Dese is mijn wel lieve Sone, in de welcken ick myn wel-behaghen ghenomen hebbe, hoort hem. 't Amstelredam, Bij Michiel Colijn, Boeckvercooper op het Water, in 't Huys-boeck, 1611."

Dit actavo-werk van 464 bladzijden, plus 2 voorreden en 3 registers, is de vertaling van Bullinger's in 1554 te Zürich verschenen: "De gratia Dei Justificante nos propter Christum, per solam fidem absque operibus bonis, fide interim exuberante in opera bona, Libri 4, ad Sereniss. Daniae Regem Christianum, etc., Henrycho Bullingero auctore."

Na een geweldig lange voorrede van de vertaler en een korte van Bullinger volgen 4 boeken, elk weder in (7, 11, 19 en 11) capittels verdeeld, achtereenvolgens over de genade Gods, 1: rechtvaardigende om Christus wille, 2: alleen door het geloof, 3: zonder goede werken, 4: nochtans het geloof overvloedig zijnde in goede werken.

In de tijd, waarin dit werk werd uitgegeven, begon echter Bullinger's invloed reeds te tanen, doordat de Remonstranten zich op hem beriepen. Wel werd, zoals wij zagen, het Huysboeck nog twee maal gedrukt, in 1612 en in 1622, en beleefde het werk tegen de Wederdopers een tweede druk, in 1617; maar Bullinger verloor terrein tegenover besliste verdedigers van de predestinatie, ook al werd ter Synode van Dordrecht door Zürichs afgevaarde Johan Jacob Breitinger met de stukken Bullinger's overeenstemming met Calvin bewezen.

Nog slechts een enkele maal is later werk van Bullinger in Nederlandse overzetting verschenen en wel in 1645.

11 en 12. In 1645 werden gedrukt bij Johannes Jaguet te Amsterdam 3 werkjes, door A.L. Kok overgezet in het Nederlands, in één bandje verenigd te vinden in de Amsterdamse Universiteitsbibliotheek. Het eerste is Zwingli's "Korte en klare uytlegghing des Christelijken gheloofs" met een *Voorrede* van Bullinger. Het tweede is de "Corte Bekentnisse D. Martini Lutheri van 't heylige Sacrament." En het derde luidt: "*Waarachtige Bekentnis van de Dienaers der kerken tot Zurich*. Wat zy uyt Ghodts Wóórt met de Heylighe Alghemeyne Christelijke Kerken gelóóven en leren, inzonderheydt van onzes Heeren Jezus Christus Nachtmael. Met behóórlijke Antwóórd op D. Marten Luythers onghhegrondt en ergherlijk smaaden, verdoemen en schelden, voornaamlijk in zijn laatste Boexken, gheenaamd Korte Bekentnis van 't Heylighe Sacrament uytgheghaan. de Ghereformeerden en Luitherschen ten spiegel uit het Zurich overghezet door A. L. Kok."

Dit laatste is een vertaling van een door Bullinger opgestelde geloofsbelijdenis, met welke in 1545 de strijd met Luther over het avondmaal werd besloten, getiteld: "Warhaffte Bekanntnuss der dieneren der kirchen zu Zurych, u.s.w. Mit zugethoner Kurtzer bekentniss D. Mart. Luthers vom Heyligen Sacrament".

Juist 100 jaren na dato werd ze door genoemde A.L. Kok, met de boekjes van Zwingli en Luther, in het Nederlands uitgegeven, als laatste symptoom van de invloed van de Zürichers, met name van Bullinger, in ons vaderland.

13. Voor de volledigheid vermelden wij ook nog een reeds in 1554 in het Hollands verschenen "*Epistel ofte zendtbrief van de dienaren der Kercken tot Zürich, waer in zy, die onderwisinghe Calvini nopende de afgoderie, ende valsens godsdienst, voor goed houden ende bevestigen*." Dit epistel van Bullinger's hand vinden wij achter de "Excuse van Johan Calvinus, tot mijn Heeren die Nicodemiten, op de claegbrief, die zij wtgheven, van zijnder grote ruydicheyt: in zijn boeck, van het wijken der

afgoderie, ende valschen Godsdienst”, in de Amsterdamsche Universiteitsbibliotheek te vinden⁶.

En thans komen wij tot de beide geschriften, welke deze Inleiding dient.

14. Het eerst noemen wij: “*Het oude Gelove*”, hoewel het geschreven is na “Het enige en eeuwige Testament of Verbond Gods”, en ook naar dit laatste werk verwijst. “Het oude gelove” is reeds in 1599 in onze taal uitgegeven, zoals Dr. Van ’t Hooft mededeelt uit een catalogus van Fred. Muller van 1857 (no. 500), en later nogmaals vond in een catalogus van dezelfde firma, van 1904 (no. 107). Wij kunnen thans meedelen, dat een exemplaar van deze uitgave berust in de Centraal-Bibliotheek te Zürich, waar het door ons werd gevonden en geraadpleegd. Het titelblad luidt:

“*Het oude Gelove*. Dat is, Een claer bewijs, dat het gelove der Christenen, twelck van den beghin der werelt gheduert heeft, het recht, warachtich, out ende ongetwyffelt ghelove sy.

Beschreven in Zürichsche spraecke door H. Bullingerum, Dienaer der Ghemeente te Zurich, ende nu eerst in onse ghemeen sprake overgheset.

Hier in is vervaet een corte Historie, ende aantekeninghe van die tyden des Heylighen Gheloofs, van sijn voornaemste wercken, ende belyders. Oock van des selven toe ende afnemen, van de scheppinghe der werelt aen, tot der Apostelen tijden toe. Ende het is een cort begryp van de ghehelen Bybel, ende een bewijs, dat alleen door het Christelicke ghelove alle vromen Gode welbehaecht hebben, ende salich gheworden syn. Jezus. Dese is mijn wel lieve Sone, in de welcken ick mijn welbehaghen ghenomen hebbe: Hoort hem, Matth. 17 vers 5. Middelburch. Door Adriaen van de Vivre, Boeckvercoper, woonende in den vergulden Bybel, hij de nieuwe Burse. Anno 1599.”

Het is de vertaling van “Der alt gloub. Das der Christen gloub von anfang der wält gewärt habe, der recht waar alt unnd ungezwiflet gloub sye, klare bewysung Henrychen Bullingers” etc. — MDXLIV⁷. Dit werk verscheen in Zürich het eerst in 1537, zoals ook de korte opdracht aan “den frommen Eersamen und wysen Hansen Heynrichen Winckley, yetzdan zu Basel wonhafft” aanwijst. De onbekende vertaler voegde aan deze korte opdracht van Bullinger’s hand nog een lang doch pittig voorwoord “Tot den Christelicken Leser”, waarin de langzame en gestadige verbastering van het geloof in de Roomse Kerk kortelijk wordt geschetst en de wezenlijke tegenstelling tussen de leer van Rome en het opnieuw gepredikte Evangelie zeer juist getekend. Een enkele passage ter kennismaking moge volstaan.

“Den meesten strijdt tussen de Papisten ende ons is, oft wy alleen door het ghelove, oft door de wercken, ofte door het gelove ende de wercken tsamen gherechtveerdicht ende salich werden. Ende bringhen daertoe voort, wt haere schadelicke glossen ende wtleggingen, dat het ghelove sy een blote wetenschap van de wet en van Christo, die wel bestaen kan, neffens ofte met de twijfelachticheyt. Jae sy bevelen de lieden te twyffelen (indien sy niet van te voren weerdich genoeg zijn door haer ofte ander lieden verdiensten ofte genoegdoeningen ende voorbidden der Heilighen) of Godt hen die schulden wille quyt schelden, en genadich zijn. Ende leren dat de ghelove, twelc zijn rechte aert ende forme van de liefde ontfanct, rechtveerdich maket, maar niet eer voor dat de liefde ende goede wercken die de wet vervullen daer toe comen.

Daer tegen seggen ende leren wy also. Dat een yegelic Christen nodig sy, dat hy hem

⁶ Zie over 11, 12 en 13: Dr. G. Oorthuys, Anastasius’ Wechwyser, Bullinger’s Huysboeck en Calvyn’s Institutie etc., Leiden, 1919, blz. 14-18. Zie aldaar ook de noot over een, zover wij weten niet uitgegeven, overzetting van Bullinger’s verklaring op Daniël, door Gerardus Gallinaceus.

⁷ Exemplaar uit de Bibliotheek van Ds. H.A.J. Lütge, thans in mijn bezit. O.

syne sonden van herten laete leet zijn, en een goet voornemen hebbe hem te veranderen ende te beteren, dat hij beginne God en zijn naeste lief te hebben ende hem beneerstighen aller goeden wercken: ende daer benefens wete, ende by hem selfs besluyte dat hij noch om zyner sonden wille aen Godes genade vertwyffelen moet, noch om zijn deuchden ofte waerdicheyts wille Godes genade verdienen konne, maer alle zijn sonden, ende verdiende verdoemenisse stelle tegen de weldaden ende de verdienste Christi, en zijn conscientie met Christo alleen oprechte, trooste ende stercke, ende vastelic gelove, dat hem sonder enich syner eygener verdiensten om Christi wille geschoncken wert vergevinge der sonden, dat hy om Christi wille Gode wel behaghe, ende met God verenicht sy ende verhoort werde, en om Christi wille overwinne alle verschrickinge der sonden, Duyvels, doots ende der hellen ende om Christi wille eeuwige vreuchde en salicheydt vercryghe. Want so vele gerechticheydt als men de wercken toeschrijft, also veel eer weet Christo gerooft ende ontnomen, ende op sulcke wyse werdt Christus niet voor de enigen Salichmaker bekend, die eeuwich regiere ende salichmake, maer die ledich, ofte alleen enen nieuwen Moyses ofte wetghever sy. In somma, geeft men de wercken in desen dele te weynich ofte te vele toe, soo werdt het Evangelium verdonckert ende de Heere Christus wert begraven ende verloochent, ick wil noch verswyghen, dat hier mede allen vasten en sekeren troost te nedervaldt, ende dat onse conscientie tot allen tyden twyffelen moet, ende nemmer meer tevreden werden ende God recht aenroepen can, eyndelic dat de mense met sulcke papistische meninge niet meer en weet waer hij aen is, ofte waer hij hem aan houden sal.”

Wij bespeuren het: hier ademen wij de zuivere lucht van de Hervormingstijd, toen het ging om de grote vraag: “hoe ben ik rechtvaardig voor God”, om de rechte verhouding tussen wet en genade.

Ware deze oude uitgave van “Het oude Gelove” uit 1599 ons bekend geweest, wij zouden wellicht het oude Hollands in de taal van het heden hebben omgezet. Doch een nieuwe vertaling van onze hand lag gereed, vóór de oude werd teruggevonden, en deze nieuwe wordt thans de lezer geboden, naast een eerste overzetting van Bullinger’s geschrift: “Von dem einigen und ewigen Testament oder Pundt Gottes...”
Onze vertaling van de volledige titel luidt

15. “*Van het enige en eeuwige Testament of Verbond Gods* Heinrich Bullinger’s korte uiteenzetting.

Hierin vindt u wat het aloude, ware, welgegronde en onvervalste Christengeloof is: welk het oudste Verbond en de ware Gode-welgevallige Godsdienst zij; waarop de ganze Schrift ziet en doelt. Jezus. Deze is Mijn geliefde Zoon, in welke Ik Mijn welbehagen heb. Hoort Hem. Matth. 17.” Het oorspronkelijk titelblad vermeldt dan nog: “Zurich, bij Christoph. Froschauer, in de maand September. An. MDXXXIII.” Het Schriftwoord uit Matth. 17, in de titel van Bullinger’s werken altoos weer herhaald, geven wij naar de Staten-vertaling, gelijk alle volgende teksten. Bullinger vertaalt hier: “Deze is mijn geliefde Zoon, in wie ik verzoend ben.”

Beide geschriften dateren uit Bullinger’s eerste tijd in Zürich. “Het enig en eeuwig Verbond” uit 1533, “Het oude Geloof” uit 1537.

Hoewel gericht tot twee verschillende groepen van tegenstanders, ademen zij één geest en hebben één en dezelfde strekking. Het ene vult het andere aan.

“Het enig en eeuwig Verbond Gods” is gericht tegen de “Wederdopers”, de Doopsgezinden, die, van de eerste tijd van de Zürichse Hervorming aan, het Zwingli

en Bullinger en heel de Gereformeerde Gemeente moeilijk gemaakt hebben⁸. Zij ontkenden de blijvende betekenis van het Oude Testament en de blijvende kracht van Gods Verbond met Abraham en zijn zaad, en miskenden alzo de waarheid van het Nieuwe Verbond, door de Apostel Paulus geformuleerd in het korte woord van Galaten 3: 20: “En indien gij van Christus zijt, zo zijt gij dan Abrahams zaad en naar de belofenis erfgenamen.”

Voor deze troostvolle en zaligmakende waarheid nam Bullinger het op in zijn hier achter thans weer de gemeente aangeboden boekje “Van het enig en eeuwig Testament of Verbond Gods”. Het behoudt nog altoos zijn waarde. Want de Doperse gedachte werkt voort niet alleen in de oude Doopsgezinde Kerk, en vooral in de verschillende Baptistische Gemeenten van onze tijd. Nee, ook in de z.g. “Vergadering”, de kring ontstaan op de prediking van Darby, en verder in stromingen zonder of met partij-naam in onze eigen Kerk en andere Protestantse gemeenschappen, maakt men scherpe tegenstelling tussen het Nieuwe Verbond of Testament en het Verbond dat God met Abraham en zijn zaad heeft gesloten. Men heeft, naar men meent, met het Oude Testament, met de Wet afgedaan, naar Hebreë 8: 13, en vereenzelvigd dat Oude Testament met het aloude Genade-Verbond van God met Israël, zonder te luisteren naar hetgeen de apostel Paulus zegt in Gal. 3: 17: “Het Verbond, dat tevoren van God bevestigd is op Christus, wordt door de Wet, die na 430 jaren gekomen is, niet krachteloos gemaakt, om de belofenis te niet te doen.”

Zo moge dan de oude Bullinger ook voor onze tijd nog een terechtwijzer zijn en een verkondiger van de eeuwigheid en onveranderlijkheid van God en van Zijn Genade en van Zijn Waarheid.

Deze zelfde waarheid, wat het wezen van de zaak betreft, had Bullinger, na Zwingli's dood, te verdedigen tegen de ervvijand, tegen Rome.

Rome vroeg en vraagt spottend: “Waar was dan toch de ene heilige Christelijke Kerk vóór u bent begonnen te prediken?”, en wees en wijst zegevierend op de onafgebroken historische voortgang van haar kerk en van haar priesters, bisschoppen en pausen. Zij beroemt er zich op het oude geloof te hebben, en scheldt ons: een nieuwe kerk met een nieuw geloof. Daartegenover stelt Bullinger zijn apologie, getiteld: “Het oude geloof”, waarin hij aantoonde, hoe allen, die zich aan Gods Woord houden, het aloude geloof naar Gods hart, het aloude geloof van de aartsvaders en van al Gods kinderen van alle eeuw deelachtig zijn en daarom ook de oude Kerk uitmaken.

Ook dit woord van Bullinger behoudt zijn betekenis voor onze tijd.

Niet zo heel lang geleden, bij een Bijbeltentoonstelling, verhaalde een hoogleraar van oude Bijbel-uitgaven en van daarin te vinden platen en prentjes. Algemeen hilariteit verwekte toen de vermelding van een klein Bijbelplaatje, waarop Adam en Eva te zien waren, bezig Kaïn en Abel te onderwijzen uit de Heidelbergse Catechismus.

Die naïeve en domme vadersen ook!

Die vadersen echter waren niet zo naïef als het lijkt en hun domme nazaten menen. Zij verstonden en beeldden af op deze zo eenvoudige als fijne wijze, dat Adam en Eva een zelfde God gekend en aan hun kinderen onderwezen hebben, éénzelfde geloof zijn deelachtig geweest, tot éénzelfde genade-Verbond hebben behoord en éénzelfde Zaligmaker hebben beleden als de Gemeente van Jezus Christus op de huidige dag.

Zij hadden verstaan, wat Bullinger hun naar Gods Woord had geleerd van “het enige en eeuwige Testament Gods” en van “het oude geloof.”

⁸ Verg. daarover o. a. A. Baur, *Zwingli's Theologie*, Halle 1889, II, S. 47 ff. — Ook Dr. P.J. Kromsigt: *De strijd der Hervormers tegen de Wederdopers in zijn betekenis voor onzen tijd*, in Troffel en Zwaard, 1915, afl. 6. Lütge en Oorthuys, *Heinrich Bullinger*.

De Heilige Geest lere het ook ons en stelle de lezing van deze twee oude boekjes tot een nieuwe zegen.

September 1922.

Ds. H.A.J. LÜTGE,
Em. pred. van Amsterdam.
Dr. G. OORTHUYS,
Pred. te Amsterdam.

Nog vóór het ter perse gaan van dit werk is Ds. Lütge ingegaan in de eeuwige rust. Reeds meer dan vijf en twintig jaren geleden leefde bij hem de wens deze beide werkjes van Bullinger, met verscheidene andere van dezelfde Reformator in zijn bibliotheek voorhanden, in de Nederlandse taal te doen verschijnen. Ook lag een voorlopige overzetting van “het oude geloof” bij hem gereed. Hoe verblijdde het hem een paar jaar geleden mij bereid te vinden dit werk voort te zetten. Het handschrift mocht ik hem, toen hij reeds ziek was, tonen en de voorrede gedeeltelijk hem voorlezen. de druk heeft hij echter niet mogen beleven. Thans aanschouwt en hoort hij heerlijker dingen.

Mogen ook de vele vrienden van Ds. Lütge in dit werk iets vinden, dat hen aan de prediking van hun getrouwe herder en leraar herinnert.

Mijn hartelijke dank aan Dr. J.C.S. Locher te Leiden, die als oud-burger van Zürich in staat was, maar ook bereid, menige voor mij moeilijke zinswending of uitdrukking te helpen vertalen.

AMSTERDAM, Juli 1923.

Oorthuis.

**HET ENIGE EN EEUWIGE
TESTAMENT OF VERBOND GODS**

KORTE UITEENZETTING VAN
HEINRICH BULLINGER

Hierin vindt gij, wat het aloude, ware, welgegronde en
onvervalste Christengeloof is; welk het oudste
Verbond en de ware Gode-welgevallige
Godsdienst zij, waarop de ganse
Schrift ziet en doelt.

JEZUS

DEZE IS MIJN GELIEFDE ZOON, IN WELKEN IK
MIJN WELBEHAGEN HEB, HOORT HEM. MATTH. 17

HET ENIGE EN EEUWIGE TESTAMENT OF VERBOND GODS

KORTE UITEENZETTING VAN
HEINRICH BULLINGER

Waar ik gereed sta een korte verhandeling te schrijven over het enige en eeuwige Testament of Verbond Gods, waarover zowel de van Gods Geest geïnspireerde profeten, alsook de door Gods Zoon Zelf aangestelde apostelen ganse boeken hebben geschreven, is mijn eerste werk, U, Christus Jezus, te bidden om Uw Geest, opdat ik, door Hem geleerd, klaar, kort, sober en volgens de aard van het geloof moge spreken van dit zo buitengewoon verheven, noodzakelijk en nuttig onderwerp.

Allereerst willen wij trachten vast te stellen de juiste betekenis van het woord Testament, en hoe wij het in deze verhandeling willen gebruiken. Want de Schrift gebruikt het niet altoos in dezelfde zin. De ganse behandeling van de zaak zal des te helderder en zekerder zijn, wanneer er op dit punt geen misverstand bestaat.

Het woordje Testament betekent soms in de Schrift de erfenis zelf, die de erven bij testament wordt beloofd. Want een testament maken is de laatste wil openbaren, bekend maken, wat iemand wil, dat na zijn dood geschieden zal, of hoe zijn have en goed zal verdeeld worden. Zo wordt soms het woord: "Nieuw Testament" gebruikt voor de erfenis en het goed, door het testament of de vermaking van God toegezegd, namelijk, dat, na voltrekking van de dood van Christus Jezus, de erfgenamen van Gods Verbond, dat is: alle gelovigen, vergeving van hun zonden zouden hebben. Daarom betekent het woord testament thans: vergeving van de zonden, zoals in Hebréeën 4, Galaten 3, Mattheus 24. Ook betekent de uitdrukking "een testament maken": een welomschreven overeenkomst treffen, met bepaalde toezeggingen en beloften, en zich tot nakoming van het beloofde ook voor getuigen onder ede of andere verzekeringen verplichten; zodat nu het testament soms betekent een ontwijfelbare belofte ook met eedzwering bezegeld. In deze betekenis heeft Zacharias het woord gebruikt, toen hij, Lucas 1, sprak: "Geloofd zij de God Israëls, want Hij heeft ons bezocht en verlossing teweeggebracht Zijnen volke en heeft een hoorn der zaligheid opgericht in het huis van David Zijn knecht, gelijk Hij gesproken heeft door de mond Zijner heilige profeten, die van het begin der wereld geweest zijn, namelijk een verlossing van onze vijanden en van de hand van al degenen, die ons haten, opdat Hij barmhartigheid deed aan onze vaders en gedachtig ware aan Zijn heilig testament, namelijk aan de eed, die Hij Abraham onze vader gezworen heeft, om ons te geven." Zo heeft ook Petrus in de Handelingen der Apostelen, in het 3de hoofdstuk, gesproken: "Gij zijt kinderen der profeten en des testaments, dat God met onze vaders opgericht heeft."

Ten slotte wordt het woord Testament gebruikt in de betekenis van een Verbond. Zo gebruikt het de heilige Schrift meestal in Mozes' boek Genesis, hoofdstuk 15 en 17. Zo willen wij het ook hier in deze verhandeling gebruiken.

Het woordje Verbond is afgeleid van verbinden en betekent zoveel als een band, die twee partijen, die zich verenigen, aan elkander verbindt en tot elkanders hulp verplicht; en dat niet slechts met woorden of beloften zonder meer, maar ook met schriftelijke verzekeringen en bijzondere daarbij behorende ceremonies.

Want de ouden hebben hun Verbonden gesloten met bijzondere ceremonies en schriftelijke stukken, waarin stond opgetekend, wat de ene partij de andere verschuldigd was, hoe lang het Verbond zou duren en hoe ver het strekte. Dan kwam

een zogenaamde pater patratus⁹, de opperpriester, die de Verbonden sluiten moest, en bevestigde het Verbond met een bepaald formulier en met bijzondere ceremonies. Eerst daarna werden de bonds-brieven opgesteld en daarin de gehele inhoud, het wezen en de vorm van het Verbond vervat, opdat niet alleen de levenden er kennis van zouden dragen maar ook het komend geslacht er de bewijsstukken zelf van hebben zou. Op dezelfde wijze ging het toe met de testamenten, in welke eerst de erfgenamen met name werden genoemd, daarna de erfenis, de have en het goed, beschreven, als ook aangewezen, welke personen onterfd konden worden. Dit alles werd eerst nog artikelsgewijs opgesteld, beschreven, naar orde en wet vastgesteld en verzegeld. Intussen heeft dit hele testament geen kracht, zolang hij niet gestorven is, die het gemaakt heeft.

Waarom verhaalt ik nu echter dit alles?

Omdat God, die aan Zijn wonderbare vereniging, vriendschap en verbinding met alle gelovigen de naam van testament gegeven heeft, bij dit testament, ter wille van ons zwak en onbevattelijk verstand, zich in allen deelen naar menselijk Verbonds- en testamentsgebruik en gewoonte gevoegd heeft.

Dat God met de mensen een testament of Verbond naar de gewone loop en naar menselijk gebruik heeft opgericht, tonen de volgende woorden van Mozes, die in Genesis 17 geheel in overeenstemming met het boven gemelde aldus luiden: “Als nu Abram negen en negentig jaren oud was, verscheen de Heere aan Abram en zei tot hem: Ik ben God, de Almachtige: wandel voor Mijn aangezicht en wees oprecht¹⁰. En Ik zal Mijn Verbond oprichten tussen Mij en tussen u en tussen uw zaad na u in hun geslachten, tot een eeuwig Verbond, om u te zijn tot een God en uw zaad na u. En Ik zal u, en uw zaad na u, het land uwer vreemdelingschappen geven, het gehele land Kanaän, tot eeuwige bezitting; en Ik zal hun tot een God zijn.” “Voorts zei God tot Abraham: Gij nu zult Mijn Verbond houden, gij en uw zaad na u, in hun geslachten. Dit is Mijn Verbond, dat gijlieden houden zult, tussen Mij en tussen u en tussen uw zaad na u: dat al wat mannelijk is u besneden worde. En wat mannelijk is, de voorhuid hebbende, wiens voorhuids vlees niet zal besneden worden, die ziel zal uit haar volken uitgeroeid worden: hij heeft Mijn Verbond verbroken.”

Dit zijn de bondswaarden, niet van woord tot woord nageschreven, maar in hoofdzaak, voor zover nodig, meegedeeld. Wie nu echter deze woorden wèl overweegt, bemerkt, dat God, bij het oprichten van Zijn Verbond met de mensen, geheel en al volgens hetgeen gewoonlijk geschiedde bij het maken van een Verbond en testament, gehandeld heeft. Want ten eerste wordt aangewezen, wie zich met elkaar Verbonden hebben, namelijk God en het zaad van Abraham. Daarna wordt vermeld wat ieder van de beide bondgenoten de ander schuldig is, onder welke voorwaarden het Verbond gemaakt is en waartoe zich iedere partij Verbonden heeft, namelijk, dat God zal Abrahams en zijns zaads God zijn, en dat Abraham en zijn zaad zich zal schikken voor God oprecht te wandelen en eerlijk te zijn. Ook wordt duidelijk vermeld, hoe lang dit Verbond gelden zal, dat het n.l. eeuwig zal zijn en van geslacht tot geslacht duren. Boven dit alles wordt het met bloedige ceremonies, met de besnijdenis, bevestigd. Brieven en zegelen van dit Verbond behoeven wij niet te zoeken, daar dit geschreven woord, door Mozes beschreven, de plaats van de brieven

⁹ Een uit het college van de 20 fetiales aan wie het sluiten van vrede, het verklaren van oorlog en al wat het volkenrecht betrof, was opgedragen bij de Romeinen.

¹⁰ Bullinger vertaalt wat uitvoeriger: “Ik ben de sterke God Sjadai, de Almachtige Die de onuitputtelijke algoegezame Bron ben van alle goed: schik u om voor Mijn aangezicht te wandelen, wees oprecht, eerlijk en trouw en heilig voor Mij in handel en wandel.”

en zegelen inneemt; of, meer nog: alle Bijbelse Schrift van het Oude- en Nieuwe Testament. Daarom blijft thans niets overig, dan dat ik naar de voornoemde orde over ieder stuk bijzonderlijk handel.

Het is een klare betoning van Gods onuitsprekelijke genade en barmhartigheid, dat de oneindige kracht, dat de eeuwige God Zelf de eerste is, om het Verbond aan te bieden, waartoe Hij toch niet door enige verdienste van mensen gebracht, maar door loutere natuurlijke liefde gedreven is. Ik weet niet of menselijk verstand dit hoog mysterie wel geheel begrijpen of met waardige lof genoegzaam verheerlijken kan. Want wat groter feit heeft in deze wereld ooit plaats gehad, wat wonderbaarlijker ding heeft iemand gehoord, dan dat de eeuwige Macht en ongemeten Majesteit, de onsterfelijke en onverbreekelijke, alwetende en almachtige God, de Schepper van alle dingen, in wie alle ding zijn wezen heeft, van Wie alle dingen zijn, en door Wie alles onderhouden wordt, de allerhoogste God, zich met de nooddruftigen, ellendigen, door de zonde verdorven, arme, sterfelijke mens door een eeuwig Verbond Verbonden heeft.

Dit is zonder enige twijfel de oorsprong van ons geloof en het voornaamste hoofdstuk tevens, dat wij alleen uit Gods goedheid en barmhartigheid zalig worden. Dat is het ook, wat de heilige profeet in één van de psalmen aan de gehele wereld op zo heerlijke wijze geroemd en verkondigd heeft, zeggende: “Barmhartig en genadig is de Heere, lankmoedig en groot van goedertierenheid. Hij zal niet altoos twisten, noch eeuwig de toorn behouden. Hij doet ons niet naar onze zonden en vergeldt ons niet naar onze ongerechtigheden. Want zo hoog de hemel is boven de aarde, is Zijn goedertierenheid geweldig over degenen, die Hem vrezen. Zo ver het Oosten is van het Westen, zo ver doet Hij onze overtredingen van ons. Gelijk zich een vader ontfermt over de kinderen, ontfermt zich de Heere over degenen, die Hem vrezen. Want Hij weet, wat maaxsel wij zijn, gedachtig zijnde, dat wij stof zijn”, Ps. 103. Zó hebben wij te gedenken Gods goedheid en barmhartigheid, aan welke alleen wij het te danken hebben, dát wij zijn en wát wij zijn, met de schepselen, die tot onze vreugde geschapen werden. Want God heeft alles, wat is, de mens ten goede geschapen. Ja, nog veel groter bewijzen van Zijn barmhartigheid heeft Hij aan de mens betoond. Toen de mens trouweloos geworden en gevallen was, heeft God hem dadelijk weer opgericht en vriendelijk getroost. En waar eenmaal alle vlees verdorven was en door zijn schandelijk boos bestaan verdiend had naar recht geheel uitgeroeid te worden, heeft God Zijn gerechtigheid uitgeoefend door de zondvloed, door welke Hij de zonde heeft gestraft; Zijn barmhartigheid heeft hij echter rijkelijk aan Noach en zijn kinderen bewezen. Maar veel meer nog heeft Hij deze Zijn barmhartigheid door het eeuwige Verbond met Abraham vol en klaar de gehele wereld voor ogen gesteld. Zodat ik thans van Gods goedheid, trouw en barmhartigheid hetzelfde zeggen kan als Sallustius van Carthago: “Beter ervan gezwegen, dan weinig ervan gezegd.” Slechts dit heb ik met het voorgaande willen zeggen, dat het die algoede en allerhoogste God is, die met Abrahams zaad Zijn Verbond heeft gemaakt.

Thans willen wij ook van het Zaad van Abraham spreken.

Hier gaat men echter o zo licht verkeerd, tenzij men de Koninklijke weg, dat wil zeggen de juiste middenweg, houdt. Want wie alleen op de voorwaarden, de verplichtingen en de bonds-artikelen let, maar niet op de genade, ontferming en belofte van God, sluit de kinderen uit het Verbond; omdat de kinderen nog de bondsvoorwaarden en artikelen niet houden noch verstaan. Wie ter andere zijde alleen oog heeft voor het bondsteken of voor de ceremonies, rekent tot het Verbond en houdt voor bondgenoten dezulken, die inderdaad buitengesloten zijn. Wie echter elk deel tot zijn recht laat komen en niet slechts op de bondsvoorwaarden maar ook op de belofte

en barmhartigheid van God, ook op de leeftijd en het toenemen van het verstand let, komt tot het besluit, dat de gelovigen uit de Joden en uit de heidenen het zaad van Abraham zijn, met hetwelk God het Verbond gesloten heeft; en dat hun zaad, dat zijn hun kinderen, volstrekt niet uit het Verbond buitengesloten zijn; ja, dat zij eerst dán buitengesloten worden, als het verstand toeneemt en zij willens en wetens het Verbond verachten. Gelijk wij zien, dat de jonge kinderen wel degelijk kinderen van de ouders en dus erfgenamen zijn, hoewel zij in de eerste jaren niet weten met bewustheid, hoe zij kinderen en dat zij erfgenamen zijn. Dán echter worden zij billijkerwijze onterfd en verstoeten, wanneer zij, tot hun verstand gekomen, moedwillig het gebod van de ouders verachten. Dan noemt de vader dezen niet meer kinderen en erven, maar verlorenen en booswichten. Dezulken bedriegen zich, als zij zich op hun geboorte verlaten en beroemen, terwijl zij zich verkeerd en schandelijk jegens hun ouders gedragen. Want niets beter dan een knecht en lijfeigene is hij, die aan zijn ouders niet de hun toekomende eer en trouw bewijst; ja hij is zóveel slechter dan zij, als hij naar natuurlijk recht zijn ouders meer verschuldigd was. Hieruit is geboren het overal door de profeten en apostelen gevoerde twistgeding over het zaad van Abraham en dat niet een ieder, die van Abraham geboren is, ook tot het zaad van Abraham behoort, maar alleen hij, die een zoon van de belofte, dat is een gelovige is, hij zij dan Jood of heiden. Want de Joden, nu groot en verstandig geworden, beijverden zich niet de bonds-artikelen en -voorwaarden na te komen en desnietteenstaande beroemden zij zich er op Gods volk te zijn, verlieten zich op de besnijdenis en op hun geboorte uit Abraham. Daartegen echter hebben niet alleen Christus en de apostelen getuigd, maar ook reeds al de profeten aangetoond, dat zij niet het zaad van Abraham waren. Dit zeggen wij ook met het oog op diegenen, die menen, dat eerst in het Nieuwe Testament van het geestelijk zaad van Abraham wordt melding gemaakt. Men vergelijkte het 4de capittel van Jeremia, waarin hij van de ware besnijdenis spreekt, met hetgeen Paulus aan de Romeinen in het 2de capittel schrijft. Eveneens wat Jesaja, Jeremia, Ezechiël en andere profeten geschreven hebben tegen het steunen op de vleselijke geboorte uit Abraham, met Christus' woord in Johannes 8; ook wat Paulus aan de Romeinen en in de brief aan de Galaten gesproken en geredetwist heeft. Dan zal men klaar zien, dat het één en dezelfde Geest is, die hetzelfde door de profeten en apostelen, vóór en na de geboorte van Christus heeft geleerd. Hetgeen nu in de Heilige Schrift tégen het vleselijk zaad van Abraham en vóór het geestelijk zaad is gezegd, dat is gezegd tot hen, die, opgewassen en tot de jaren van onderscheid gekomen, zichzelf troostten met hun geboorte en met de besnijdenis, of veel meer nog: met het vlees en de opneming in het testament; die dus op uiterlijke dingen zich beroemden en daarbij op de rechte, innerlijke vreze Gods zich niet toelegden.

In genen dele echter worden hierdoor buitengesloten de jonge kinderen, van gelovige ouders geboren, die uit kracht van Gods genade en belofte van God zijn. Want uit genade sluit God ook hen in Zijn belofte in, sprekende: "Ik zal uw God zijn en de God van uw zaad na u." En nog veel duidelijker: "Dit is Mijn Verbond, dat Ik tussen u en Mij en uw zaad na u opricht: ieder knaapje van acht dagen oud zal besneden worden". Opdat nu echter niemand mene, dat deze woorden slechts tot het volk van het Oude Testament en niet ook tot ons gesproken zijn, hore men naar hetgeen Paulus aan de Galaten aldus schrijft: "Zo verstaat gij dan, dat degenen, die uit het geloof zijn, Abrahams kinderen zijn;" en "Indien gij van Christus zijt, zo zijt gij dan Abrahams zaad en naar de belofte erfgenamen", Gal. 3. Ga nu echter voort en zeg: De kinderen zijn van Christus, erfgenamen en heilig zijn ze. Daaruit volgt, dat ook de

kinderen Abrahams zaad zijn, Zijn ze echter Abrahams zaad, dan zijn ze ook in het Verbond begrepen en niet buitengesloten. Want dit ligt ook opgesloten in de woorden van Christus: “Laat de kinderkens tot Mij komen en verhindert ze niet; derzulken is het koninkrijk der hemelen.” Zo ook in de woorden van Paulus, 1 Kor. 7: “De ongelovige man is geheiligd door de vrouw en de ongelovige vrouw is geheiligd door de man. Want anders waren uw kinderen onrein; maar nu zijn ze heilig”. Ze zijn het echter uit genade en barmhartigheid des Heeren.

Hier komen velen met de tegenwerping: Wanneer nu echter de vader ongelovig is, zo volgt daaruit, dat het kind niet in het Verbond is; en daarom ook niet mag gedoopt worden.

Een ongelovige noemen zij dan hem, die met de mond de Heere wel belijdt, maar met een slecht leven Hem verloochent. Deze tegenwerpers vergeten echter, dat die vader, die zij ongelovig noemen, toch eenmaal onder het volk van God opgenomen en ingeschreven is, en dat de misdaad van de ouders de kinderen niet op zodanige wijze toegerekend wordt, dat zij er de straf voor dragen moeten, gelijk de Heere in Ezechiël 18 met vele woorden betuigt. Zo zijn de kinderen Israëls besneden en een volk Gods genaamd, hoewel ze uit boze ouders geboren waren, die de Heere om hun ongeduld en murmurering in de woestijn neersloeg. De Heere sprak immers: deze kleine kinderen, die nu nog geen onderscheid weten tussen goed en kwaad, zullen in het land binnenkomen en Ik zal het hun geven en zij zullen het bezitten, Num. 14. Ook betuigt de apostel Paulus in 1 Korinthe 7 duidelijk genoeg, hoe de Heere genadig is voor kinderen van wier ouders slechts de één de naam des Heeren aanroept en belijdt. Het is waarlijk niet te geloven, dat de zachtmoedige en barmhartige God voor onze kinderen, nadat Hij ons de Heiland Jezus Christus gezonden heeft, harder en onbarmhartiger zou geworden zijn dan Hij geweest is voor de kinderen van hen, die Hij vóór Christus komst tot Zijn bijzonder eigendom had verkoren. Het is immers wis en zeker, dat deze kinderen, ook al waren zij uit boze ouders geboren, besneden en onder het volk Gods geteld zijn. Daarom twijfelen wij ook in het geheel niet ten opzichte van de kinderen van de Christenen en bevestigen vrijmoedig, dat men deze in de kerk van de gelovigen door de doop opnemen mag en moet. Hiervan elders meer. Uit hetgeen echter tot hiertoe verhandeld is, acht ik helder en klaar aangewezen, wat het rechte zaad Abrahams zij, en dat dit zaad de erfenis deelachtig is.

Thans willen wij overgaan tot de bespreking van de **voorwaarden en artikelen van het Verbond**.

Immers, die zich door een Verbond met anderen verbinden, verbinden zich met bijzondere artikelen en schriftelijke beloften, opdat iedere partij weten moge, wat zij aan de andere schuldig is, namelijk: wat dienst deze aan gene te bewijzen heeft, en wat gene wederkerig van de ander verwacht. Daarom maakt God, Die de Eerste is in dit Verbond, ook het eerst Zijn bedoeling en voornemen bekend, toont aan, wat Hij doen wil en wat wij van Hem te wachten hebben. Daarna schrijft Hij ons voor, wat Hij wederkerig van ons vordert en wat wij te doen hebben.

Eerst dan ontsluit Hij Zijn eigen voornemen met deze kostbare, klare en gewichtige woorden: Ik ben de sterke God Sjadai, de Almachtige, de onuitputtelijke en algenoegzame Bron van alle goed, dat is, die Kracht en dat hoogste Goed, dat alleen de mens genoegzaam is, dat aan niets gebrek heeft, niets behoeft, en alles aan alle creaturen geeft, alleen door Zijn eigen kracht leeft, werkt en is. Want dit alles is vervat in de Hebreeuwse naam “El Sjadai”, in welke Hij ook Zijn enigheid, almacht en goedheid met schone korthed tot uitdrukking brengt. Daar echter korthed meestal tot

misverstand aanleiding geeft, verklaart God zich nader in de volgende woorden: “Ik zal Mijn Verbond oprichten tussen Mij en tussen u en tussen uw zaad na u” en “Ik wil uw God en uws zaads God na u zijn”. Want het is niet genoeg als iemand gelooft, dat er één God is, of dat Hij ook de volkomen Algenoegzame is; u moet ook geloven, dat deze almachtige God, Schepper van alle dingen, het hoogste Goed, uw God is, ja Die ook rijkelijk, getrouw en vaderlijk bejegt allen, die Hem zoeken. Om nu duidelijk aan te tonen, wat het zeggen wil een God Sjadai, een volkomen algenoegzame Bron van alle goed te zijn, zo voegt hij er enkele artikelen aan toe, door welke Hij als door levende exempelen of voorbeelden dit te verstaan geeft, zeggende: “Ik zal u en uw zade na u geven het ganse land Kanaän tot eeuwige bezitting en Ik zal ook hun tot een God zijn”. Hoewel nu gemelde belofte van het land Kanaän een lichamelijke belofte is, die ook lichamelijk vervuld werd — want God bewijst Zijn goedheid ook daardoor, dat Hij ons rijkelijk datgene geeft, wat tot lichamelijke noodduft dient —, zo zijn er toch ook veel gronden, waarom men de lichamelijke belofte ook geestelijk verstaan mag en moet, namelijk, dat zij spreekt van de erfenis van de gelovigen, van het eeuwige leven. De voornaamste grond hiervoor is hetgeen Paulus aan de Hebreëen schrijft, Hebr. 11: “Abraham, Izaak en Jacob zijn allen in het geloof gestorven, de belofte (het beloofde) niet verkregen hebbende, maar hebben haar van verre gezien en geloofd en omhelsd en hebben beleden, dat zij gasten en vreemdelingen op aarde waren.” “Hadden zij aan dat vaderland gedacht, waaruit zij waren uitgegaan, zij zouden tijd hebben gehad om weder te keren; maar nu zijn zij begerig geweest naar een beter, dat is naar het hemelse vaderland.” God heeft dus wel het land Kanaän genoemd daaronder echter ook andere gaven, geestelijke en grotere, verstaan. En met dat alles heeft Hij ons Zijn hart willen openen en ons tonen hoe vriendelijk Hij ons gezind is en hoe men verstaan moet het woord door Hem gesproken: “Ik zal uw God zijn.”

Tot verduidelijking daarvan dienen ook de volgende beloften: “Ik zal u zegenen en uw naam groot maken, en wees een zegen: en Ik zal zegenen, die u zegenen en vervloeken, die u vloekt; en in u zullen alle geslachten des aardrijks gezegend worden”, Genesis 12. Insgelijks: “Vrees niet, Abram, Ik ben u een schild, uw Loon zeer groot”, Gen. 15. Insgelijks: “Ik zal u meer kinderen geven dan sterren aan de hemel en zand aan de zee: en gij zult een vader veler volkeren worden”, Gen. 17 en 22. Uit al deze beloften kunnen wij gemakkelijk opmaken, wat God bedoelt met Zijn toezegging: “Ik zal u tot een God zijn”; en dat deze beloften aan Abraham en zijn zaad niet slechts vleselijk, maar ook geestelijk zijn. Want onze Heere Jezus Zelf (gelijk ook Paulus aan de Galaten, Gal. 3, uitlegt) is aan Abraham beloofd; in welken alle volkomenheid, gerechtigheid, heiliging, leven, verlossing, betaling en eeuwig heil is; “uit wiens volheid wij allen ontvangen hebben genade voor genade.” “Want het is des Vaders welbehagen geweest, dat in Hem al de volheid wonen zou en dat Hij, door Hem vrede gemaakt hebbende door het bloed des kruises, zou verzoenen alles wat in de hemel en op de aarde is”, Kol. 1. Hierin bestaat de erfenis en het goed, door dit enig en eeuwig testament aan alle gelovigen vermaakt. Dit is ook de hoofdsom van alles, wat wij tot nu toe verhandeld hebben aangaande Gods gedachten jegens ons en wat wij van Hem verwachten zullen, namelijk: God, de hoogste eeuwige kracht en majesteit, die alles geschapen heeft en nog onderhoudt, in wie alles bestaat, wil Abrahams en zijns zaads God zijn, dat is: God biedt Zichzelf aan en wil dat men Hem gebruike en geniete als de volkomen algenoegzame Bron van alles wat de mens nodig is; Hij wil hun al Zijn vermogen en kracht ten dienste stellen; Hij wil hun Bescherming, hun Verzadiging, hun Heil, hun Onderhouder en Zaligmaker zijn; Hij wil zich het lot van het arme menselijk geslacht, dat naar lijf en ziel er jammerlijk aan

toe is, aantrekken, het sterken en door Jezus Christus oprichten, van zonde en van de eeuwige dood verlossen en met het eeuwige leven begiftigen. Dit alles belooft God van Zijn kant in het Verbond, en wil Zich daar onbeweeglijk aan houden, zodat wij vast op Hem rekenen kunnen. Deze Zijn Goddelijke schat echter heeft Hij ons geopend en aangeboden als ingesloten in dat ene, dat Hij noemt: het land Kanaän en het gezegende zaad. Hij noodt en roept ons alzo door het Verbond om getroust tot Hem te komen, Hem te genieten en te gebruiken, Jes. 55, Matth. 11.

Thans willen wij ook horen, **wat Hij van ons vordert en verwacht.**

“Gij nu”, spreekt God, “zult Mijn Verbond houden, gij en uw zaad na u in hun geslachten.” “Wandel voor Mijn aangezicht en wees oprecht.” Wees getrouw en houd u geheel aan Mij. Dit is onze bondsplicht en moet door ons gehouden worden. Hij spreekt: “Gij zult Mijn Verbond houden”, dat is: gij zult Mij enig en alleen voor uw algenoegzaam deel houden en Mij alleen met uw ganse hart aanhangen. Zo heeft het ook Mozes in Deuteronomium uitgelegd, zeggende: “De Heere uw God zult gij navolgen en Hem vrezen en Zijn geboden houden en Zijn stem gehoorzaam zijn en Hem dienen en Hem aanhangen”, Deut. 13. Zo staat het ook juist in de bondswaarden uitgedrukt: “Wandel voor Mijn aangezicht.” Dat wil zoveel zeggen als: bevljigt u om wel en recht voor Mij te leven. “Voor Mij”, zegt Hij in de betekenis van: naar Mijn wil en welgevallen en niet naar uw goeddunken. Gods bedoeling is alzo deze gij zult geheel uw leven, uw doen en laten naar Mijn wil richten. Wat echter de wil van God is en hoe wij kunnen en mogen voor Hem wandelen, dat is: ons doen en laten naar Zijn wil richten, legt Hij nog met duidelijke woorden juist ook in deze bondswaarden uit, zeggende: “En wees oprecht”, dat is: behoorlijk, getrouw en heilig van wandel, dat is onberispelijk voor Mij. Want in de eerste plaats een vast, louter geloof en daarbij een onschuldig, vroom, heilig leven, dat is de oprechte, redelijke, trouwe, rechte, ja enige wil en weg van alle heiligen, die zij voor God gewandeld hebben. Aldus betuigt ook Mozes in Deuteronomium, zeggende: “Nu dan Israël, wat eist de Heere uw God van u, dan de Heere uw God te vrezen, in al Zijn wegen te wandelen en Hem lief te hebben, en de Heere uw God te dienen met uw ganse hart en met uw ganse ziel”, Deut. 10. Zo spreekt ook de profeet Micha: “Hij heeft u bekend gemaakt, o mens! wat goed is; en wat eist de Heere van u, dan recht te doen en weldadigheid lief te hebben en ootmoediglijk te wandelen met uw God?” Micha 6. Zie, hier wordt aan geen ceremonies, kerkpraal of menseninzettingen gedacht. Wat hebben wij echter meer woorden van node: dit is ons in het Verbond opgelegd, en dit is ook de Gode-welgevallige godsdienst, dat wij de enige God in alle dingen en ten allen tijde, als de enige alleen ware en rechte oorsprong van alle goed met vast geloof aanhangen: eveneens, dat wij ons beijveren in een onschuldig en vroom leven naar Zijn welgevallen en naar Zijn wil te leven. Want wie deze stukken niet of gering acht, zich daarop niet toelegt, vreemde goden, troost of hulp naast of buiten de enige God zoekt, ook goddeloos, roekeloos, schandelijk en boos leeft; en dan God met ceremonies, kerkpracht, menseninzettingen en uiterlijke godsdienst, en niet alleen met geloof en rechte innerlijke heiligheid, naar Gods woord, verzoenen en vereren wil; die is schuldig aan bonds-breuk, gedraagt zich schandelijk tegenover God en wordt daarom ook uit het Verbond en de erfenis gestoten, verworpen en te schande gemaakt, voorzover en zolang hij in zijn boze gezindheid voortvaart, zich tot God niet bekeert en zich verandert, dat is: weder naar Gods Verbond vraagt om dat te houden.

In deze twee korte Verbondsartikelen is vervat de gehele hoofdsom van het rechte geloof en van de ware godsvrucht, ja het is wel zeker, dat van de oudste tijden af alle

heiligen Gods, die er ooit geweest zijn, niets anders door de ganse Schrift is voorgehouden, dan juist datgene, wat in deze Verbondsartikelen begrepen is; en dat mettertijd elk stuk op zichzelf hoe langer hoe duidelijker en met meer woorden en inzettingen verklaard is, zodat alles, wat nu in de heilige Schrift geschreven is van de enigheid, kracht, almacht, majesteit, goedheid en heerlijkheid van God, in dit Verbondswoord is besloten: “Ik ben God de Almachtige, Ik ben de sterke God, de algenoegzame Bron van alle goed.” Alle beloften echter, die het lichamelijk welzijn betreffen, zoals de belofte van het eeuwig rijk, van de heerlijkheid van de koningen, van rijkdommen, van geluk, overwinning, heil en volkomenheid, ook overvloed van al datgene, wat noodwendig en begeerlijk is in dit aardse leven, dat alles is begrepen in het ene Verbondswoord: “Ik zal u en uw zade na u geven het land Kanaän en Ik zal uw God zijn.” Eveneens alles wat mettertijd door afbeeldingen (“figuren”) of rechtstreeks, zonder afbeeldingen, van de Heere Christus door de profeten in den brede is beschreven, ook van Zijn gerechtigheid, heiliging en verlossing van de gelovigen, van offer, priesterdom en betaling of genoegdoening van Christus, van Zijn rijk en het eeuwige leven; verder van de roeping van alle heidenen en allerlei andere zegening, van het vervullen en terzijde stellen van de wet, en van de heerlijkheid van de kerk vergaderd uit Joden en heidenen, telkens weer verkondigd, het is alles tesamen begrepen in deze ene belofte: “En in u zullen gezegend worden alle geslachten des aardrijks”. Want “in u” wil zoveel zeggen als: “in uw zade”. Het zaad van Abraham echter is Christus, door wie der gehele wereld het heil toekomt. Eveneens: “Gij zult tot een vader worden (spreekt God in het Verbond) van menigte der volkeren: daarom zult gij niet meer genoemd worden Abram, maar Abraham.” Welk woord Paulus ook op de heidenen toepast, Rom. 4. Hetgeen nu verder geschreven is van het geloof in God, van de ijdelheid van de afgoden, van de aanbedding, van het aanroepen en vereren van de enige God, van de ware gerechtigheid en het rechte gericht; eveneens alles wat van de liefde en de rechtvaardigheid met vele geboden, door de prediking van de profeten, door de brieven van de apostelen en de evangelische geschiedenissen geleerd is, het is alles begrepen in deze korte Verbondswoorden: “Gij zult Mijn Verbond houden, voor Mijn aangezicht wandelen, getrouw, oprecht en eerlijk zijn.”

Indien u er lust toe hebt, vergelijk dan met deze **twee Verbonds-artikelen de gehele wet, alle profeten en de geschriften van de apostelen** en u zult bevinden, dat alle schriften van de beide testamenten dit Verbond als het eigenlijke doel en de enige hoofdsom van de ware godsdienst op het oog hebben. Want de Wet (waarvan wij in de eerste plaats spreken willen) leert niets anders, gelijk ook Jezus Christus betuigt, dan God en de naaste liefhebben. Dat leren ook onze bondsartikelen. Ja de Tien Geboden zijn niet anders dan een korte verklaring van deze Verbondsartikelen. Want wat in het Verbond met een paar woorden is gezegd: “Ik ben God de Almachtige”, de algenoegzame bron van alle goeds, datzelfde wordt in de tien geboden met meerdere woorden aldus gezegd: “Ik ben de Heere uw God, die u uit Egypteland uit het diensthuis uitgeleid heb.” En wat in het Verbond met deze woorden is uitgedrukt: “gij nu, houd Mijn Verbond, wandel voor Mijn aangezicht en wees oprecht”, dat wordt in de tien geboden door verscheidene artikelen in de brede uitgelegd, namelijk: “Gij zult u geen gesneden of gegoten beeld maken. Gij zult de naam Gods niet ijdel, niet onnut in uw mond nemen. Gij zult de sabbat heiligen. Gij zult vader en moeder eren. Gij zult niet doodslaan. Gij zult niet echtbreken. Gij zult niet stelen, niet valse getuigenis geven, of begeren”. Want hiermede wordt ordelijk en met veel woorden beschreven, wat het zeggen wil: “het Verbond houden”, “voor Gods aangezicht wandelen”,

“oprecht en eerlijk zijn”. Daarom worden de tafelen van de wet ook genoemd “de tafelen van het Verbond”, omdat de wet het aloude Verbond vernieuwt en gans klaar uitlegt.

Van de ceremonies, dat is, van tempelpracht, altaren, lichten, vaten, offeranden, wassingen, klederen, vasten, onderscheid van spijzen en dergelijke figuurlijke gebruiken en inzettingen zal naderhand nog één en ander volgen, als wij gaan handelen over het onderscheid van Oud- en Nieuw Testament.

Het gericht en de rechtshandel, of de staatswetten en burgerlijke wetten, die leren, hoe algemene vrede en goede rust zullen in stand gehouden worden; eveneens hoe men de boosdoeners straffen, hoe men krijg voeren en de vijanden weren, de vrijheid en het vaderland beschermen, de weduwen en wezen redden, de rechtlozen en onderdrukten helpen zal; eveneens de wetten, die handelen over goede, billijke en rechtvaardige inzettingen, over kopen, lenen, bezit, erfenis en eigendom en andere dergelijke zaken van recht, tot de competentie van de burgerlijke overheid behorende, zijn ook alle deze niet besloten in dat Verbondsartikel, dat leert voor Gods aangezicht oprecht en eerlijk te wandelen?

Mocht echter deze onze mening iemand nog onzeker of duister voorkomen, dan beschouw hij de daden van Abraham, die door Paulus een vader van alle gelovigen genaamd is, en die getrouw in het Verbond is gebleven, en vroom voor God gewandeld heeft. Deze Abraham echter heeft in zulke uiterlijke zaken van gericht of van burgerlijke en staatkundige handelingen een goede orde en tucht en zeker recht toegepast in het bestraffen van goddelozen en boosdoeners, in het sluiten van Verbonden, in oorlogen, in het bezit van have en goed, in het bewaren van algemene vrede. Deze orde en dit recht echter, naar welke hij gehandeld heeft, zijn geen andere geweest dan die de eerlijkheid of onschuld van zijn hart, het louter en rein geloof en de liefde tot het recht en tot de naaste hem voorschreven, ja geen andere dan die na lange tijden Mozes (voorzover wezen en hoofdzaak betreft) op de aanwijzing van God het Joodse volk ter onderhouding voorschreef. Dit zijn ook goede en Christelijke werken, ook de allerheiligste kerken noodwendig, ja zó noodwendig, dat zij zonder deze niet behoorlijk leven kunnen, en ook niet zonder gevaar ze gemist hebben.

(1) Eensdeels, omdat in de akker, dat is in de kerk van God, ten allen tijde onkruid gegroeid is en tot aan het einde van de wereld groeien zal, Matth. 13. Want de Heere heeft niet gewild, dat men het onkruid zou uitroeien, maar geboden, dat men het zou laten groeien, opdat men niet, met het onkruid, ook het koren zou uitrukken. Want Hij zei: “laten zij tezamen opgroeien, opdat gij niet misschien met het onkruid ook het koren uittrekt.” Waar Hij alzo gewild heeft, dat men de bozen zou verschonen, wanneer het straffen der bozen tot nadeel van de goeden zou strekken, daar heeft Hij ongetwijfeld ook gewild, dat men met het zwaard van de gerechtigheid zou neerslaan en tot zwijgen brengen de onbeschaamdheid van de bozen, als zij de vromen overheersen en ombrengen willen, ja het ganse zaad van de kerk verdoen en verderven. Al straft men echter dezulken streng, opdat de goeden mogen tot ruimte komen, toch zal de akker van God nimmer zonder onkruid zijn.

(2) Ten tweede, daar de heiligen of gelovigen niet slechts geest zijn, maar ook vlees, en, zolang zij leven, mensen blijven en nooit geheel geest worden daarom behoeven en gebruiken zij ook wereldlijke, uiterlijke dingen, die tot onderhouding van het lichaam en van de uiterlijke regering dienstig zijn. Ook onderwerpen zij zich behoorlijk aan hetgeen recht is en de algemeen orde van de uiterlijke regering eist, 1 Kor. 6.

Waar zij, om deze en andere oorzaken, de overheid en de burgerlijke wet nodig hebben, vraagt men zich niet ten onrechte met verwondering af, welk een dwaasheid diegenen drijven, die de overheid uit de kerk stoten en geen regering in de kerk dulden willen, alsof de kerk (dat zijn de gelovigen) haar niet nodig had, of dat het werk en het ambt van de overheid van die aard was, dat het onder de heilige en geestelijke verrichtingen van het volk Gods niet mag noch zal gesteld worden. Zodanige werken van Abraham toch, die niet anders waren dan uiterlijke gerichtsdaden en staatsrechterlijke of burgerlijke werken, worden door Gods Geest grotelijks geroemd. Dit klemt temeer, omdat Abraham naar Christus' getuigenis in de ware kerk van de Christgelovigen geweest is, Johannes 8, en de apostel Paulus hem *een vader aller gelovigen* noemt, Rom. 4, en hij vóór de wet een lieve en dierbare vriend van God geweest is. Niettemin heeft hij de uiterlijke regering gebruikt.

Nu komen wij echter van de Wet tot de Profeten.

Die schrijven eensdeels historiën of geschiedenissen, anderdeels predicatiën, die zij somtijds noemen: gezichten, lasten, woorden of openbaringen van God. In de historiën stellen zij ons niets anders voor ogen dan voorbeelden of exempelen van dit Verbond, zoals ook Mozes in al zijn historiën, in welke men duidelijk ziet, hoe Mozes Gods Verbond gehouden heeft, hoe God Abrahams en zijns zaads God geweest is, dat wil zeggen: hoe Hij hun volkomen en onuitputtelijk algenoegzaam, ja het heil en hoogste goed voor zijn volk is geweest. Eveneens, hoe Hij hen beschermd en onderhouden heeft, ook hen in het land Kanaän gebracht, waarin zij tot een geweldig koninkrijk gemaakt zijn. Eveneens, hoe Hij de vijanden van Abrahams zaad met een geweldige hand verpletterd en de Zijn genadig behouden heeft; ook hoe de heiligen of gelovigen oprecht voor Hem gewandeld hebben, dat is, hoe zij deze enige God met waar geloof aangehangen, Hem alleen met heilig, onschuldig leven gediend en vereerd hebben; eveneens, hoe anderen dit Verbond veracht en verlaten hebben, hoe het hun om hun goddeloos, schandelijk, boos leven kwalijk vergaan is, en hoe zij gestreng door God gestraft zijn. Daarom zijn de historiën van de profeten niet anders dan levende voorbeelden en toonbeelden van dit Verbond en testament. In de predikingen leren ze ook niets anders dan deze Verbondsartikelen. Want zij leren, wat Gods natuur, hart, mening en wil is, hoe Hij alleen goed, rechtvaardig, almachtig, waarachtig, getrouw, genadig en barmhartig is, hoe men Hem in waarheid met geloof, trouw, gerechtigheid en liefde dienen zal. Zo bestraffen zij streng en dapper allerlei kwaad, voornamelijk echter het verachten en overtreden van het Verbond, afgodendienst, afval, ontrouw, oneerlijkheid, trouwbreuk daarbij ook doodslag, onderdrukking, benadelen van armen, woeker, overdaad, geweld, onkuisheid, ontucht, hoerij, echtbreuk, onmatigheid, weelde, dronkenschap, vraatzucht, en andere dergelijke ondeugden; zo vermanen zij krachtig tot boete en bekering van leven; en zij stellen de mensen voor ogen de weldaad en het loon van God daartegenover dreigen zij ook met de plagen en vreselijke straffen van God. Verder spreken zij zeer duidelijk van het zaad van Abraham, van Christus en Zijn zegening, van Zijn rijk en alle heilgeheimenis; eveneens van de roeping van de heidenen en van de grote heerlijkheid van de kerk; ja zo duidelijk prediken zij deze dingen, dat men menen zou, niet van toekomstige, maar van reeds gebeurde dingen te horen. Is echter dat alles niet in de Verbondsbeloften als voor ogen geschilderd besloten?

Wat zal men zeggen van Christus de Heere, Die niet slechts met geheel Zijn lering, maar ook met Zijn wonderbare menswording, dit enige en eeuwige Verbond, als met Zijn levend voorbeeld verklaard, ja met een onlosmakelijke band vastgemaakt heeft. Want als God menselijke aard en natuur aangenomen heeft, dan heeft Hij niet met

woorden of verzekeringen slechts, maar met de daad zelf aan de hele wereld de hoogste vriendelijkheid willen betuigen en tastbaar bewijzen, dat God de mens aan Zich Verbonden en hem tot Zijn metgezel gemaakt heeft, ja hem met onlosmakelijke band met wonderbare liefde zo met Zich Verbonden en verenigd, dat Hij, God de Almachtige, geheel en al ons eigendom is. Daarom wordt ook bij Jesaja aan Christus de naam gegeven, dat hij Immanuël heet, Jesaja 7, hetgeen zoveel wil zeggen als: *God bij, met of in ons*. Daarom hebben ook de Evangelisten zo vele, zo treffelijke exempelen en zelfs ook ontelbare wonderwerken en weldaden van Christus beschreven. Want Christus heeft daarmede willen verklaren, dat God de volkomen Algenoegzame is, dat Hij de onuitputtelijke Schat is van alle goed, dat de mens begeren kan, ja dat Hij een genadige Vader van alle gelovigen is. Daartoe dient ook de dood en de opstanding van Christus, want het zijn gewisse verkondigingen van Goddelijke barmhartigheid, trouw, liefde, gerechtigheid en het wedergebrachte leven, waarmede de God van de ganse wereld Zich openbaart, ja Zich ons voor ogen stelt en geheel en al de onze maakt, Zich aan ons schenkt, ons zegent, door Zijn Zoon ons met Zich verenigt en als medegenoten in Zijn eeuwig rijk en nimmer eindigende vreugde opneemt.

Dit alles vat de Evangelist Johannes met weinige maar hemelse woorden samen, zeggende: “In den beginne was het Woord” en “het Woord is vlees geworden, en heeft onder ons gewoond, en wij hebben Zijn heerlijkheid aanschouwd, een heerlijkheid als van de Eengeborene van de Vader, vol van genade en waarheid. En uit Zijn volheid hebben wij allen ontvangen ook genade voor genade. Want de Wet is door Mozes gegeven, de genade en de waarheid zijn door Jezus Christus geworden”, Joh. 1. Hier hebt u het grote geheimenis, dat God mens geworden is, dat is: dat God geheel de onze geworden is, en onder en bij, ja in ons woont. U hoort, hoe Zijn kracht en heerlijkheid zich aan de wereld geopenbaard heeft, alleen om deze oorzaak, dat Hij met Zijn heerlijke en treffelijke goeddadigheden ons er toe wilde brengen Hem lief te hebben en Hem aan te hangen, die alleen onze volkomenheid, ons heil en onze troost, onze Vader en God (Sjadai) is. Want ook Paulus spreekt: “In Christus woont al de volheid der Godheid lichamelijk en gij zijt in Hem volmaakt.” Kolossenzen 2. Alzo heeft nu de Heere Jezus het ene deel van het Verbond bevestigd en uitgelegd en met de daad bewezen, dat God de God Sjadai, het heil en het eeuwige leven is van Abrahams zaad.

Het andere deel van het Verbond, dat ons voorschrijft, hoe wij ons zullen houden, wat wij doen moeten en wat God van ons vordert, heeft ons Christus niet met minder ijver en klaarheid verduidelijkt.

Want waar God in het Verbond vordert: “Wandel voor Mijn aangezicht en wees oprecht”, daar heeft Christus, toen Hij in deze wereld kwam, oprecht en eerlijk in Gods wegen gewandeld en heeft ons een voorbeeld gegeven, opdat wij Hem navolgen. Want in het gehele leven van Christus daarom ook des te ijveriger door de Evangelisten beschreven mogen wij als in een spiegel zien, wat te vlieden en wat na te volgen is, wat Gode welgevallig is en wat Hem mishaaft. Dit bedoelen de woorden van Christus, die wij lezen in het Evangelie van Johannes: “Ik ben het Licht der wereld; wie Mij volgt, zal in de duisternis niet wandelen, maar zal het licht des levens hebben”, Joh. 8. Eveneens: “Ik heb u een voorbeeld gegeven, opdat gijlieden ook doet, gelijk Ik u gedaan heb”, Joh. 13. Hierbij past ook het woord uit de brief van Johannes: “Wie zegt, dat hij in Christus blijft, die moet ook zelf alzo wandelen, gelijk Hij gewandeld heeft”, 1 Joh. 2. Tot zover van het leven of het levend voorbeeld van Christus.

Wat Zijn leer betreft, wie weet niet, dat zij geheel daarheen gericht is om ons eensdeels het geloof in God, anderdeels de liefde voor de naaste in te prenten. Daarmede legt Hij ook de twee voornaamste Verbondsartikelen uit. Want het geloof bouwt op God als op het hoogste goed, vertrouwt Hem als de rechtvaardige, waarachtige, getrouwe Weldoener en als Eén, Die altoos vriendelijk en goedwillig is tegenover de mens. En de liefde is de oorsprong van de ware onschuld en vroomheid van het leven.

Thans komen wij ook tot de **Apostelen, de predikers van onze Heere Christus**, die ook heel hun onderwijs daarheen richten, dat zij ons leren verstaan, welke de natuur en de wil van God is, hoe Hij alleen goed, rechtvaardig en de Heiland en Algenoegzame (Sjadai) is, hoe Hij ons het beloofde zaad van Abraham, Christus, gegeven heeft, hoe in Hem alleen de zegen, het heil en het leven en ook de verlossing is; eveneens: wie de erfgenamen van het testament en wie de rechte kinderen van Abraham zijn; zodat men haast denken zou, dat de apostelen met opzet en voorbedachten rade zich voorgenomen hadden dit Verbond uit te leggen en over dit Verbond te schrijven. Zo betuigt de apostel Paulus telkens, dat hij geen nieuwe leer brengt, maar dat hij alles, wat hij van het Christengeloof voordraagt, neemt uit de wet en de profeten. Aan de Romeinen schrijft hij in het eerste hoofdstuk: “Paulus, een dienstknecht van Christus, een geroepen apostel, afgezonderd tot het Evangelie Gods, dat Hij tevoren beloofd had door Zijn profeten in de heilige Schriften van Zijn Zoon”, etc., Rom. 1. Insgelijks, als hij zich voor de koning Agrippa en voor de landvoogd Festus verantwoordt, betuigt hij met kracht, dat hij niets geleerd heeft buiten hetgeen tevoren de wet en de profeten geleerd hebben, Hand. 26. Waar nu de apostelen zich op de profeten beroepen en hen aanwijzen als de beginners en leermeesters van hun leer, die zij de wereld prediken van het geloof in Christus, en tevens uit het bovengemelde klaar en zeker is, dat zij, de profeten, de uitleggers van het enige en eeuwige Verbond van God zijn, zo kan een iegelijk toch zelf wel uitrekenen, dat dit testament of Verbond van de ganse heilige Schrift enige hoofdsom is, met het oog waarop alles gesteld, gericht en geschreven werd.

(3) Uit dit alles volgt nu, in de orde van de voorgenomen punten, als derde, dat dit Verbond enig en eeuwig is. Want de Heere Zelf spreekt onder andere bondsworden gans klaar: “Ik zal Mijn Verbond oprichten tussen Mij en tussen u en tussen uw zaad na u, in hun geslachten, tot een eeuwig Verbond, om u te zijn tot een God en uw zaad na u”, Gen. 17. Wij hebben tot nu toe duidelijk gemaakt, dat ons Christenen niets van het ware geloof is gezegd, wat niet ook de ouden vóór Christus’ geboorte (voor zover het wezen of de hoofdsom aangaat) gehad en gehoord hebben. Abraham is immers vóór de besnijding en vóór de ceremoniële wet alleen door het geloof godvruchtig gemaakt, Rom. 4. Daarom heeft Abraham begeerd de dag des Heeren te zien en heeft hem gezien en heeft zich verheugd, Joh. 8. Hij heeft gehoopt het eeuwig vaderland te verkrijgen, heeft daarom het aardse prijs gegeven en verlaten; daarom heeft hij ook geen aards en vleselijk, maar een eeuwig vaderland verkregen, Hebr. 11. Ook stellen de Heere Christus zelf en Zijn apostelen ons allerwege Abraham voor ogen als een voorbeeld ter navolging in geloof en onschuld, Luc. 19, Rom. 4. Wanneer echter Abrahams geloof en onschuld niet het ware Christengeloof en de rechte Gode welgevallige godsvrucht geweest was, dan zouden de Heere en Zijn apostelen ten onrechte ons die ten voorbeeld gesteld hebben. Hieruit volgt, dat er slechts één Verbond en een enig testament is, slechts één kerk van alle ware heiligen, die er zo

vóór als na Christus geweest zijn, slechts één enige weg ten hemel en één enige, zich gelijk blijvende, bestendige en onveranderlijke godsdienst van al Gods heiligen, Ps. 14, 13. Hiervoor zou ik thans nog vele getuigenissen van de Schrift willen aanhalen, zo niet de behandeling van de zaak op zichzelf, gelijk zij tot nu toe is voorgedragen, reeds klaar en bevestigd genoeg ware. Wil echter iemand nog door getuigenissen onderwezen worden, hij hore de Heere in het Evangelie van Mattheüs spreken: “Velen zullen komen van Oosten en Westen en zullen aanzitten met Abraham, Izak en Jacob in het koninkrijk der hemelen, maar de kinderen des koninkrijks zullen uitgeworpen worden in de buitenste duisternis, daar zal weinig zijn en knersing der tanden”, Matth. 8. Hoor Christus nog duidelijker in het Evangelie van Johannes spreken van de kerk, die uit de heidenen zou verzameld worden: “Ik heb nog andere schapen, die van deze stal niet zijn; deze moet Ik ook toebrengen; en zij zullen Mijn stem horen en het zal worden één kudde en een herder”, Joh. 10.

Hier behoren nu ook genoemd te worden veel belangrijke gelijkenissen in het Evangelie, in het bijzonder die van de bruiloft en van de wijngaard. Want de gasten en huurlingen slechts zijn niet meer dezelfde, de bruiloft echter en de wijngaard worden niet veranderd, maar blijven. Zo is er dan ten allen tijde één en hetzelfde Verbond, er worden echter telkens anderen in dit Verbond opgenomen, eerst de Joden, daarna, als deze zich ontrouw gedroegen, de heidenen. Hierop doelt ook de gelijkenis van Paulus van de olijf boom en de wilde takken, Rom. 11. Want het blijft ten allen tijde dezelfde boom, alleen de takken worden veranderd. Want de natuurlijke tak, dat is het Joodse volk, wordt afgebroken en weggeworpen, de wilde takken echter, de heidenen, worden ingeplant. Aan de Korinthiërs schrijft dezelfde Paulus heel klaar: “Ik laat u weten broeders, dat onze vaders allen dezelfde geestelijke spijs gegeten hebben en allen dezelfde geestelijke drank gedronken hebben: want zij dronken uit de geestelijke Steenrots, Die volgde (na hen kwam), en die rots was Christus”, 1 Kor. 10.

Mocht iemand deze onze lering van het oude testament in twijfel trekken en van oordeel zijn, dat wij haar niet door rechte uitlegging van Paulus' woorden in 1 Korinthe 10 hebben bewezen, die wete, dat ook Aurelius Augustinus juist met dezelfde woorden van Paulus gestaafd heeft, dat er slechts één testament, kerk en volk Gods vóór en na Christus geboorte geweest zijn.

Dit is de bedoeling van zijn woorden in de 45ste verhandeling over het Evangelie van Johannes. “Alle vromen, die er vóór de menswording van onze Heere Jezus Christus geweest zijn, hebben evenzeer in de toekomstige Christus geloofd als wij nu in de Gezondene geloven. De tijden zijn veranderd, niet het geloof. Want wij zien, dat beide, niet tegelijker tijd, maar door één en dezelfde deur des geloofs, namelijk door Christus, zijn ingegaan. Wij geloven in onze Heere Jezus Christus, geboren uit een maagd, en dat Hij gekomen is in het vlees, geleden heeft en ten hemel gevaren is. Dat alles tesamen geloven wij reeds vervuld en geschied te zijn, gelijk dan ook de woorden de verleden tijd uitdrukken. Juist in de gemeenschappelijke enigheid van dit enige geloof en in hetzelfde gezelschap met ons zijn de heilige vaders, die geloofd hebben, dat Christus zou geboren worden uit een maagd, dat Hij zou lijden, opstaan en ten hemel varen. Hier horen wij alleen dit verschil: “Hij zal komen”, en: “Hij is gekomen”. Daarom maakt het ene geloof tot één volk, hen namelijk, die geloofden, dat Hij zou komen en ons, die nu geloven, dat Hij gekomen is. Zo spreekt ook de apostel, zeggende: “Dewijl wij nu hebben dezelfde Geest des geloofs, gelijk geschreven is: Ik heb geloofd, daarom heb ik gesproken, zo geloven ook wij, daarom spreken wij”, 2 Kor, 4. In dit getuigenis spreekt de profeet: “Ik heb geloofd daarom heb ik gesproken”, Ps. 116. De apostel echter zegt: “Zo geloven ook wij, daarom

spreken wij.” En opdat men goed zou weten, dat slechts één enig geloof dat van de ouden en het onze is, zo hoor, hoe hij er aan toevoegt: “Daar wij nu hebben dezelfde Geest des geloofs, zo geloven ook wij.” Op gelijke wijze zegt hij op een andere plaats: “Ik laat u weten, broeders, dat onze vaders dezelfde geestelijke spijs gegeten hebben”, enz., 2 Kor. 10”. Hier haalt Augustinus de gehele bovengemelde plaats aan En op een andere plaats over Johannes spreekt hij over de kerk en zegt: “Zij, die gebaard heeft Abel, Henoeh, Noach en Abraham, diezelfde heeft ook gebaard Mozes en andere profeten na hem tot op de komst van Christus; en zij, die deze vromen heeft gebaard, deze zelfde heeft ook de apostelen en onze martelaren, ja alle goede Christenen gebaard. Die allen samen zijn uit de Ene geboren, zijn burgers van één staat, die dezelfde strijd en dezelfde moeite van deze pelgrimschap hebben geleden, welke ook nu velen lijden en de overigen tot aan het einde van de wereld lijden zullen”, enz. Uit dit alles blijkt toch wel duidelijk, dat er slechts één kerk en testament is van de ouden en van ons.

Er worden echter veel plaatsen en getuigenissen in de heilige Schrift gevonden, die op het eerste gezicht de indruk maken, alsof zij twee testamente, tweeërlei geest en twee volken of twee kerken scherp van elkaar onderscheiden, gelijk men b.v. in Jeremia leest: “Ziet, de dagen komen, spreekt de Heere, dat ik een nieuw Verbond zal oprichten met het huis Israëls en met het huis van Juda, niet naar het Verbond, dat Ik met hun vaders gemaakt heb”, etc. Jerem. 31. En in Ezechiël: “Ik zal u een nieuw hart en een nieuwe geest geven”, Ezech. 36. Eveneens in de brief aan de Galaten, het 4de hoofdstuk: “Deze zijn de twee Verbonden.” Daar nu alzo geschreven staat, is het noodzakelijk, dat ik thans ga aantonen, hoe en waarom alzo geschreven is, en hoe het moet verstaan worden. In de eerste plaats is het zeker, dat de namen oud- en nieuw testament, een nieuw geest, een nieuw of ander volk, niet uit de hoofdsom, uit de substantie en het wezen van het Verbond opkomen, maar uit verscheidene bijkomstige stukken, die mettertijd vanwege de hardnekkigheid van het Joodse volk er bij gekomen zijn; niet dat zij eeuwig duren of tot zaligheid noodzakelijk zijn zouden, maar om dit hardnekkige volk te dienen als voor een tijd toegevoegde stukken, zonder welke overigens het Verbond alleen de zaligheid uitwerken kon. Van die aard zijn de Ceremoniën, namelijk het Aäronitische priesterschap, de wetgeving van de verschillende soorten van offeranden en reinigingen, van de feesten, van het onderscheid van spijzen, van de oprichting van de tabernakel en talloze andere dergelijke stukken. Want zulke stukken hebben de heiligen van de oudste tijd, Henoeh, Noach, Abraham, Izaäk, Jacob, Jozef en anderen niet gehad, en toch zijn zij, alleen door het geloof, Gode zeer welaangenaam geweest, door welk geloof zij ook, en niet door de ceremoniën, het heil verkregen hebben. Daarom spreekt ook Paulus tot de Galaten: “De beloftenissen zijn tot Abraham en zijn zaad gesproken. Hij zegt niet: de zaden, als van velen, maar: uw zaad, als van één, hetwelk is Christus.” Paulus doelt hier op de belofte: “In uw zaad zullen gezegend worden alle geslachten des aardrijks.” “Ik zeg echter: het testament, dat tevoren van God op Christus bevestigd is, wordt door de wet, die na vier honderd en dertig jaren gekomen is, niet krachteloos gemaakt, om de belofte te niet te doen”, Gal. 3. Zo zijn dus de aartsvaders (de oer-ouden) door het Verbond, dat is door het geloof, door de genade of belofte van God zalig geworden, en niet door de ceremoniën. Want gelijk Abraham Die geloofd heeft, Die gesproken had: “In u, dat is in uw zaad zullen gelukzalig worden alle volken”, zo hebben de heilige vaders, die vóór Abrahams tijden geweest zijn, Hem geloofd, die gesproken had: “Het zaad der vrouw zal der slang de kop vermorzelen”.

Nu zegt u: *Ik hoor wel, dat de wet geen nut doet, tevergeefs door God is ingezet en een geheel en al dwaze en onvruchtbare poging is!*

Dat zij verre! Waar echter het hart van het zaad van Abraham, dat is van de Joden, in Egypte door het langdurig wonen bij de afgodische Egyptenaren, verslechterd, vergiftigd en verkeerd geworden was, zodat zij niet slechts van dag tot dag het aloude Verbond vergaten, maar ook hoe langer hoe bozer werden en aan de Egyptische afgoderij en andere heidense ongodelijke gebruiken, offeranden, ceremoniën en heiligdommen waren toegefallen, daar heeft het de goede en wijze God goed gedacht, het Verbond met enige stutten en toevoegsels te hulp te komen, opdat het in dit volk niet geheel zou te gronde gaan. Daarom heeft Hij allereerst de korte Verbondsartikelen van het oude en eerste Verbond weer herhaald en vernieuwd, doch nu dezelve met veel meer woorden verduidelijkt, ze met Zijn eigen vinger in stenen tafelen geschreven, en heeft in deze in het geheel geen ceremoniën genoemd. Want gelovigen lieden waren deze Verbondstafelen genoeg. Nadat echter de Joden ontrouw en oneerlijk tegenover God, Zijn Verbond en Zijn wet zich gedragen hadden, wierp Hij hun het juk en de last van de ceremoniën op de nek, die de ouden tot nu toe niet gehad hadden. Hij deed het echter dáárom, dat Hij hen van vreemde goden, afgoden, afgodenoffers zou afwenden, verordende hun also eigen en bijzondere offers en gebruiken, die zij God moesten brengen, die Hij Zich ook welgevallen liet, zo ze slechts uit geloof geschieden, maar die Hij weinig achtte, wanneer ze zonder geloof uitgeoefend werden. Met zulk een toevoegsel nu wilde God het Verbond te hulp komen, en het geheimenis van Christus in beelden Zijn volk vooraf beelden. Dat dit de oorzaak van de ceremoniën is, hebben wij niet uit ons zelf uitgedacht, maar uit de Schrift en de oude leraren genomen.

Want Tertullianus, in het tweede boek tegen Marcion, c. 18, spreekt: “Niemand berispe het in God, dat Hij de zware last van de offeranden en plechtigheden en de tijdrovende nauwkeurigheden van de offergaven het volk opgelegd en geboden heeft, alsof Hij een grote begeerte daarnaar had, terwijl Hij toch zo duidelijk door Jesaja, c. 1, gesproken heeft: Wat heb Ik aan de veelheid van uw offeranden? Wat is het Mij nut? Wie heeft dat ooit van u geëist? Maar een iegelijk overwege bij zichzelf, dat dit uit bijzondere, wijze raadslag van God is geschied. Want God heeft met zulke diensten het volk, dat anders geheel geneigd zou zijn tot afgoderij en afval, tot Zijn dienst willen verbinden; daarom heeft Hij hun bevolen zulke dingen Hem ten dienste te doen, alsof men Hem daarmee een liefdedienst bewees, opdat zij het niet de afgoden zouden doen, en zich verzondiven. Daartoe heeft Hij met inzettingen al hun doen en laten buitens- en binnenshuis, zelfs ten opzichte van het vaatwerk, dat zij dagelijks gebruikten, zo nauwkeurig omschreven en ingeperkt, dat hun de geboden altoos door bij alles voor ogen stonden, ja dat zij geen ogenblik de tijd hadden hun ogen van God af te wenden.”

Tot zover de woorden van Tertullianus. Voorzover nu betreft de tien geboden en de algemene vrede en welvaart, de algemeen gerechtigheid en uiterlijke regering, is er geen onderscheid van Gods testament en volk. Want in beide delen (oud en nieuw) is het voornaamste, de substantie en het eigenlijke wezen van het testament: de liefde voor God en de naaste, geloof en trouw. Het onderscheid echter, waardoor het testament, dat overigens voor alle godzaligen één en hetzelfde is, oud en nieuw, vleselijk en geestelijk genoemd wordt, is voortgekomen uit de gemoederen van de mensen en uit de bijkomstige stukken, die toegevoegd zijn om de verkeerdheid van de gemoederen tegen te gaan en te overwinnen. Het ene testament wordt oud genoemd met het oog op het andere volgende nieuwe. Nu leert echter het nieuw testament niets

anders dan hoe ons onze zonden van Godswege door Christus vergeven worden en hoe men God met geloof en liefde vereren zal. Deze artikelen worden even goed in het oude testament geleerd als in het nieuwe, zodat dit testament om die oorzaak kan noch mag nieuw genoemd worden daar het niets nieuws leert, en Johannes zelf in zijn brief schrijft: “Broeders, ik schrijf u geen nieuw gebod, maar een oud gebod, dat gij van den beginne gehad hebt”, etc., 1 Joh. 2. Het wordt nieuw genoemd, voornamelijk daarom dat het Christus alleen predikt, Die alle afschaduwingen heeft vervuld, de ceremoniën beëindigd en om zo te zeggen een nieuw licht in de wereld gebracht heeft. Verder wordt het ook daarom nieuw genoemd, omdat de oude religie, die er was vóór de wet in de zalige tijden van de heilige patriarchen, vernieuwd en door Christus duidelijker verklaard, nu als nieuw en als een helder licht, met ter-zijde-stelling van de schaduwen van de wet, wederom te voorschijn gebracht is. Verder ook, omdat Hij in dit oude Verbond de heidenen als een nieuw volk heeft opgenomen, wier God en Heiland Hij door Christus ook zijn wil. Zo heeft ook Paulus hiervan gesproken in het 8ste hoofdstuk aan de Hebreeën en in Efeze 2.

In dezelfde zin noemt de Schrift het volk Israël een *vleselijk volk*, niet alsof ook zij een vleselijk volk waren, die in het Verbond van God door het geloof volhardden, maar slechts zij, die zich meer op de vleselijke dingen verlieten dan op de wel gegronde geestelijke Verbondsartikelen en de beloften van God. Daarvan geeft duidelijk getuigenis de apostel Paulus, die aan de Galaten niet slechts heeft geschreven: “dit zijn de twee testamenten”, maar tevoren duidelijker heeft gesproken: “Zegt mij, gij, die onder de wet zijn wilt, hoort gij de wet niet? Want er staat geschreven, dat Abraham twee zonen had, één uit de dienstmaagd en één uit de vrije”, Gal. 4. Want uit deze woorden besluiten wij ten eerste, dat zij het vleselijk Israël zijn, die onder de wet willen zijn. Daaruit volgt, dat niet het gehele zaad van Abraham onder de wet en vleselijk is. Want die zijn het vleselijk zaad van Abraham, die de wet of de ceremoniën zonder kennis en geest aanhangen en daardoor vertrouwen zalig te worden. Overigens hebben ook de ceremoniën hun geestelijke betekenis, die Paulus in de brief aan de Hebreeën in nuttige, voortreffelijke arbeid uiteengezet heeft. Het vleselijk Israël echter heeft de bedoeling en de geest van de ceremoniën òf niet ter harte genomen òf niet verstaan. De ware kinderen van Abraham zijn vrij en verlaten zich op het geloof en de Geest. En zulk een recht geestelijk Israël is er ook vóór Christus’ geboorte geweest. Daarom stellen die de zaak niet recht en naar waarheid, die de gehele kwestie slechts bezien en beoordelen van uit het ene oogpunt, gelijk zij doen, die, niet zonder smaad van de uitverkorenen, alle heiligen van God, die er vóór de komst van Christus geweest zijn, tellen en rekenen onder het vleselijk Israël. Dezen willen niet inzien, dat deze naam alleen van toepassing is op hen, die zich op het vlees of de letter verlaten, niet echter op degenen, die zich gronden op de Geest en de waarheid.

Opdat echter niemand zich zal kunnen beklagen, dat men hem met listen en verborgen woorden en ingewikkelde redeneringen om de tuin wil leiden, wil ik thans, boven hetgeen overigens onze mening genoeg staft, nog drie getuigenissen van drie mannen, krachtig en dierbaar in het geloof, te berde brengen, die tezamen eenstemmig betuigen, dat Israël ook een geestelijk volk gehad heeft, en dat de profeten hetzelfde van de wetboeken geleerd hebben, wat de apostelen geschreven hebben.

- (1) De eerste getuige is Jeremia, die in het 7de hoofdstuk aldus schrijft: “Zo spreekt de Heere Zebaoth, de God Israëls, doet uw brandofferen tot uw slachtofferen, en eet vlees. Want van brandofferen en slachtofferen heb Ik met uw vaders niet gesproken, noch hun geboden, toen Ik hen uit Egypteland

uitvoerde; maar deze zaak heb Ik hun geboden, zeggende: hoort naar Mijn stem, zo zal Ik u tot een God zijn en gij zult Mij tot een volk zijn; en wandelt in al de weg, die Ik u gebieden zal, opdat het u wel ga”. Uit deze woorden kan een ieder wel verstaan, welke leer aangaande het gebruiken van de wet de profeten verkondigd hebben, en wat de hoofdsom is van alle geboden van God, namelijk gehoorzaamheid en liefde jegens God, dat is het ware rechte geloof, waardoor de heiligen Gode behagen, niet door gebruik van de wet of ceremoniën. Die heeft de Heere ook wel geboden, maar met geheel andere bedoeling, namelijk, opdat ze een steunsel zouden zijn in dit verdorven volk, om hen eniger wijze van afgoderij af te trekken en hen aan Hemzelf door het geloof geheel te verbinden, en niet om de Zijn door de ceremoniën vroom te maken, maar om de rechte godsvrucht, in Christus ons medegedeeld, tevoren af te beelden. Als vele Israëlieten dit echter niet wilden verstaan, werden zij hierover door de profeten bestraft. Zo heeft dus de Heere de geest en niet het vlees in Israël behaagd. Derhalve heeft Hij ten allen tijde ook vóór Christus’ komst onder Zijn volk een geestelijk Israël gehad, gelijk daaruit blijkt, dat Hij het vleselijk Israël zo ernstig bestraft.

- (2) Daarom getuigt de heilige martelaar Stefanus in de Handelingen der Apostelen in het 7de hoofdstuk met veel woorden van de oude vaders, dat het geloof in God onder en na de wet Gode behaagd heeft en niet de ceremoniën, en dat de heilige patriarchen en profeten allen tezamen, ja alle vromen vóór Christus komst, God met geloof en oprecht vroom en onschuldig leven hebben vereerd, niet met uiterlijke dingen. Zie, daar hebt gij een geheel geestelijk en gaarne gewillig volk.
- (3) Deze zelfde leer drijft ook Paulus in zijn brief aan de Hebreeënen in het 11de hoofdstuk, waar hij op dezelfde wijze als Stefanus het voorbeeld van alle heilige vaders van de aanvang van de wereld tot op Christus aanhaalt, om aan te tonen, dat zij God door het geloof hebben behaagd en Hem met het geloof hebben gediend. Waar deze dingen nu alzo zijn, kan men wel zien, dat wij geen scheiding maken kunnen tussen de namen oud- en nieuw testament, vleselijk en geestelijk volk, het testament en de kerk van de ouden en de onze. Eén enige geest slechts is beiden gemeen. Waar Hij echter een nieuwe geest door de profeten belooft, wordt de geest nieuw genoemd omwille van hen, die verouderd in zonden om hun boosheid naar Babyionië weggevoerd werden, Daartoe wil de profeet ook de rijkdom, die de gelovigen in de Geest van Christus hebben verkregen, met het woord “nieuw” uitdrukken, opdat wij daaronder een geheel voorname en volkome Geest verstaan zouden.

Hiermede hebben wij genoeg gezegd daarvan, dat er een enig en eeuwig testament is en uit welke oorzaak de namen “oud” en “nieuw” gegeven zijn. Opdat echter niets onduidelijk blijve, wil ik nu ook aanwijzen het onderscheid tussen de aartsvaders en ons, ook, waarin wij in zekere zin meer bevoorrecht zijn dan zij. Ten eerste zijn wij, die na Christus’ komst een volk van God heten, hierom gelukkiger en meer bevoorrecht dan die onder de wet waren, dat wij van allen last van de ceremoniën ontheven zijn, God in de geest dienen naar de allereerste religie van de overoude vaders, die God ook gelijk als wij, zonder wet en ceremoniën in het geloof en in onschuld des levens gediend hebben.

Vervolgens hierom, dat wij ons nu verheugen mogen in de volle ontdekte waarheid, daar Christus onze Heere alles in de wet en de profeten heeft vervuld en het heilig Evangelie met zijn heldere glans alle schaduwen verdreven en alle

afbeeldingen (figuren) tot werkelijkheid gemaakt heeft. En dat wij voortreffelijker (meer bevoorrecht) zijn dan alle ouden vóór Christus ooit waren, bestaat hierin, dat wij geloven en met vreugde belijden, dat God ons Christus Jezus gegeven heeft, in Wie alle hemelse schatten zijn, die ons ook met Zijn Geest rijkelijk heeft begiftigd, Gods eer en rijk, de waarheid en de gerechtigheid op de ganse aardbodem bij en onder alle volken uitgebreid; ja alles op het allervolkomenst vervuld en volbracht, waarop de heilige vaders met groot verlangen hebben gewacht. Daarom sprak de oude Simeon in de tempel, als hij het Kindeke Jezus in de armen kreeg, met grote vreugde: “Nu laat Gij, Heere, Uw dienstknecht gaan in vrede naar Uw woord. Want mijn ogen hebben Uw zaligheid (Uw Heiland) gezien, die Gij bereid hebt voor het aangezicht van alle volken, een licht tot verlichting der heidenen en tot heerlijkheid van Uw volk Israël”, Luc. 2.

Nu beroepen velen zich hier op het 5de hoofdstuk van Mattheus, niet willende zien, dat de Heere Jezus in deze schone en Goddelijke prediking niet Mozes of de profeten tegenspreekt, alsof die anders bedoeld en geleerd zouden hebben dan de Christelijke leer bedoelt en leert.

Maar Hij wil op die plaats het gebrek, de dwaling en het misverstand van het volk beteren en hen leren, wat de rechte aard en eigenschap, het rechte verstand van de wet is. Want de hardheid van hart en goddeloosheid van de menigte, de gierigheid en onwetendheid van de priesters en farizeeën heeft al wat vroom en heilig is verdorven en vervalst. Daarom heeft Christus, dadelijk bij het begin, vóór Hij begon de wet uit te leggen en van de valse farizeese uitlegging te zuiveren, betuigd en gesproken: “Tenzij dat uw gerechtigheid overvloediger zij dan die der schriftgeleerden en farizeeën, zo kunt gij niet in de hemel komen.” Daarom heeft de Heere Christus in Zijn prediking niet de geest van de wet en van de profeten, maar die van de farizeeën bestreden; gelijk daaruit blijkt, dat Hij begint met deze woorden: “Ik ben niet gekomen de wet of de profeten te ontbinden, maar te vervullen.”

Zo leert dan Christus in deze prediking, dat de wet de wil van God is, welke wil volkomen heilig, louter en van een reine geest is, waarom ook door de wet het gemoed en het hart, de innerlijke kracht, de geest en de ziel van de mensen opgeëist wordt, zó geheel, dat hem ook de begeerte afgesneden en door de wet de gehele mens ten volle God toegeëigend wordt. Dewijl echter zulke volkomen louterheid en reinheid bij de mens, die één en al vlees is, niet gevonden wordt, moet volgen, dat de gehele prediking van Christus daarop gericht is, dat Hij ons tot zelfkennis brengt, opdat wij van nu aan niets van onszelf verwachten en ons voortaan geheel en al op de barmhartigheid van God verlaten; daarbij echter niettemin al ons doen en laten naar de enige en gans reine en heilige wil van God richten, ons niet slechts gemakkelijk er van af maken, maar met al ons vermogen getrouw beijveren de wet te houden. En dit heet dan ijverig wandelen voor de ogen van de heilige God, die Zelf de heiligheid is en wil, dat wij heilig zijn.

In hetzelfde misverstand misleiden velen zich met het woord van Paulus in 2 Kor. 3. Zij willen niet inzien, dat de apostel tegen de valse gezanten schrijft, die de wet en de gebruiken van de wet (gelijk men duidelijker in andere brieven ziet) de kerk van Christus opleggen wilden. Tegen hun verkeerd geloof, ja goddeloosheid, laat hij schijnen de heldere glans van het heilig Evangelie van Christus, dat veel klaarder en heerlijker is dan de wet. Hij spreekt daar echter niet van de gehele wet, maar alleen van dat deel van de wet, dat verbleekt en verdwijnt. Zo zegt hij dan ook niet, dat de gehele wet en al de profeten niet dan vlees en letter zijn. Hij bedoelt met “geest” op die plaats niet de fantasie of inbeelding van een ieder, gelijk sommigen dat alles een

geest noemen durven, wat hun in de zin komt, en “letter” noemen zij de klare schrift, ja alles wat met hun geestdrijfverij en booswichterij in strijd is. Maar hij bedoelt met “geest” de Heere Jezus zelf, die de vervulling van de wet is tot gerechtigheid voor allen, die op Hem betrouwen.

Sommigen beschuldigen ons, *daar wij slechts één testament, Verbond en volk van God belijden, van de ketterij van de Ebionieten.*

Men bemerkt echter wel bij hetgeen ze zeggen, dat zij nooit geweten hebben, wat de leer en de houding van de Ebionieten geweest is. Eusebius in zijn Kerkelijke Historie, boek 3, cap. 27, schrijft van de Ebionieten, dat zij de wet in allen dele voor de zaligheid noodzakelijk geacht hebben bevolen hebben die te houden, daar het geloof van Christus alleen niet genoegzaam ter zaligheid was. Daarom drongen zij zo hevig aan op het houden van het uiterlijk vleselijk gebod, erkenden de brieven van Paulus niet, en dreven nog vele andere godslasteringen, van welke ook Irenaeus, Tertullianus en Augustinus op dezelfde wijze als Eusebius schrijven. Uit dit alles kan een ieder wel begrijpen of wij Ebionitischen dan wel Christenen zijn.

Thans willen wij ook spreken over de woorden van de Heere in Deut. 5, die aldus luiden: “De Heere onze God heeft een Verbond met ons gemaakt aan Horeb. Dat heeft de Heere niet gemaakt met onze vaders, maar met ons, wij die hier heden allen levend zijn.”

Onder de vaders, hier genoemd, verstaat echter ook de heilige Augustinus in zijn boek over Deuteronomium, quaestio 9, niet Abraham Izaäk en Jacob, maar de vaders, die in de woestijn neergeslagen waren en tot de belofte niet kwamen. Johannes Oecolampadius zegt, dat het een enig, eeuwig Verbond is, maar dat het met der tijd telkens weer anders namelijk in andere vorm, is ingericht en verordend. Toch ziet hij hierin enig onderscheid, dat God met Abraham alleen door woorden een Verbond gemaakt en van hem niets dan gehoorzaamheid geëist heeft; terwijl Hij met Mozes door tekenen en wonderen gehandeld heeft, die niet slechts aan de leidsman en het hoofd zijn bekend gemaakt maar aan de gehele menigte van volk geopenbaard. “Daartoe heeft Hij”, aldus Oecolampadius, “het Verbond, met Mozes opgericht, met veel wettische gebruiken en bijvoegselen omlijst, die echter ten slotte toch alle in het wezen van de zaak toepassingen zijn van de tien geboden”, etc.

Men komt echter ook met deze tegenwerping, dat de belofte van het land Kanaän en verder al hetgeen geschreven is van oorlog en overwinning, van geluk, heerlijkheid en rijkdom van het Joodse volk, voor de Christenen niet zijn, wie immers niets dan smaadheid, lijden, kruis en ellende beloofd is, daarvan hen geschreven staat: “Allen die godzalig in Christus Jezus willen leven, die zullen vervolgd worden”, 2 Tim. 3.

Hierop kan gemakkelijk worden geantwoord. Want niemand kan loochenen, dat de belofte van het land Kanaän niet aan een bepaalde plaats is gebonden. Ook dit echter moeten allen toestemmen, dat ook de heidenen beloften van uitwendige dingen geschonken zijn. Ja, Abraham, wie de belofte van het land Kanaän gegeven werd, heeft niet een schoenbreed ontvangen, en toch heeft hij grote have en goed bezeten gelijk ook zijn nakomelingen Izaäk, Jacob en Jozef. Want hoewel ook aan dezen het beloofde land niet gewerd, zijn ze toch zeer vermogend en rijk geweest. God heeft blijkbaar daarmede willen aantonen, dat Hij een volk, dat Hem vreesde, niet zou verlaten; al gaf Hij hun dan het land Kanaän niet, zo gaf Hij hun toch iets anders. Zulke beloften nu van uiterlijke dingen vindt men veel in beide testamenten, Ps. 36, Matth. 6, Hand. 17 en 14, Hebr. 13. Daarom is er in dit opzicht geen verschil of

scheiding tussen de twee volken. Wat men verder van het geluk, de vrede en de rust van de oude vaders en van het Joodse volk in het midden brengen moge, zeker is, dat zij niet altijd, zoals men meent, goed geluk gehad hebben. Want ook zij zijn door veel kruis en droefenissen in het koninkrijk der hemelen ingegaan. Wie toch weet niet welke grote jammer de vrome Abraham geleden heeft in zijn vreemdelingschap en in zijn heen en weer trekken? Van andere gevaren en droefenissen zonder tal wil ik zwijgen. Jacob de patriarch heeft in geen geluk en vreugde geleefd, die hem niet door veel kommer en leed werden verbitterd. Het lijden en kruis van Mozes, Jozua, Samuel, David en andere vooraanstaande oprechte mannen heeft maat noch getal. Ja er is niemand, die naar waarde en noodzakelijkheid hun ellende, jammer, kommer en moeite, van 's Heeren wege geleden, zou kunnen vertellen daar toch de heilige Bijbel dat in veel boeken nauwelijks heeft kunnen volbrengen. Waarlijk, het Joodse volk heeft niet minder vervolgingen en martelingen geleden van zijn eigen koningen en van andere goddeloze buitenlandse tirannen omwille van het geloof en de waarheid, dan de kerk van Christus van de goddeloze keizers heeft moeten dulden.

Want gelijk de Christelijke kerk Nero, Domitianus, Maxentius, Julianus, Decius, Severus, Valerianus en Diocletianus gehad heeft, zo heeft de Joodse, dat is de gelovige kerk vóór Christus' geboorte Faraó, Achab, Joas, Manasse, Jehojachim, Zedekia, Nebukadnézar en Antiochus gehad. Ja, dermate zijn zij in alle kruis geoefend, dat hun priesters en profeten van onze martelaren, ja van de heilige apostelen voorbeelden geworden zijn en van Christus Zelf ons tot voorbeelden voor ogen zijn gesteld. Immers, aldus spreekt de Heere in Mattheus: "Zalig zijn, die vervolgd worden om der gerechtigheid wil; want hunner is het koninkrijk der hemelen; zalig zijt gij, als de mensen u om Mijnentwille vervolgen; verblijdt en verheugt u, want uw loon is groot in de hemelen; want alzo hebben ze vervolgd de profeten, die vóór u geweest zijn", Matth. 5.

Daarbij is het zeker, dat vele duizenden heilige mensen godzalig voor God geleefd hebben, die daarom niet in de ellende gedreven of omwille van het geloof gedood zijn. Daarom heeft Paulus deze uitspraak: "Allen, die godzalig in Christus Jezus leven willen, die zullen vervolgd worden", 2 Tim. 3, niet als een algemene wet en regel, doch veel meer als een troost terneer geschreven voor al diegenen, die om de waarheid lijden. Daar zijn ook verschillende soorten van vervolging. Niet alleen hij lijdt vervolging, die in de gevangenis geworpen, gehangen, onthoofd, verdronken, verbrand of op andere wijze jammerlijk gedood wordt, maar ook hij, die door menigerlei smart, angst en nood verzocht wordt, hetgeen meestal diegenen wedervaart, die overigens, wat het uitwendige aangaat, in goede rust en zekerheid zitten. Zo is de apostel Paulus dikwijls veilig geweest voor de woedende vervolgers en vijanden van de waarheid, dikwijls hebben de Christenen zich eerlijk en wel jegens hem gedragen, dikwijls heeft hij lichamelijke verkwikking en rust gehad, terwijl hij niettemin in het hart zorg, angst kommer en veel droefheid leed. Want ieder recht Christen gaat het lijden van andere vromen, al raakt het zijn eigen lichaam niet, toch ter harte; gelijk Mozes zoveel leed droeg om zijn arm volk, dat hij Egypte verliet en in de ellende trok. Zo heeft ook de apostel gesproken: "Wie is er zwak, dat ik niet zwak ben? Wie wordt er geërgerd, dat ik niet brande?" Hebr. 11, 2 Kor. 11. Zo weet menigeen, dat het veel geringer smart is éénmaal door het zwaard gedood te worden dan door veel leed en droefheid weg te kwijnen. De vervolging bestaat dus niet alleen in zwaard en strop, maar ook in allerlei lijden, dat in rechte zaken om Gods wille geleden wordt. Op dezelfde wijze spreekt ook Augustinus hiervan in het 2e boek, het 13e cap., tegen Gaudentius.

Wat verder oorlog, vrede, zege en heil der Christenen betreft, heeft Jesaja in die

hoofdstukken (bijzonderlijk in het 49ste), waarin hij al de kerken, die uit de gehele wereld vergaderd zijn, beschrijft, haar niet geheel en ten allen tijde aan zwaard en brand onderworpen en haar van alle geluk, zege en vrede beroofd. Want hij zegt ook klaar, hoe koningen in de kerk zouden komen en haar zouden beschermen en onderhouden. Hetzelfde vindt men ook in de 2de en de 47ste Psalm.

Zo schrijft de heilige Augustinus in het 5de boek van “de stad Gods” van veel geluk, overwinning, vrede en heil van de kerk, gelijk zij die onder verscheidene christelijke koningen gehad heeft. Desgelijks in het 22ste boek tegen Faustus de Manicheër disputeert hij veel over de krijg, over het recht tot of de oorzaken van de oorlog, van het 73ste hoofdstuk af tot op het 80ste. Maar het is mijn voornemen niet dit onderwerp thans verder uit te werken. Ik heb tot hiertoe slechts willen uiteenzetten, wat voor voorwaarden of bondsartikelen dit Verbond heeft, wat voor kracht ze hebben, dat dit Verbond enig en eeuwig is, vanwaar hem de namen “oud” en “nieuw” komen en hoe men verschillende tegenwerpingen kan beantwoorden. Nu wil ik verder nog spreken over de ceremoniën, waarmede het Verbond gesloten, bevestigd en bezworen is.

Wanneer men in de over-oude tijd een Verbond wilde sluiten of bevestigen, zo namen ze een ram of een var of een geit, hieuwen die in twee delen en legden die delen tegenover elkaar, gingen dan daar tussen door en riepen God tot getuige, Hem biddend, dat Hij hen alzo zou in stukken houwen en doden; als die dieren, daar tegenwoordig, in stukken gehouwen waren, indien zij dit Verbond niet trouw en eerlijk hielden. Datzelfde vindt u in Genesis 15 en Jeremia 34.

Tegenwoordig hebben wij **de eed in de plaats van deze ceremoniën**. Want, nadat de bondsartikelen voorgelezen zijn, staan zij, die zich verbinden willen, op, heffen hun hand hemelwaarts tot God, beloven, dat zij, hetgeen hun voorgelezen is, trouw, waarachtig, eerlijk en zonder enig listig voorbehoud willen houden, en daarbij bidden zij, dat God hen helpe; dat wil zoveel zeggen als: houden wij het niet zoals het behoort en zoals wij moeten, zo bidden wij, dat God ons nimmer meer helpe, maar ons straffe en dode etc. Op zodanige wijze van Verbondssluiting heeft nu God ook bij dit Zijn Verbond het oog gehad en het daarom met het bloed van de besnijdenis gesloten en opgericht. Ook heeft Hij de uitlegging van de bloedvergieting of van deze ceremoniën daarbij gevoegd, en gesproken: “Een iegelijk knaapje, dat aan zijn voorhuid niet besneden wordt, diens ziel zal uit zijn volken uitgedelgd worden”, Gen. 17. Hetgeen nu niet slechts op de voorhuid, maar op het gehele Verbond moet toegepast worden, namelijk, dat een iegelijk, die dit Verbond niet getrouw en eerlijk houdt, door God met eeuwige vloek zal gedood worden. Want dit ligt klaar in het woord, dat God volgen laat: “daarom, dat hij Mijn Verbond gebroken heeft”, Gen. 17.

Nu verachten en verbreken zij het Verbond, die aan de wet en het Verbond zich niets laten gelegen liggen en daarom het Verbondsteken als van nul en gener waarde nalaten, of die, zo het ook al niet nagelaten, maar aangenomen wordt, toch later in het geloof niet volharden en met hun goddeloos, ruw leven schandelijk en onoprecht met God en Zijn Verbond omgaan. Hieruit besluiten wij tevens in het voorbijgaan, dat de kinderen, die, uit gelovige ouders geboren, sterven vóór zij het levenslicht aanschouwen of vóórdát hun het bondsteken mag en kan toebediend en zij alzo onder het volk Gods opgenomen worden, door deze uitspraak niet kunnen verdoemd worden. Want deze uitspraak geldt degenen, die het Verbond verachten en niet houden, als ze tot hun jaren komen. Daarom geloven wij, dat zulke kinderen door de genade en barmhartigheid Gods zalig worden, welke zaligheid ongetwijfeld ook die hun niet betwisten, die ze beoordelen naar hun opname in de kerk door de sacramenten.

Verder heeft de besnijdenis een bijzonder geestelijke betekenis. Want Paulus spreekt: “Het testament heeft geen kracht zolang hij leeft, die het testament gemaakt heeft”, Hebr. 9. Nu heeft echter God het testament gemaakt; zou dus het testament kracht hebben, zo moest God sterven. Daar Hij echter onveranderlijk en onsterfelijk is, heeft Hij zich daartoe begeven, dat Hij het zaad van Abraham aannam. In dit zaad heeft Hij nu geleden en bloed vergoten, dat is naar de aangenomen menselijke aard en naar Zijn menselijke natuur is Hij gestorven, opdat Hij het testament zou van kracht maken. Opdat echter ook de ouden, die ook in het testament en Verbond waren, van dit geheimenis kennis zouden hebben, heeft Hij ingesteld, dat het zaad van Abraham besneden werd, daardoor afbeeldende, dat het ware zaad van Abraham, d.i. Christus, lijden zou, Zijn bloed vergieten, sterven en het testament bekrachtigen. Waarom onze Heere Jezus in het Evangelie van Mattheus, als Hij van het nieuwe testament of bondsteken spreekt, getuigt: “dat is Mijn bloed, het bloed des nieuwen testaments, dat voor velen vergoten wordt tot vergeving der zonden”, Matth. 26. Daarom was het ook noodwendig, dat het oude bondsteken veranderd werd en een nieuw ingezet. Want nadat door de dood van Christus alles was vervuld en het testament van kracht geworden, moesten ook noodwendig de tekenen, die immers toekomstige dingen beduiden, afgeschafte en in hun plaats tekenen gesteld, die verkondigers waren van geschiede dingen, namelijk dat het bloed reeds vergoten, het Verbond bezegeld, vergeving van zonden reeds aangebracht was, hetgeen ons nu door de doop en het nachtmaal van Christus voor ogen gesteld en afgebeeld wordt. Want deze twee zijn nu op het bevel van Jezus Christus Gods Zoon voor het volk van het nieuwe testament bondsteken geworden en een verkondiging, dat ons in Christus volkomen genade en eeuwig leven verworven is. Zo beduidt dan de uitwendige besnijdenis, dat de besnedenen, dat zijn degenen, die met God in Verbond wilden zijn, de voorhuid van hun harten besnijden moesten, niet hardnekkig maar door het geloof God gehoorzaam zijn zouden. Die dus besneden werden, die werd door deze besnijdenis de genade Gods aangeboden en betuigd, dat zij in Verbond stonden met die God, Die uit louere genade en barmhartigheid de Eerste was om ongebeden en vrijwillig tot ons te komen en Zich ons aan te bieden met de belofte, dat Hij onze en onzer kinderen God wil zijn. Zo maakte God Zich door dit sacrament ten eigendom hen, die Hij alsoo door deze instelling aannam en Hij eist, dat zij met geloof en onschuldig leven Hem aanhangen. Hieruit blijkt duidelijk, dat de gehele hoofdsom van het Verbond of testament met de oud-vaderen in de Verbondsteken of testaments-sacramenten besloten is, gelijk ook bij ons in het nieuw testament de gehele betekenis van het vernieuwde Verbond in de doop en het nachtmaal van Christus begrepen is. Maar over dit onderwerp zou wel een geheel boek te schrijven zijn.

Thans, bij onze huidige bespreking, is het u echter genoeg, wanneer u verstaat en weet, dat God ons ten nutte en omwille van onze zwakheid de bondsteken of sacramenten heeft ingezet. Want omdat wij niet alleen geest maar ook vlees zijn, heeft Hij ons de onzichtbare hemelse dingen door zichtbare tekenen willen afbeelden en aan onze zinnen voordragen, niet opdat wij alleen aan de zichtbare tekenen ons zouden hechten, maar opdat wij door de zichtbare betrachtting en aanschouwing in de kennis van de onzichtbare dingen zouden worden ingeleid. En om dit verband tussen de zichtbare en de onzichtbare dingen heeft God de tekenen of de zichtbare dingen (echter zonder vermenging van hun aard) zelfs met de namen van de onzichtbare dingen genoemd.

Zo wordt somtijds de besnijdenis het Verbond genaamd, het Paaslam de voorbijgang (het Pascha), de doop de wedergeboorte, wijn en brood in het nachtmaal het lichaam

en bloed van Christus. En gelijk slechts in zekere zin en op sacramentele, niet op vleeselijke wijze, de besnijding het Verbond, het lam de voorbijgang is, zo is op dezelfde wijze de doop de wedergeboorte, en wijn en brood het lichaam van Christus, dat alle gelovigen in de geest waarlijk eten en drinken. Want de ongelovigen ontvangen slechts het teken, gelijk de ongelovige Joden de besnijdenis wel deelachtig werden, zonder echter deel te hebben aan de erfenis van het testament. Niet dat wij de sacramenten daarom slechts voor ledige en blote tekenen houden; maar slechts het ware geloof maakt ons de sacramenten recht deelachtig. Want de sacramenten zijn niet slechts stoffelijke zichtbare dingen, die de uitwendige zintuigen alleen dát aanbieden, wat men ziet en tast; maar zij zijn ook onzichtbare dingen, sacramenten, die aan inwendige zintuigen het onzichtbare naar zijn aard aanbieden. Daar echter onzichtbare dingen alleen door geloof kunnen gevat worden, volgt, dat alleen het geloof ons recht deelachtig maakt aan de sacramenten, en dat slechts in de geest alleen zij het lichaam van Christus waarlijk eten, die een waar geloof hebben, niet die het niet hebben en met Judas het sacrament eten; gelijk ook die alleen het Verbond deelachtig waren, die, besneden zijnde, door het geloof in het Verbond stonden, en niet degenen, die alleen besneden waren en geen geloof hadden en in het Verbond niet volhardden. Want gelijk voor ons de doop en het avondmaal, alzo was de ouden de besnijdenis en het Paaslam, het lam van de voorbijgang, gegeven. Wat nu echter verder van de heilige tekenen zou te leren zijn, dat is elders genoegzaam uiteengezet.

Thans willen wij spreken van de Verbondsbrieven.

Tenslotte pleegt men in alle Verbonden of testamenten en legateringen, Verbondsbrieven of erfbrieven te schrijven en op te maken, waarin men de gehele handeling te boek stelt, opdat men betrouwbaar getuigenis hebbe van hetgeen is geschied en ook het komend geslacht wete, wat afgesproken is en wat men de bondgenoten schuldig is of met welke bevoegdheid en rechten ieder zijn have, erf en goed bezit. En deze brieven en acten ontvangen ook de naam van de beschreven zaak, zodat men ze Verbond of testament noemt. Want wij noemen gewoonlijk de Verbonds- en erf-brieven Verbond en testament, niet daarom dat die brieven (acten) het Verbond of testament zelf zijn, maar omdat zij getuigen, hoe het Verbond, onder welke voorwaarden en voor hoe lang het gesloten is; ook hoe de erfenis vermaakt of wie zij toegewezen is. Hoewel nu de Heere de aartsvaderen geen brieven van het Verbond of testaments gegeven heeft daar zij de Verbonds-voorwaarden in hun hart hadden, met Gods Geest daar in geschreven, terwijl zij in het lichaam de uitwendige besnijdenis droegen, heeft Hij toch voor het volgend geslacht (die het ware geloof en de bondsartikelen wel van de oerouden, dat is van hun voorvaderen, hadden ontvangen, maar van dag tot dag vergaten) het Verbond met Zijn eigen vinger in stenen tafelen geschreven, opdat het duurzaam en eeuwig zou zijn, het aan Mozes overgegeven en de tafelen Verbondstafelen of testament genoemd, met die bedoeling en betekenis als nu verklaard is. Ja, opdat niemand er van verstoken zou zijn en het enige eeuwige Verbond nimmermeer in verachtering en vergetelheid zou geraken bij de mensen, hoe boos zij ook mochten worden, heeft God in de eerste plaats Mozes, daarna de profeten, en eveneens de apostelen van onze Heere Jezus Christus bewogen om van dit enig en eeuwig Verbond grote boeken te schrijven, die wij nog heden ten dage hebben en die wij Nieuw- en Oud-Testament noemen, die ook ten allen tijde door alle geleerde godvrezende lieden zo genoemd zijn geworden, daarom dat al die boeken van niets anders dan van dit Verbond of testament spreken. Want de boeken van het oude testament beschrijven, hoe God het Verbond met het oude volk, vóór Christus' geboorte gehouden heeft, hoe Hij hen heeft welgedaan, hoe Hij hun God is

geweest, hoe Hij hen beschermd, hun veel goeds bewezen, hen door de profeten over hun kwaad bestraft en geloof en onschuld geleerd heeft. Ten andere, hoe oprecht de vromen voor Gods aangezicht gewandeld en op Hem alleen vertrouwd hebben; insgelijks hoe Hij hun Christus beloofd, in beelden of zichtbare woorden voorafgeschaduw heeft, en hoe zij Christus' komst verbeidende in goede hoop ontslapen zijn. En de boeken van het nieuwe testament leren ons, hoe God Zijn Verbond en belofte gehouden heeft, hoe Hij Jezus Christus gegeven en geschonken heeft, juist zoals Hij Hem in de wet en de profeten beloofd had, hoe Hij in Hem alles vernieuwd, vervuld en volkomen gemaakt heeft, alle hemelse schatten rijkelijk geopend en tot Zich in het Verbond en in het testament een nieuw volk van heidenen opgenomen heeft en dat door het geloof en de liefde van Christus zonder ceremoniën ten eeuwigen leven leiden wil.

Deze beide testamentsboeken nu zijn de rechte, grondige, eeuwige waarheid, op welke van geslachten her alle vromen en geleerden gebouwd hebben, als op de tot een godzalig leven alleen genoegzame en van God ons verordende boeken, waaraan wij ons door heel ons leven te houden hebben. Want Jesaja spreekt: "Wanneer zij dan tot ulieden zeggen zullen: Vraagt de waarzeggers en duivelskunstenaars, die daar piepen en binnensmonds mompelen, zo zegt: Zal niet een volk zijn God vragen? Zal men voor de levenden de doden vragen? Tot de wet en tot de getuigenis"! Jes. 8. Zo spreekt ook onze Heere Jezus in het Evangelie tegen het oproepen en verschijnen van geesten, zeggende: "Zij hebben Mozes en de Profeten; dat ze die horen". Want "indien zij Mozes en de Profeten niet horen, zo zullen zij ook, al ware het, dat er iemand uit de doden opstond, zich niet laten gezeggen", Luc. 16.

Wanneer verder onder de erfgenamen of bondgenoten enige twist of onzekerheid opkomt over de erfenis of het Verbond, dan onderzoeken zij terstond het testament of het Verbond en de vermakings-brieven en geven die zulk een geloof, dat zij niet slechts in deze twistzaak, maar ook in alle andere, die over deze zaak mochten ontstaan, naar deze brieven oordelen. Aldus betaamt ook ons te doen. God heeft ons Zijn wil, voor zoveel ons tot zaligheid nodig is, doen weten, een Verbond met ons gesloten, daartoe bonds- en testamentsbrieven opgemaakt, waarin staat, hoe wij voor Hem wandelen zullen. Laat ons die geloven, laat ons die om raad vragen, wanneer wij te eniger tijd in tweestrijd komen, of op dwaalwegen en in twijfel geraken. En wat dan de Bijbel, dat is de boeken van het oude en nieuwe testament ons voorschrijven, zoals die voor ons beslissen, daarbij zullen wij naar recht blijven en ons daarmee tevreden stellen. Want al wat ons tot onze zaligheid nodig is, is ons genoegzaam in beide testamenten voorgeschreven, Ps. 119, 2 Tim. 3, zó, dat wij in het geheel geen menseninzettingen in het geloof, geen pauselijke rechten tot de dienst van God en het eeuwige leven nodig hebben, tenzij wij ons met de eenvoudige waarachtige Verbonds- of testaments-brieven niet zouden vergenoegen en God vergeefs zouden willen dienen. Want onze Heere Jezus heeft duidelijk in het Evangelie van Mattheus gesproken: "Doch tevergeefs eren zij Mij, lerende leringen, die geboden van mensen zijn, Matth. 15, Jes. 29. Tot zover mijn korte uiteenzetting van de Verbondsbrieven, dat is van de heilige Schrift van beide testamenten.

Dit alles van het enige en *eeuwige testament of Verbond van God*, hoe het gemaakt is en wie het gemaakt heeft, met welke voorwaarden of wederzijdse beloften het gesloten is en hoe lang het duren zal, met welke eed en met welke ceremoniën het aanvaard, ook, hoe het te boek gesteld of schriftelijk geformuleerd is, heb ik u, christelijke lezer, voor zoveel mij Gods genade verleend heeft, willen meelen.

Eensdeels, opdat ik zou voldaan hebben aan het verzoek van de broederen, die mij reeds lang hebben aangezet dit te schrijven, zoals ik dan nu, hun ten dienste gedaan heb.

Anderdeels echter, opdat ik de helderheid, eenvoud en de ouderdom van de heilige Bijbelse Schrift en van ons onbevlekt geloof, dat bij velen veracht is en als ketters gescholden wordt, zou hebben aangetoond. De heidenen hebben zich ten allen tijde op een oud geloof beroemd. Ook is de afgoderij, het veelgodendom of de beeldenverering ouder dan sommige mannen van grote naam menen. Want velen menen, dat het veelgodendom en het gebruik van tempels, de verering van creaturen, zo ongeveer in die tijd begonnen zijn, toen Jupiter in Kreta regeerde. Het lijkt echter meer op de waarheid, wat Herodotus in het tweede boek van de Historiën en Strabo in het 17de boek van de Geografie zeggen, dat namelijk de Egyptenaren de eerste beginners en vereerders geweest zijn van vreemde goden, en dat van hen ook de andere heidenen de afgodendienst geleerd hebben. En als men de tijdrekening goed nagaat, bevindt men, dat Jupiter veel jonger is dan Mozes. Nu getuigt echter Mozes in zijn boeken, dat het Joodse volk de afgoderij niet eerst in Egypte geleerd en een stier-god in de woestijn opgericht heeft, maar dat ook in de tijden van de patriarchen de afgoderij gebloeid heeft.

Ook het Joodse geloof, dát geloof namelijk, dat zich op de besnijdenis grondt en op de gebruiken van de wet en op de ceremoniën vertrouwt, ja zulk Joods geloof is ook zeer oud daar het ten dele in Abrahams, ten dele in Mozes' tijd is aangevangen. Maar nog veel ouder is het Christengeloof, van hetwelk de Schrift getuigt, dat Abraham door het geloof is rechtvaardig geweest vóór dat hij besneden werd. Desgelijks zijn Noach, Henoeh, Seth, Abel en Adam ouder, die allen zonder besnijdenis en zonder de wet door het geloof Gode behaagd hebben.

Het Turks- en het kettersgeloof zijn beide van te jonge datum dan dat zij onder de genoemde veel oudere godsdiensten zouden kunnen geteld worden. Het Turkse geloof is voor enige honderden jaren aangevangen, ongeveer als men vanaf Christus' geboorte telt 630 jaar. Dit heeft zijn oorsprong genomen van de verdorven en goddeloze Mohammed, die ook de waarheid zeer schandelijk gelasterd heeft. De Pauselijke godsdienst is echter niet veel ouder en heeft ook niet weinig de leer van Jezus Christus, van de profeten en apostelen eenvoudig en helder getuigenis, de klare waarheid, verdonkerd. Ik spreek hier niet van het geloof, dat in de twaalf artikelen is vervat, of van dat geloof, waarin zij de heilige Schrift met de mond gelijk als wij belijden. Van bijzondere gebruiken en leringen spreek ik, waarop zij, alsof ze oud en zeker waren, zich gronden, van welke echter de eerste heilige kerk van Christus niets geweten heeft.

De aanzienlijke school-leraar Albertus Magnus zegt in zijn boek, waarin hij de mis-canon uitlegt, dat Gregorius de eerste de Mis heeft vastgesteld en in die vorm gebracht, waarin zij thans ongeveer door de Roomse Kerk gebruikt wordt. Nu heeft echter deze Gregorius geleefd ongeveer 600 jaar na Christus' geboorte. En gedurende deze 600 jaren heeft de heilige kerk deze Roomse vorm van de Mis niet gehad. Eerst Gregorius de Paus heeft haar ingesteld. De apostelen hebben haar niet ingesteld, Christus nog minder. Ook hebben deze instelling van de Mis niet alle kerken en gemeenten overal geredelijk aangenomen, toen zij reeds te Rome werd bediend. Want de kerk te Constantinopel heeft haar eerst 100 jaren later, 603¹¹ jaar na de geboorte van Christus, voor het eerst gezien, zoals Platyna¹² en Sabellicus(?) schrijven. Hoe

¹¹ 703?

¹² Een theoloog en humanist uit de 15de eeuw, schrijver van de eerste Geschiedenis van de Roomse

kunnen dan vele geleerden en verdedigers van de Pauselijke wetten van vijftien honderd jaren spreken? Het heilig Nachtmal van Christus is wel vijftien honderd jaren oud, de vorm echter en het hele verloop van de tegenwoordige Mis niet. Zo getuigt Gregorius zelf in de brief, die hij aan Serenus, bisschop te Massilia, geschreven heeft, dat de ouden toegelaten hebben, in de kerken tot onderwijzing van de grove onverstandige mensen de geschiedenissen te schilderen. Welke ouden hij echter mag bedoeld hebben, kan ik niet recht vatten. Dit weet ik wel, dat Lactantius Firmianus, die in de tijd van Constantijn de Grote geleefd heeft, duidelijk schrijft: “Het lijdt gans geen twijfel, dat dáár geen ware godsdienst is, waar de afgodsbeelden zijn.” Aan welke woorden niet ongelijk is de waarschuwing van de heilige Epiphanius, bisschop van de stad Salamis op Cyprus. Want hij heeft met kracht (zoals ook de heilige Hieronymus meedeelt) uitgesproken, dat het tegen alle leer van de Schrift, ook tegen de ware religie was, wanneer in de kerk van Christus mensen-afbeeldingen werden opgesteld.

Nu is echter Hieronymus, gelijk van hem schrijven Eutropius en Prosper Aquitanicus, gestorven in het jaar 422. Daarom heeft Gregorius geen ouden kunnen aanvoeren tot verdediging van schilderijen en beelden in de kerken. En al had hij het gekund, dan bespot toch de profeet allerlei afgoderij, sprekende: “Wat zal het gesneden beeld baten, dat zijn formeerder het gesneden heeft, of het gegoten beeld, hetwelk een leugenleraar is, dat de formeerder op zijn formeersel vertrouwt, als hij stomme afgoden gemaakt heeft?” Habakuk 2.

Bovendien bestrijdt Gregorius zelf in de genoemde brief al die beelden, die tot verering gehouden worden. Tegenwoordig laat men echter niet alleen de verering toe, maar men dringt er ernstig op aan, dat ze vereerd worden. En wat het monnikendom betreft, dit is niet ouder, dan dat velen Benedictus, Abt te Cassino, de vader en oorsprong van alle monniken noemen. Benedictus echter heeft niet lang vóór de tijd van Gregorius, ongeveer 60 jaren te voren geleefd. Want dat Hieronymus Paulus en Antonius gedenkt, dient de monniken niet tot bescherming van hun bijgeloof.

Wanneer u nu de tijdrekening van deze gebruiken en bijzondere leringen, buiten de Schrift om ingevoerd uit goeddunken van mensen, vergelijkt met bovengemelde jaren van Heidens en Joods geloof, dan zult u in het geheel geen overeenkomst vinden maar bemerken, dat deze godsdienst in vergelijking met gene geheel nieuw is.

Als zulk een godsdienst niettemin boven alle andere, wat betreft haar zekerheid en vooral haar ouderdom, door haar liefhebbers wordt geroemd, dan roemen wij op veel betere grond ons geloof, welks hoofdsom in dit Verbond is begrepen; wat betreft haar zekerheid, omdat alle uitverkorenen van geslachten her het hebben aangehangen; en wat betreft haar ouderdom, omdat het vóór alle andere geloven van de aanvang van de wereld er geweest is, ja tot op de huidige dag voortduurt, niet slechts vele honderden jaren, maar zesduizend, zeventienhonderd en drie en dertig jaar. Want van Christus' geboorte tot op dit jaar telt men 1533 jaar. En Eusebius rekent van het begin van de wereld tot op Christus vijfduizend honderd negen en negentig jaar.

Waaruit een ieder wel kan opmaken, hoe onrechtvaardig het is, wanneer ons heilig in de Schrift gegrond geloof nieuw en tien-jarig wordt gescholden, terwijl het toch van Adam en van Christus her tot op ons reikt en geduurd heeft. Want het is reeds boven bewezen, dat het geloof van Adam, van Abraham en van Christus één en hetzelfde geloof is. Dat heeft ook lang vóór ons en voor vele honderden jaren de heilige, hooggeleerde Bisschop te Caesarea Eusebius geleerd in het 4e hoofdstuk van zijn 1^e

boek van de historiën en geschiedenissen van de kerk, wiens woord en mening ik hier afschrijven wil.

Aldus luiden ze: “Allen, die van Abraham af terug te rekenen tot op de eerste mens naar de geslachten in hun orde opgetekend zijn, of zij al de naam van Christenen niet hebben gehad, zijn toch naar de religie en het wezen van de zaak allen Christenen geweest. Want daar het woordje Christen uitdrukt iemand, die op Christus vertrouwt en door Zijn leer aan het geloof, de godsvrucht en de gerechtigheid vasthoudt, met alle ijver de Goddelijke waarheid aanhangt, zich ook toelegt met ijver op alles wat deugdzaam is zo zijn zeker de eerstgenoemde heilige mannen dat geweest, wat zich nu de Christenen roemen te zijn. Wel hebben zij niet gehad de uitwendige of lichamelijke besnijdenis, ook geen godsdienst bestaande in het houden van de sabbat (evenmin als wij), noch in het onderscheid van spijzen; noch in enig stuk van wetten, die later Mozes als typen en schaduwen aan het nageslacht ter onderhouding heeft overgegeven. Welke wetten immers ook door de Christenen geen van alle worden onderhouden. Nochtans zijn de bovengenoemde mannen zonder deze stukken rechtgelovig en godvrezend geweest en hebben het geloof aangehangen, dat wij nu aanhangen, namelijk het Christengeloof. Christus is hun dan ook menigmaal verschenen en heeft hen in het geloof onderwezen en in alles, wat tot de ware godsvrucht nodig is. Wie kan er dan blind voor zijn, dat het Christengeloof en het Christenvolk begonnen is bij hen en tot ons komt van hen, die de enige God, de Oorsprong en Leidsman van het leven navolgden en in hetzelfde geloof met ons stonden. Ja zo ten volle is dit geloof tevoren onder hen geweest, dat zij ook wat de naam betreft (het enige onderscheid) niet heel ver van ons zijn. Want de Heilige Schrift betuigt, dat zij niet slechts Christenen, maar zelfs Christi (gezalfden) zijn genoemd geworden, Psalm 105: 15.

Daarom is het Christengeloof niet eerst voor korte tijd ontstaan als een nieuw en vreemd geloof; maar naar waarheid mag men het vrijmoedig noemen het allereerste en oudste geloof, afkomstig van het begin van de wereld. Want van het begin aan heeft Christus als God dit geloof ingezet, geleerd en het steeds weer gestalte en wezen gegeven.” Zo luiden de woorden van Eusebius. Wie zou het dan van nu aan verdrieten strijd en allerlei moeite omwille van zulk een testament en Verbond van God te lijden? Daar wij toch zien, dat in dit Verbond al Gods heiligen God voortdurend gediend hebben en ook hun leven voor het Verbond hebben gesteld? Wie zou het echter te midden van alle lijden niet bijzonder sterken, dat de eeuwige God Zich met ons zelfs onder ede heeft Verbonden voor eeuwig en dat Hij het eeuwig Verbond alle heiligen van geslachten her vast en getrouw heeft gehouden? Het is recht, dat ook wij het getrouwelijk houden. Het is recht, dat onze voorouders steeds alle Verbonds-acten aldus zijn begonnen: “In de naam van God, Amen.”

Voorzeker hebben zij erkend, dat dit Verbond van God het alleroudste is en vóór alle andere gaan en gelden moet en dat alles, wat hiermede in strijd is, vernietigd en van kracht beroofd moet worden en in het geheel niet binden of gelden zal. Daarom hebben zij God en Zijn Naam voorop gezet, Die ook trouw houdt al dengenen, die Hem trouw houden. De heilige vrienden van God zijn menigmaal in groot gevaar en in grote nood gekomen; het heeft zich menigmaal laten aanzien alsof de gehele godsdienst zou te niet gaan; ja menigmaal heeft men gemeend, dat het reeds met het geloof en het testament gedaan was, en zo liet het zich dan aanzien alsof God Zijn waarheid en Zijn dienstknechten geheel verlaten en hen ten enen male vergeten had. Maar steeds is Hij nog op tijd en vroeg genoeg opgestaan en heeft de Zijnen, Zijn woord en Zijn eer gered daarbij de onwaarheid en goddeloosheid gestraft. Deze God is

eeuwig en onveranderlijk. Daarom zal Hij ook de Zijnen, die met Hem in geloof en onschuld getrouw Verbonden zijn, heden noch ooit verlaten. Hij zal hen eeuwig troosten, beschermen en onderhouden, hoe wild ook de wereld tegen hen woeden mag. Hem zij de eer in der eeuwigheid. Amen.

“Alle paden des Heeren zijn goedertierenheid en waarheid degenen, die Zijn Verbond en Zijn getuigenissen bewaren.” Psalm 25

HET OUDE GELOOF

**KLAAR BETOOG DAT HET CHRISTELIJK GELOOF VAN HET BEGIN
VAN DE WERELD BESTAAN HEEFT EN DAT HET ALZO HET RECHTE,
WAARACHTIGE, OUDE EN ONGETWIJFELDE GELOOF IS,**

DOOR

HEINRICH BULLINGER

Hierin hebt u ook, lieve lezer, een korte historie, en aanwijzing van de tijden van het heilige geloof, van zijn voorname werken en bevestigingen, ook van zijn toe- en afnemen, vanaf de aanvang van de wereld.

Bovendien is het een kort begrip van de ganse bijbel, en een bewijs, dat door dit Christengeloof alle vromen God behaagd hebben en zalig geworden zijn.

JEZUS

DEZE IS MIJN GELIEFDE ZOON, IN WELKEN IK
MIJN WELBEHAGEN HEB, HOORT HEM. MATTH. 17

Den vrome, eerbare en wijze Hans Heinrich Winckely, thans te Bazel woonachtig, zijn zeer geliefde broeder, wenst Heinrich Bullinger veel heil door Jezus Christus, onze enige Heiland.

Hoewel ik niet de minste twijfel heb, en gewis wel weet dat u, zeer geliefde broeder, zeer weinig verklaring nodig hebt van het geloof in Jezus Christus, aangezien u dit heilige geloof in Hem, onze Heere Jezus, inderdaad door veel smart, wederwaardigheid, smaad, ellende en ontbering van uw goederen, bewezen en openlijk bevestigd hebt; toch heb ik, tot eer en bevordering van ons geloof, ook ten dienste en ten goede van vele eenvoudige en niet wel-onderwezen mensen en tot uw ernstige aanmoediging deze korte verklaring van ons heilig geloof aan u willen schrijven, opdat daardoor de kleinmoedigen moed en vertrouwen mochten gewinnen en gesterkt worden, wanneer zij zien, dat het met ons heilig geloof zo heerlijk gesteld is, dat het zo wel gegrond is, en dat alle oude, wijze, geleerde, vrome en heilige lieden van de aanvang van de wereld reeds dit geloof gehad hebben; eindelijk, opdat ook die (zo zij het althans willen) een vriendelijke waarschuwing zouden hebben, die ons niet slechts oude, maar overoude, ware, welgegronde en ongetwijfelde, heilige en onbevleete geloof, voor nieuw en sektarisch uitkrijten en vervolgen.

God moge hun en ons genadig zijn, opdat wij ons geheel en alleen op Jezus Christus verlaten en Zijn leer getrouw volgen. Amen.

Mijn geliefde broeder, Leo Judae, uw neef, groet u en uw lieve huisvrouw.

ZÜRICH, Maart 1537

KLARE ONDERWIJZING UIT DE HEILIGE SCHRIFT, DAT HET CHRISTEN-
GELOOF VAN HET BEGIN VAN DE WERELD BESTAAN HEEFT,
EN DAT DOOR DIT GELOOF ALLÉÉN ALLE VROMEN GOD
BEHAAGD HEBBEN EN ZALIG GEWORDEN ZIJN.

Ik voorzie zeer wel, dat vele eenvoudige Christenen zich over mijn voornemen niet weinig zullen verwonderen, want zij hebben geleerd en menen alzo, dat het Christengeloof eerst onder de Keizer Tibérius aangevangen is, dewijl ons uit het evangelie van Lucas bekend is, dat Johannes de Doper in het vijftiende jaar van de regering van Tibérius begonnen is het Evangelie te prediken, waarbij dan nog komt, dat alle geschiedschrijvers eenparig zeggen, dat Jezus Christus in het achttiende jaar van Tibérius geleden heeft.

Nu is het wel waar, dat toenmaals eerst alle profetieën in vervulling getreden zijn, en toen eerst het ware heil volkomen geopenbaard is, ook dat eerst van toen aan de heerlijke schatten van Christus gans rijkelijk, als nooit tevoren, alle volken verkondigd en medegedeeld zijn. Niettemin echter is dit ganse heil in Christus Jezus reeds lang tevoren beloofd en geprofeteerd, en ook de heilige voorouderen afgeschaduwd, zodat zij niet minder Jezus Christus in de geest gezien en op Hem vertrouwd hebben dan wij. Hoewel bij ons alles duidelijker is, ons als het ware in handen gegeven of voldaan en vervuld is, wat bij hen nog enigszins donker was en met hartelijk verlangen in de toekomst verbeid werd. Daartoe ben ik niet de eerste, die met deze mening van de oudheid van ons Christelijk geloof voor de dag kom. Want ook de heilige bisschop Eusebius van Caesarea, die voor twaalf honderd jaren leefde, desgelijks ook andere Christelijke leraren, hebben dit alles vóór mij duidelijk geleerd en geschreven. Eusebius spreekt in het eerste boek van zijn geschiedenis van de kerk zeer duidelijk: “Allen, die van Abraham terug tot op de eerste mens naar de geslachten in hun orde vermeld worden, of zij al de naam Christenen niet gehad hebben (want die is eerst te Antiochië, ettelijke jaren na de hemelvaart van Christus de gelovigen gegeven, Hand. 11), zijn toch naar de religie en het wezen van de zaak allen Christenen geweest. Want het woord Christen betekent iemand, die op Christus vertrouwt, en door Zijn leer aan het geloof, aan Gods genade en gerechtigheid vasthoudt, met alle ijver de Goddelijke leer aanhangt en ook al wat deugdvol is ijverig betracht. Zo zijn dus ook zonder twijfel de hierboven gemelde heilige mannen datgene geweest, wat zich thans de Christenen roemen te zijn”, enz. Dat alles zijn woorden van gemelde Christelijke oude leraar Eusebius. Opdat echter niemand denke, dat wij op mensen of op een vreemde grond bouwen, willen wij onze mening in deze uit de Schrift bewijzen, en de zaak, tot beter verstand, wat hoger ophalen.

VAN DE GOEDHEID VAN GOD EN DE BOOSHEID VAN DE MENSEN

God, Die van eeuwigheid af Zichzelf tot alle volkomenheid algenoegzaam was, en nimmer van enig schepsel iets behoeft tot Zijn volmaking, heeft alleen uit eigen aard en natuur, die goed is, dat is: uit loutere genade en ontferming, ja, enkel ten goede, de mens geschapen; doch eer Hij hem schiep, tevoren reeds hem met onuitsprekelijke rijkdom van Zijn weldaden wonderbaar verzorgd en overladen. Want als Hij Zich de schepping van de mensen voorgenomen had, en de tijd dáár was, die Zijn Goddelijke wijsheid en voorzienigheid bepaald had, heeft Hij allereerst de mens een wondervolle herberg bereid en deze nog veel heerlijker versierd.

Eest maakte God de grondstoffen gereed, die Hij daarna (toen het schone licht en de lichte helderheid geschapen was), heeft vaneen gescheiden en elk deel tot zijn doel

bestemd. Boven de diepte, dat is boven het water en de aarde, die nog in het water was, heeft Hij een dampkring gemaakt, en de hemel gelijk een tent daarover uitgespannen. Daarna heeft Hij de aarde, zoveel zij tot woning de mensen dienen moest, als uit het water geroepen en te voorschijn gebracht, en aan het water zijn grenzen en perken gesteld, waarbuiten het niet treden kan. En deze drie stukken, het water, de aarde en de dampkring (dat is de lucht en de helderheid boven ons, tot aan de hoogte van de hemel), zijn de wezenlijke en substantiële delen van de wereld en dienen als een huis ter woning de mensen. Toch was dit alles nog ruw en onafgewerkt en in het geheel niet versierd.

Daarom legt de wijze en getrouwe Meester verder de hand aan Zijn werk, om het treffend en wonderlijk te voltooien, en zeldzaam te versieren; ja, niet alleen te versieren, maar ook vruchtbaar en nuttig voor de toekomstige gast en inwoner, de mens, te maken. Ten eerste, dewijl de mens de aarde bewonen zou, versiert hij haar op het allerschoonst en bekleedt haar met een schoon groen kleed, dat is met een weide, en deze wederom versiert Hij met bloemen en allerlei kruiden, die niet alleen mooi zijn om aan te zien en van wonderlijke gestalte en vorm, van lieflijke geur en schone kleuren, maar ook nuttig tot spijs en tot allerlei artsennij. Daartoe schiep hij ook velerlei bomen en gewassen. Hij besproeide de aarde met schone bronnen, beken en vlietende stromen. Ja, de bodem maakte Hij niet overal gelijk en effen, maar verhief hem aan vele plaatsen gans wonderlijk, waardoor wij hier en elders hebben: de dalen, vlakten, bergen en heuvels, 't welk alles zijn oorzaak, vrucht en lust heeft.

Na dit alles begon Hij ook de hemel en het uitspansel te versieren en zette daarin zon en maan, de planeten en de sterren. Deze alle zijn schoner en wonderlijker dan mensentong kan uitspreken. Het is echter hun ambt, waartoe zij aan de hemel zijn gesteld, dat zij ons verlichten zouden en met hun op- en ondergang of beweging, tijd, jaar, maand en dag aanwijzen en dag en nacht onderscheiden.

Ten derde heeft Hij ook de hand geslagen aan de wateren, in welke Hij niet minder wonderen gewerkt heeft dan in de hemel en op aarde. Want in het water en bijzonderlijk in de zee schijnen de wonderwerken van God in de vissen en zeewonderen, zo men hun natuur en levenswijze beschouwt. En ook in het luchtruim heeft Hij machtige tekenen van Zijn goedheid, kracht en wijsheid geschapen en verordend, met name het gevogelte, dat, bij vele nuttigheden, ook nog liefelijk voor de mens zingt en hem verlustigt.

Ten laatste heeft Hij nog overvloediger de aarde begiftigd en haar met allerlei nuttige en schone dieren gevuld, en daarvan een rijke verscheidenheid in het leven geroepen. En dan is bij al deze rijke schatten nog niet eens gedacht aan het edelgesteente, goud, zilver, ertsen en ontelbare andere heerlijke dingen.

Toen nu de Heere zulk een schoon en rijk lustoord had toebereid, toen eerst heeft Hij, na al deze dingen, de mens geschapen, die over dit alles Heere zijn zou. Hem heeft Hij ook boven alle andere creaturen begiftigd, en hem naar Zijn eigen beeld geschapen. Met lichaam en ziel heeft Hij hem gemaakt en die zouden altyddurend geweest zijn, zo hij niet in de zonde gevallen was. Thans heeft hij een aan de dood onderworpen lichaam en een onsterfelijke immerdurende ziel. De eerste mens echter heeft Hij gans volkomen en zonder gebrek gemaakt, zodat hij voorzeker niet zonder oorzaak een beeld van God genaamd is. Het was de Heere ook niet genoeg, dat Hij de aarde schoon en heerlijk versierd had; nee, Hij plantte op de aarde bovendien een bijzondere lusthof, een paradijs en daarin zette Hij de mens, Zijn boven alles geliefd schepsel. En dewijl hij zo werkeloos en alleen, zonder zijns gelijke, niet aangenaam leven kon, beval Hij in de eerste plaats, dat hij de lusthof bebouwen en bewaren zou; en in de

tweede plaats schonk Hij hem uit zijn eigen vlees en gebeente een vrouw, opdat deze een hulp voor de man zou zijn. Alzo heeft Gods goedheid de mens gans voltooid en volkomen willen maken, opdat hem niets zou ontbreken van die dingen, die tot een recht gelukkig en volkomen leven dienstig zijn.

Het was dus billijk, dat de mens, die met rede en hoog verstand begaafd was, ook God voor zulke hoogheerlijke gaven dankbaarheid en gehoorzaamheid bewijzen zou. Ja, God, die niet alleen goed maar ook rechtvaardig is, vorderde dit van hem, en wel door middel van het gebod, dat God hem gaf, luidende: “Van alle boom dezès hofs zult gij vrijelijk eten; maar van de boom der kennis des goeds en des kwaads, daarvan zult gij niet eten”. En dit gebod was niet zwaar noch onbillijk; het eiste alleen gehoorzaamheid en liefde tot God, de Schepper, op wie het schepsel, de mens, alleen zou zien, van wie hij ook alle goed met vertrouwen verwachten zou. Hij behoorde ook niet uit zichzelf de maatstaf van goed en kwaad te nemen maar alleen datgene kwaad en verboden te achten, wat God als kwaad verbiedt, en voor goed en recht te houden, wat God toelaat en niet verbiedt.

Tot afbeelding hiervan, tot zichtbaar teken en sacrament, heeft de Heere een goed zichtbare en vruchtbare boom in de lusthof getoond en hem verboden met ernstige dreiging, dat hij, ten dage als hij van deze boom zou eten, de eeuwige dood zou serven. De mens echter gedroeg zich ontrouw jegens God, de Getrouwe, verachtte Zijn gebod, en geloofde meer het voorgeven van de vrouw en van de slang, dan het waarachtige woord van God; welke daad niet anders was, dan uit zichzelf en van elders een maatstaf van goed en kwaad te nemen, in stede van uit God; en niet alleen God aan te hangen en te gehoorzamen als Degene, Die het goede met een iegelijk mensenkind voor heeft. Want de mens, verleid door de vrouw en de slang, geloofde, dat God hem afgangstig was en iets van de Goddelijke wijsheid hem onthield, En van het ogenblik, dat het hart door ongeloof van God afgeweken was en van Hem niet alle goeds met vertrouwen verwachtte, greep de hand naar de schadelijke vrucht, en de mond at van de verboden spijze. Zo wilde de mens door een ander middel dan door God, zich tot Goddelijke majesteit verheffen, en alzo hetgeen hij meende te kort te komen, zich verschaffen. Hij verspeelde alzo met zijn ongeloof, ontrouw, ongehoorzaamheid en ondankbaarheid het leven, en stierf de dood, dat is, hij maakte zich schuldig tegenover God en viel in de straf van de eeuwige verdoemenis, ja hij maakte zich de duivel ten eigendom, die hij vlijtig geloofd had en diende. Daarentegen verliet hij God en kwam alzo geheel in de dienstbaarheid van de duivel en van de duisternis. En alzo hebben wij thans van Gods goedheid en trouw, en daartegenover van de boosheid en grote ontrouw van de mens gehoord.

DE EERSTE EN RECHTE GROND VAN ONS HEILIG CHRISTELIJK GELOOF

Nu zou God, de Rechtvaardige, in het volste recht zijn geweest, indien Hij de mens verstoten, verdorven, verdoemd en hem de duivel geheel overgegeven had, en zulks vorderde ook Zijn gerechtigheid en Zijn waarheid. Immers, Hij had gesproken: “Ten dage als gij daarvan eet, zult gij de dood serven”. Daartegenover was het echter de goedheid en ontferming van God, die vorderde, de mens, de arme en bevreesde creatuur, niet geheel ten verderve te richten.

Tussen die beide in is een middel gevonden, waardoor aan de Goddelijke gerechtigheid en waarheid zou genoeg geschieden, en waarin zich tevens zou openbaren en betonen de Goddelijke barmhartigheid. Dat middel is Christus Jezus, Die ons uit loutere genade van God is gegeven, voor onze zonden is opgeofferd, Gods gerechtigheid voldaan en betaald heeft en ons alzo uit de banden van de duivel verlost

heeft. Hij is voor ons allen gestorven, daar God gezegd had: “ten dage als gij daarvan eet, zult gij de dood sterven.” Daarom is Christus voor ons allen gestorven, opdat wij door Zijn dood leven zouden en uit het rijk van de duisternis verlost en overgezet zouden worden in het rijk van de geliefde Zoon van God.

Deze raadslag van Goddelijke wijsheid, die zonder twijfel reeds van eeuwigheid was vastgesteld, is ook aan Adam na de val juist op tijd geopenbaard, op de volgende wijze. Toen de mens van de vrucht van de verboden boom gegeten had, zijn hem van stonde aan de ogen geopend, zodat hij zich geschaamd heeft, ziende, dat hij naakt was. Tot dusver had hij in onschuld geleefd; daarom begon hij zich thans te bedekken, doch met slechte bedeksels, waarop zij zelf niet eens vertrouwden (gelijk dan ook alles, wat de mens van zichzelf tot bedekking van de zonde maakt, geheel onnut is). Want zij vluchtten voor de Heere en verborgen zich voor Hem.

De Heere echter zocht de vluchtende op, bestrafte hem over zijn val en zijn ellende en herinnerde hem aan het leven, waaraan hij ontvallen was, zeggende: “Adam, waar zijt gij?”, dat wil zeggen: erkent u ook in welke ellende, en uit welke grote zaligheid u gevallen bent? Hier behoorde de mens zijn euvelaad erkend te hebben, doch hij werpt het op zijn naaktheid. Maar de Heere dringt nog verder bij hem aan of hij nog zijn zonde wilde bekennen, en zei: “Wie heeft u gezegd, dat gij naakt zijt”? Ja, om hem op de goede weg te helpen en hem tot belijdenis van zonde te brengen, spreekt God verder: “Hebt gij van de boom gegeten, van welke Ik u gebod, dat gij daarvan niet zou eten”? De mens wilde echter niet eerlijk zijn zonde bekennen, en wierp de schuld eerst op zijn gezellin, op de vrouw en deed dat met zulke onheuse en laatdunkende woorden, dat het duidelijk te merken was, hoe hij in zijn hart heimelijk de schuld goddeloos en onbillijk op God wierp. Want hij sprak niet alleen: De vrouw gaf mij van de boom te eten, maar voegde honend daarbij: “de vrouw, die Gij mij gegeven hebt.” Alsof hij zeggen wilde: U bent Zelf schuldig; had U mij de vrouw niet gegeven, zo zou ik niet bedrogen zijn. En toch had de rechtvaardige God hem de vrouw niet gegeven ter verleiding, maar tot een hulp. Zo komt hier opnieuw grote verkeerdheid en zware schuld van de mensen aan het licht.

Niettegenstaande dit alles voer de lankmoedige God voort en wilde beproeven om tenminste, kon het zijn, enige bekentenis van zonde bij de vrouw, die dan toch met zondigen aangevangen was, te mogen vinden. Doch nee, in 't geheel niet. De ene mens was gelijk de ander, en beiden erkenden niet. Daarom, gelijk Adam alle schuld aan de vrouw gegeven had, also werpt de vrouw alle schuld op de slang, dat is op de duivel. Gelijk immers nog heden ten dage de mens pleegt te doen. Welke mens echter (die althans gemelde handeling goed bij zichzelf overdacht heeft), zou nu nog durven zeggen, of zelfs maar denken, dat iets van de belofte, van de gerechtigheid en zaligheid van de mensen, aan de mens, zijn krachten en zijn verdienste te danken zou zijn? Dewijl het toch zo klaar aan de dag is, hoe gans verkeerd en verdorven de mens is, die niets anders dan zonde en ongehoorzaamheid op zonde en ongehoorzaamheid stapelt. En wederom, wie is toch zo blind, om niet te zien, dat alle heil van loutere genade en ontferming van God te danken is? Nu echter volgt eerst, hoe God verder in deze zaak gehandeld heeft.

Toen alle aanklacht op de slang gekomen was ondervroegde en verhoorde de Heere de slang niet, want de daad was immers openbaar. De slang was door God niet geschapen, dat zij spreken zou, en ook was bij de duivel geen waarheid. Daarom vervloekt de Heere naar recht de slang, de duivel. Bovendien spreekt Hij ook over de lichamelijke slang, die door de Satan als middel gebruikt was, een zware vloek uit, zeggende: “op uw buik zult gij gaan en stof zult gij eten, al de dagen uws levens”.

Toen dit nu geschied was, was de beurt aan de mens, om ook naar eis van de Goddelijke gerechtigheid en waarheid gestraft te worden met de vervloeking en met de eeuwige dood. Om redenen echter, die wij reeds in het begin van dit hoofdstuk hebben aangewezen, wordt de vloek op Christus overgebracht, Die dan ook met duidelijke woorden beloofd wordt, en in Hem het leven.

Daarom spreekt de Heere niet: vervloekt bent u, mens, omdat u tegen Mijn gebod gehandeld hebt, maar integendeel: “Ik zal vijandschap zetten tussen u en deze vrouw, en tussen uw zaad en haar Zaad, Datzelve zal u de kop vermorzelen en gij zult Het de verzenen vermorzelen.” Dat wil zeggen: u hebt de vrouw gebruikt tot verderfenis van de mensen, zodat zij nu voortaan doden ter wereld brengen en slechts verdoemden naar eigen aard en natuur baren zal. Daarom wil Ik deze vrouw ook gebruiken, maar tot heil; want van deze vrouw moet een Zaad, of Kind geboren worden, hetwelk u uw kop, geweld en rijk, d.i. de zonde, verdoemenis en dood, verbreken moet; hoewel Hij echter daarom naar Zijn mensheid vertreden en verbrijzeld zal worden. Dat is: de mens heeft met zijn overtreding de eeuwige dood verdiend, waardoor hij naar Mijn oordeel eeuwig verloren en het eigendom van de duivel moest zijn; Ik wil Mij echter over hem erbarmen, en hem wederom tot genade aannemen. Opdat echter ook aan Mijn waarheid en gerechtigheid genoeg gedaan worde, wil Ik Mijn Zoon de waarachtige, menselijke natuur laten aannemen. Dan wil Ik dat Hij de vloek en de verdoemenis op Zich neemt en sterft en, met Zijn onschuldige dood, de verdiende dood en vloek wegneme, en het menselijk geslacht alzo uit de dood in het leven, uit het geweld van de duivel in Zijn heilig rijk, uit de duisternis in het licht zette.

Alzo blijft vast en onbewegelijk staan de rechte grond van ons heilige geloof: *dat namelijk het gehele menselijke geslacht, alleen uit de ontferming en loutere genade van God, door Jezus Christus, zalig en van zonden gereinigd, ook van de vloek, de duivel en de eeuwige verdoemenis ontheven wordt.* Daarop ziet Paulus, als hij in zijn brief aan de Romeinen in cap. 8 schrijft: “Want God heeft Zijn Zoon gezonden in de gelijkheid des zondigen vlees, en heeft de zonde veroordeeld in het vlees, door de zonde”, dat is door het zondoffer en de vrijwillige dood van Christus. En in de eerste brief aan de Korinthiers, in het eerste cap. spreekt dezelfde Paulus: “Christus Jezus is ons van God geworden wijsheid en rechtvaardigheid en heiligmaking en verlossing, opdat het zij, gelijk geschreven is: wie roemt, die roeme in de Heere.”

Dewijl nu echter dit de eerste belofte en het eerste grond-Evangelie is, zo wil ik thans van ieder en van alle woorden in 't bijzonder spreken. Ten eerste noemt God Zijn Zoon, onze Heere Jezus, een “zaad der vrouw”. Een zaad noemt Hij Hem met het oog op de ware menselijke natuur, opdat het zou vaststaan dat onze Heere niet maar een schijnbaar, maar integendeel een waarachtig lichaam aannemen zou. Hierbij wordt gevoegd: “der vrouw”. Want onze Heere is niet van mannelijk zaad ontvangen en geboren, maar van de Heilige Geest uit de maagd Maria; waarom dit woord ook niet van Eva verstaan kan worden maar van de jonkvrouw Maria. Dat zij echter een “vrouw” genoemd wordt, geschiedt vanwege het vrouwelijk geslacht, waartoe immers ook de dochters of jonkvrouwen gerekend worden, ook al blijven ze ongeschonden jonkvrouwen. Daartoe heeft God ook hier met onderscheid gesproken en niet gezegd: Ik zal vijandschap zetten tussen u en deze vrouw; maar: tussen u en de vrouw (haischah) waarmee bedoeld wordt: een bijzondere vrouw, en wel zulk één, als Hij later door Jesaja heeft verduidelijkt, zeggende: “Ziet, een maagd zal zwanger worden en een zoon baren,” enz. Jes. 7. En dit woordje “Zaad” is door alle volgende tijden heen, telkens en telkens in alle vernieuwingen van deze belofte van Christus Jezus door alle patriarchen en profeten weder herhaald, gebruikt en op de voorgrond gesteld tot op de

tijd Davids naar wie vervolgens de Heere een bloem, de stam, scheut of spruit van David genoemd is. De heilige apostel Paulus legt dit woord “Zaad” klaar en helder uit en zegt, dat het Christus is, Gal. 3. Het dient ook tot lof van de moeder van de Heere, dat God spreekt: “Ik zal vijandschap zetten tussen de vrouw en u.” Want Hij doelt daarmee op de ongelijkheid van hun beide naturen. De duivel is hoogmoedig, listig, boosaardig, vals en verleugend. De moeder van Christus echter is deemoedig, eenvoudig, deugdzaam, trouw en oprecht, kuis en rein. Zulk een reine jonkvrouw en hoogbegenadigde moeder heeft ons Die gebaard, die de kop van de slang heeft vermorzeld.

De kop van de slang is het geweld en het rijk van de duivel, namelijk: de zonde, de vloek en de verdoemenis. Dit alles verbreekt voor de gelovigen het gezegende Zaad. ’t Welk alles ook door de apostel Paulus geleerd wordt, als hij zegt: “Overmits dan de kinderen des vleses en bloeds deelachtig zijn, zo is Hij ook desgelijks derzelver deelachtig geworden; opdat Hij door de dood te niet doen zou dengene, die het geweld des doods had, dat is, de duivel, en verlossen zou alle degenen, die met vreze des doods door al hun leven der dienstbaarheid onderworpen waren. Want waarlijk Hij neemt de engelen niet aan, maar Hij neemt het zaad Abrahams aan” etc., Hebr. 2. Dezelfde bedoeling heeft ook hetgeen volgt: “en gij zult Het de verzenen vermorzelen”. De verzenen zijn de onderste gedeelten van de mensen en het betekent hier het geringste in Christus, namelijk Zijn vlees. Dit heeft de oude slang, de duivel, in zijn leden Kájafas, Annas, Herodes en Pontius Pilatus, vervolgd en vertreden. Want Petrus spreekt: “Christus heeft in het vlees voor ons geleden”; de Godheid echter kan niet lijden en de ziel is onsterfelijk. Door de vertreding van onze Heere echter, heeft God de heerschappij van de duivel vertreden, dat is, door de dood heeft Hij verbroken de dood zelf, en het leven alle gelovigen wedergebracht. Daarom spreekt Hij Zelf in Johannes 12: “Nu is het oordeel der wereld; nu zal de overste dezer wereld buitengeworpen worden. En Ik, zo wanneer Ik van de aarde zal verhoogd zijn, zal hen allen tot Mij trekken. En dit zei Hij, betekende hoedanige dood Hij sterven zou.” Ten laatste zegt de Heere ook, dat Hij tussen de slang en het Zaad van de vrouw een vijandschap zal zetten. Hetgeen te zien is in de duivel en zijn leden en daden, zoals die Christus en Zijn leden en daden tegenstaan. Hoe zich echter de slang weert, zij wordt nochtans door Christus en de gelovigen vertreden. Uit welke oorzaak ook Paulus gans troostrijk in Rom. 16 gesproken heeft: “De God des vredes zal de Satan haast onder uw voeten verpletteren.”

Hierin wordt ook in het kort de plicht der gelovigen in Christus samengevat. Want degenen, die daar spreken: is het dan niet genoeg en alles gedaan wat gedaan moet worden, als ik beken, dat ik een zondaar ben, en alleen door het gezegende Zaad zalig word?, is hier geantwoord en klaar te verstaan gegeven, dat allen die hun troost in het gezegende Zaad hebben, de aard van het Zaad aannemen en de slangenard, dat is zonde en boosheid, haten, ook voor en na in hun leven tegen de duivel en de wereld strijden, zich ook trouwelijk toeleggen op wat Gods wil is. Daarop ziet nu ook wat daar verder volgt. Want, nadat de Heere de eeuwige dood weggenomen heeft, legt Hij de mens een tijdelijke straf, tucht en discipline op, om daarin zolang hij op aarde leeft, geoefend te worden. De vrouw legt Hij kommer, angst en smart op, als zij zwanger is en baren zal; ook onderdanigheid en dienst, die zij de man schuldig is, Verbonden met vreze en gehoorzaamheid. De man legt Hij op de arbeid; want God vervloekt de aarde, en Hij spreekt tot de man: “met smart zult gij van de aarde eten al de dagen uws levens, ja, in het zweet uws aanschijns zult gij uw brood eten”. Daarbij straft Hij beide met de lichamelijke dood, zeggende: “stof zijt gij, en tot stof zult gij wederkeren”.

Van het eerste spreekt ook Paulus, 1 Tim. 2: “Doch zij”, de vrouw, “zal zalig worden in kinderen te baren, zo zij blijft in het geloof, en in de liefde, en in de heiligheid of reinheid en tucht”. Van het andere spreekt dezelfde Paulus ook tot de Efeziërs en Thessalonicenzen: “Dat niemand zijn broeder vertrede of bedriege in zijn handeling” en: “Die gestolen heeft, stele niet meer, maar arbeide liever, werkende wat goed is met de handen, opdat hij hebbe mede te delen degene, die nood heeft”. 1 Thess. 4, Ef. 4. En van de dood spreekt andermaal Paulus in Hebr. 9, dat, gelijk het de mens eenmaal gezet is te sterven, alzo ook Christus Jezus eenmaal geofferd of gestorven is,

VAN DE EERSTE CHRIST-GELOVIGEN, ADAM EN EVA

Tot hiertoe hebben wij, naar ik meen, in de eerste belofte van God de grond en de gehele hoofdsom van het heilige Christelijke geloof gevonden, namelijk, dat het ganse menselijke geslacht door eigen schuld en boosheid verdorven en alzo in dood en in verdoemenis verzonken is; dat ook niets in de mens meer overig is, wat Gode niet mishaaft, zodat ook alle kracht en verdienste van de mens niets anders dan zonde en vervloeking te noemen is. God echter heeft Zich in Zijn grondeloze barmhartigheid over ons ontfermd en ons, uit loutere genade, het leven wederom in Jezus, Zijn Zoon, onze Heere, toegezegd, en beloofd, dat Hij mens zou worden, de dood in Zijn vlees zou lijden, om daardoor duivel, dood, zonde en hel te vertreden. God zou ook vijandschap zetten tussen het zaad van de vrouw en dat van de slang: dat is, Hij wil ons, die een zaad, dat is kinderen Adams zijn, zo wij geloven, een ander hart en andere kracht geven, opdat wij de werken van de duivel vijandig zouden worden, zijn ingevingen wederstaan, en ons aan het gezegende Zaad van de vrouw zouden houden, en zouden arbeiden en lijden wat ons God te arbeiden en te lijden geeft. Hebben wij hier niet alles, wat in de ganse Schrift geschreven is, van het geloof, van de liefde en de onschuld, dat is van Christelijk leven en geloof? Leze wie lust heeft het 3e, 4e, en 5e hoofdstuk van Paulus' brief aan de Romeinen, het 1e en 2e hoofdstuk aan die van Efeze, vergelijkte hij deze hoofdstukken met deze hoofdsom uit Genesis 3 en hij zal niets anders vinden. Dewijl Adam en Eva alzo het geloof in God deelachtig geweest zijn, en mitsdien zó tegenover God gestaan hebben, dat zij erkend hebben zondaars te zijn, en vertrouwd hebben alleen door het gezegende Zaad zalig te worden, zich ook gewillig onder de tucht en straf van arbeid, kommer en ellende van dit leven gebogen hebben, zo volgt onweersprekelijk, dat onze eerste ouders ware Christenen geweest zijn.

Toch willen wij dit nog duidelijker met de volgende woorden van Mozes bewijzen: “En Adam noemde de naam van zijn vrouw Eva, omdat zij een moeder aller levenden is”. Want nu hij door de toezegging van God gesterkt was, en geloofde, dat hij en zijn nakomelingen door het gezegende Zaad leven zouden, zij, die anders door eigen schuld kinderen des toorns, des duivels en des doods zouden geweest zijn, veranderde hij ter gedachtenis aan deze zaak en ter verkondiging van zijn geloof de naam van zijn vrouw en noemde haar Eva; want hij geloofde, dat zij nu in de kracht van het beloofde Zaad levenden baren zou; niet slechts levende mensen, naar dit tijdelijk, natuurlijk leven, gelijk wij de dieren levend noemen; maar levenden, dat is zaligen. Immers, Adam heeft voor zichzelf en voor ons, zijn nakomelingen, het eeuwige leven verloren; het wordt ons echter wederom gegeven door Jezus Christus, onze Heere. Dewijl Adam dit gelooft, zo verandert hij de naam van zijn vrouw, gelijk wij ook lezen, dat ter wille van grote en gewichtige zaken de namen van allerlei oorden, steden en mensen zijn veranderd. Zo wordt Jacob Israël genoemd, Simon Petrus, en Luz Beth-El. Eva had thans de naam van: “leven”, want het Hebreeuwse “chaja” betekent “leven”.

Voorheen heette zij “ischa”, dat is “manninne”, omdat zij van de man (het Hebreeuwsche “isch” betekent “man”) genomen was, Gen. 2. Hierdoor komt het klaar aan de dag, wat voor een geloof Adam gehad heeft. En het is gewis te veronderstellen, dat ook Eva hetzelfde geloof deelachtig geweest is.

Verder toont God Zijn ontferming en goedheid midden in de straf. Want als Hij nu de mens uit het paradijs in de ellende gaat verbannen, handelt Hij met hem als een trouw vader, die zijn zoon ter wille van zijn misdaden van zich stoot en hem toch niet gans troosteloos alleen laat, doch hem van klederen voorziet en met vriendelijke woorden troost, en hem eerst dan wegzendt. Alzo doet ook God, de hemelse Vader. Want Hij bekleedt eerst Adam en Eva tegen de koude en tegen de onstuimigheid van het weer. Want nu waren het weer, de aarde, de lucht en alle creaturen, uit oorzaak van de zonde, de mens niet meer zo onderdanig, zacht en gunstig als vóór de val. Daarom, wat nog heden ten dage in de goede schepselen van God gebrekkig en schadelijk is, dat komt uit onze zonden voort. Zo troost dan de Heere de jammerlijke en ellendige mens, door gans vriendelijk te spreken: “Zie, Adam is geworden als Onzer één”, of “zie, Adam zal worden en hem zal wedervaren als Onzer één, en hij zal kennen het goede en het kwade”. Zulks spreekt echter God, die enig in wezen, en drievoudig in personen is; Deze voorzegt Adam, dat hij weten of ervaren zou goed en kwaad, dat is, dat hij op aarde geluk en ongeluk, jammer en nood, zuur en zoet ondervinden en allerlei leed en droefenis lijden zou.

Toch moest hij in dit alles onverschrokken en geduldig zijn, aangezien hem toch niet anders zou wedervaren, dan datgene wat ook “Onzer één” wedervaart. Denk daarbij aan de Zoon, onze Heere Jezus Christus, de tweede Persoon in de H. Drievuldigheid. Met en door Diens lijden troost Hij Adam. Het was alsof Hij zei: Laat het lijden, de angst en nood, die u op aarde lijden moet, u toch niet bezwaren, maar bedenk, dat ook “Onzer één” menselijke aard en natuur zal aannemen en dat hem de slang, gelijk boven gemeld is, de verzenen verbrijzelen zal, dat is: dat Hij sterven zal en benauwd moet worden en veel angst en nood al de dagen van Zijn levens hebben zal¹³. In dezelfde zin heeft ook de apostel Petrus gesproken, als hij zegt, 1 Petr. 2: “Want hiertoe zijt gij geroepen, dewijl ook Christus voor ons geleden heeft, ons een voorbeeld nalatende, opdat gij Zijn voetstappen zou navolgen”.

Uit dit alles is het dus wel te verstaan, wat voor een geloof Adam gehad heeft en welke kennis van onze Heere Christus hij bezat. Namelijk, dat hij in Hem waarachtige Godheid en mensheid gekend heeft, dat hij ook Zijn lijden en kruis van verre reeds in het geloof gezien heeft. Hij geloofde, dat het lijden van Christus in de eerste plaats deze kracht heeft, dat het het rijk van de duivel verbreekt en de gelovigen het leven terugbrengt. In de tweede plaats, dat het ons leven een exempel is, om daaruit te leren geduld te hebben in lijden en alle boosheid dagelijks af te sterven. Hierbij passen nu al de leringen van het geduld en van het dragen van het kruis, van de versmading van de wereld en het doden of afleggen van de oude Adam, hetwelk allerwege in de Schriften van de profeten en apostelen vervat en met vele en schone woorden behandeld is. Aan Adam en Eva heeft niets van deze dingen ontbroken, al hebben zij dit alles niet op schrift gehad. Want God heeft alles Zelf met hen besproken en in hun harten geschreven. Verder echter hebben onze eerste voorouders geen tempels gehad, noch ceremoniën, uitgezonderd het lichamelijk offer, de afbeelding van het offer van Christus, en oefeningen of tekenen van dankbaarheid. Want vanwaar zouden anders

¹³ Deze en dergelijke exegese blijft natuurlijk geheel voor rekening van de auteur.

Kaïn en Abel iets van offeren geweten hebben, zo zij dit niet van hun vader geleerd hadden? Hij echter met zijn huisvrouw, onzer aller moeder, is door geen ander werk of menselijke verdienste, maar alleen door en in het gezegende Zaad, onze Heere Jezus Christus zalig geworden.

DAT OOK DE HEILIGE PATRIARCHEN CHRISTENEN GEWEEST ZIJN EN DOOR CHRISTUS ZALIG GEWORDEN ZIJN

Zodanig geloof in Christus Jezus, als thans is beschreven, heeft zonder twijfel de heilige vader Adam zijn kinderen ingeprent, opdat zij ook hun kinderen de belofte van God, Zijn genade en Zijn raad van de toekomstige Messias of Heiland zouden inplanten. Reeds Abel heeft zulk een heerlijk geloof in God gehad, dat de heilige apostel Paulus van hem kon schrijven, Hebr. 11: “Door het geloof heeft Abel een meerdere offerande God geofferd dan Kaïn, waardoor hij getuigenis bekomen heeft, dat hij rechtvaardig was, alzo God over zijn gaven getuigenis gaf”. Dewijl het nu onweersprekelijk is, dat alle vromen en rechtvaardigen alleen door het gezegende Zaad rechtvaardig gemaakt zijn en ook Abel rechtvaardig was, zo volgt daaruit, dat hij door het geloof in Jezus Christus rechtvaardig gemaakt is.

Want dat hij offert is een teken en vrucht van een dankbaar en godvrezend gemoed. En hij had niet de bedoeling, zich door dit uiterlijk offer te reinigen en zich bij God aangenaam te maken. Want het is gewis, dat geen uitwendig offer het inwendige van de mens reinigt. De genade van God echter, door Jezus Christus ons verworven, reinigt ons waarlijk. En de uiterlijke offers van de ouden, behalve dat zij tekenen waren van dankbaarheid en lofzegging aan God, zijn toch voornamelijk (gelijk ook eerst uiteengezet is) afschaduwingen geweest van het enig en eeuwig geldende offer van onze Heiland Christus. Het zijn derhalve zoveel als sacramenten geweest van de toekomstige dingen. En alzo en met zulke gedachten hebben de ouden geofferd, gelijk hierna verder volgen zal.

Gelijk echter in Abel ons een exempel van het zaad van God en van een wedergeboren, trouw en rechtgelovig Christen is voor ogen gesteld, alzo is Kaïn een zaad van de slang, een kind des duivels, die de roepstemmen van God veracht en de verleidingen van de slang opvolgt. In deze twee gebroeders ziet men wat God gemeend heeft, toen Hij sprak: “Ik zal vijandschap zetten tussen het zaad der vrouw en uw zaad”. Alsof Hij zeggen wilde: Er zullen tweeërlei volken komen, het ene zal het gezegende Zaad Christus aanhangen, het andere zal de duivel aanhangen. En deze twee geslachten zullen ganselijk niet overeenstemmen, maar integendeel oneens in het geloof en in de religie zijn. Ik zal Mijn zaad in het hart geven, dat zij alleen Mij zullen aanhangen, Mij vrezen, Mij eren en aanbidden, alle zaligheid in Mij door het gezegende Zaad zoeken, vroom, eerlijk en tuchtig leven. De slang echter zal haar zaad ingeven geveinsdheid, zodat zij Mij niet recht lief hebben en Mij niet dienen, dat zij verkeerde gedachten van Mij hebben, Mij niet vertrouwen, dat zij de wereld lief hebben en hun lusten en aanvechtingen volgen.

Dit alles vindt men hier in deze twee broeders, in welke het eerste onderscheid tussen de recht- en de vals-gelovigen begint. Want Abel is eenvoudig, vroom en van een vast vertrouwen op God. En daar hij God tot zijn toevlucht had, bracht hij Hem ook de gaven van zijn beste goederen, nadat hij gewis eerst zijn ziel en al zijn krachten aan God had overgegeven, bij wie hij alleen alle goeds, zonder geveinsdheid zocht. Hij was ook onschuldig, vroom en vriendelijk, en gehoorzaamde niet aan zijn aanvechtingen. En om zulk een geloof behaagde God zijn offer. Kaïn's offer daarentegen behaagde Hem niet, want diens hart was voor God niet recht, hij was een

huichelaar, gierig en ontrouw; een man, die zijn hart en ziel op de aardse dingen gezet had, die ook gedurig Gods Woord verachtte en zijn lusten en begeerten volgde. Hetgeen daarin uitkwam, dat hij, zonder dat Abel schuld had, alleen uit boosheid van hart en door ingeving van de slang, zijn broeder vermoordde; waardoor hij zich verworven heeft, dat hij een aartsvader is van alle moordenaren, die het zaad van God, de recht-gelovigen vervolgen en vermoorden, alleen om het geloof. Zo is Abel de eerste martelaar en getuige van God en Christus in de heilige kerk geworden. Want deze twee broeders hebben ons de ganse kampstrijd voorgesteld, die de wereld, het rijk van de duivel, de kinderen en burgers van het vervloekte rijk, waarin de slang als hoofd en meester regeert, voeren zal tegen het rijk en de burgers welker hoofd Christus is, tot aan het einde van de wereld. De burgers van de stad van God en van Christus hangen enig en alleen God aan, dienen Hem van ganser harte en bouwen alleen op Christus. De onderdanen van de slang verachten God en beroemen zich nochtans op God, willen Hem ook offeren en dienen, doen het echter niet gelijk het behoort. Wanneer zij dan merken, dat hun geloof niet recht is en dat men hun bedrog doorziet en een mishagen daarin heeft, dan keren zij zich tot moord, hoewel God dit verbiedt en Hij hen met Zijn Woord er tegen waarschuwt. Want ook Kaïn wilde Hij van zijn voornemen afbrengen, zeggende: Waarom bent u God ontstoken tegen uw broeder daar u er toch geen oorzaak voor hebt, op hem toornig te zijn? Is er niet indien u wel doet verhoging? en zo u niet wel doet, de zonde ligt aan de deur, u zult uzelf verdoen en verderven. Uw broeder draagt daaraan geen schuld, hij zal u in het minst geen leed of schade berokkenen, hij zal ook niet over u heersen, noch u uw recht ontroven, ja hij zal op u zien en u zult over hem heersen en alzo uw recht van de eerstgeboorte behouden, u zult de eerstgeborene blijven, ofschoon Mij zijn offer gevallig is en het uwe niet. Daarom laat varen uw boos voornemen en bezondig u niet aan uw broeder.

Kaïn deed echter gelijk alle goddelozen doen. Want hij ging heen en versloeg zijn onschuldige broeder. En als hem de Heere daarna tot bekentenis van zijn grote zonde brengen wilde, en hem begenadigen, verachtte hij de stem van de Heere met stug trotseren. Daarom werd de Heere vertoornd en vervloekte hem. Toen greep hem eerst vertwijfeling aan en daarna ging hij heen en werd nog boosaardiger, handelde gans goddeloos, zette zijn ganse hart op de aardse dingen, wilde zijn naam op aarde groot maken en bouwde de eerste stad, die hij Henoch noemde. En hij gewon zonen en dochteren; maar weinig godsvrucht was voor hun ogen, gelijk dan ook de Schrift zegt: “En Adam bekende wederom zijn huisvrouw, en zij baarde hem een zoon, en heette hem Seth: want (sprak hij) God heeft mij een ander zaad gezet voor Abel, die door Kaïn gedood is”. En ook aan Seth werd een zoon geboren en hij noemde zijn naam Enos, “En toen begon men de Naam des Heeren aan te roepen.” Uit welke woorden duidelijk te verstaan is, dat het de vrome Adam verder ten opzichte van Kaïn niet anders te moede geweest is, dan als of hij in ’t geheel geen kind gehad had. Want Adam was godvruchtig, Kaïn met zijn geslacht verachtte God en was zaad van de slang. Daarom, nu aan Adam een andere zoon geboren wordt, is hij vol goede hoop, dat God hem in stede van Abel een anderen zoon gegeven heeft, die recht zou handelen en uit wie later de stamboom van het gezegende Zaad zou voortgroeien. Daarom noemde hij hem ook Seth, betekende een “zetting”, want God had hem gezet en geplant als een scheut, uit welke de Messias geboren zou worden. Want aan Kaïn, de moordenaar heeft hij vertwijfeld. En van Seth wordt de geslachtslinie van de vromen voortgezet op Noach, en van die op Abraham, verder op David en eindelijk op Christus. Deze Seth heeft ons heilig geloof, dat in Abel een grote slag geleden had,

weder opgericht. Dewijl hij zijn kinderen en kindskinderen, voorzeker door God inwendig, en mondeling of uitwendig door Adam onderwezen, geleerd heeft op God te vertrouwen en zich te troosten met het gezegende Zaad en zich daarop te verlaten. Want duidelijk staat hier geschreven: “Toen begon men de Naam des Heeren aan te roepen”. Tot dusver waren het alleen Adam en Eva, die Gods vrienden en Zijn dienaars waren. De stam van Kaïn had zich wel wijd en zijd uitgespreid; hij was nu tot over de 250 jaren oud; maar, merendeels zonder godsvrucht, hebben zij ruw en goddeloos geleefd. Daarom, als zich nu de stam van Seth uitbreidde en onder hen godsvrucht en recht geloof waren, zegt de Schrift terecht: “Toen begon men de Naam des Heeren aan te roepen”. Onder dit aanroepen hebben wij te verstaan: waar en recht geloof en een Gode welgevallige Godsdienst. Daarom zijn uit de stam van de vromen Seth de dienaars van God en voorganger van ons Christelijke geloof geweest. De vervloekte stam van Kaïn en van de goddelozen is uitgeroeid en vergaan met de Zondvloed.

In de heilige linie van de recht-gelovigen behoort ook de heilige patriarch Henoeh, van wie geschreven is, dat hij met God gewandeld heeft, dat is: dat hij zijn leven en wandel gans naar Gods wil gericht en met name standvastig en oprecht gewandeld heeft in hetgeen God met Adam afgesproken had. Daarom is hij ook een voorbeeld geworden van de onsterfelijkheid van de ziel, en van de opstanding van het lichaam, en dat alle dienaars van God na dit leven zalig worden. Want alzo spreekt de Schrift: “Henoeh wandelde met God en God nam hem weg en hij was niet meer”. Ook de heilige Paulus spreekt zeer heerlijk van Henoeh’s geloof, in Hebr. 11, zodat niemand betwijfelen kan, dat Henoeh op het gezegende Zaad gezien en Gode door Christus behaagd heeft.

De vijandschap tussen de kinderen van God en die van de mensen, dat is het slangezaad, is ook verder steeds blijven bestaan, zodat zich ter een zijde het getal van de kinderen van God, ter andere het getal van de kinderen van de duivel vermeerderd heeft; doch ten laatste heeft het getal van de bozen dat van de anderen overtroffen. Want als zich de kinderen van God niet wachtten voor de kinderen van de wereld, doch zich met hen vermengd hebben, door uit hen zich mannen en vrouwen te nemen, zijn daaruit ruw mensen geboren, die in het geheel geen geloof hadden en alleen naar eigen zin en lust leefden, God geheel vergaten en ook de 120 jaren, hun ter bekering vergund, niet benutten. Hierdoor was God genoodzaakt op eens de ongelovige wereld op zulk een wijze te straffen, dat alle nakomelingen tot het einde van de wereld een huiveringwekkend voorbeeld zouden hebben van de toorn van God en daaruit zouden leren, hoe de goddeloosheid en ongerechtigheid God mishaaft. Zo bracht de Heere de zondvloed over het gehele aardrijk, keerde om wat opgericht was en verdierf wat leven had. Dit gebeurde 1656 jaren na de schepping. Want tot dit jaar komt men, als men in Gen. 5 en 7 leest, dat Noach 600 jaren oud was, toen de zondvloed over de aarde kwam. Telt men de verschillende jaren van de vorige aartsvaders, ons vermeld in Gen. 5, tot op Adam daarbij, dan komt men tot het getal 1656. Alzo heeft op eens het slangezaad een eind genomen en is op geweldige wijze alle goddeloos en ongerechtig leven door God onderdrukt en verdelgd geworden.

Bij deze jammerlijke verdelging van de goddelozen is alleen de gelovige Noach met de zijnen, acht tezamen, door Gods genade en ontferming overgebleven, behouden door de ark. Het is echter ons heilig, waarachtig Christelijk geloof, dat hier heeft gezegevierd en overwonnen, Want Noach is van ons geloof geweest, van Gods zaad en getroost in het vooruitzicht op het gezegende Zaad, onze Heere Jezus. Ja, de ark of het schip van Noach is een voorbeeld van Christus geweest, gelijk dit zeer wel blijkt

uit de woorden van Petrus, 1 Petr. 3, waar hij leert, dat, waar Noach door de ark behouden is, hij door Jezus Christus behouden is. Hij moet dus hier gewis op Christus vertrouwd hebben.

Bovendien is Noach ook de eerste met wie God het Verbond, eens met Adam gesloten, vernieuwd heeft. Want het is een enig Verbond, namelijk de voorgeselde belofte door God aan Adam gedaan. Ditzelfde Verbond echter is later op bepaalde tijden en om bepaalde oorzaken vernieuwd. Want hier kon Noach immers denken, dat het met de ganse wereld, en met alle mensen gedaan was, dewijl de Heere sprak: “Ik heb bij Mij besloten alle vlees te verdelgen”. Daarom voegt Hij er terstond aan toe: “Met u echter zal Ik Mijn Verbond oprichten”, Gen. 6. Hij spreekt niet: Ik wil een Verbond met u maken, maar: Mijn Verbond wil Ik met u oprichten, dat is: al wat tot Mijn Verbond behoort, en wat Ik tevoren met Adam heb afgesproken, wil Ik trouw en onveranderd houden, en al ga Ik thans de wereld verdelgen, zo zal Ik toch door u Mijn waarheid uitvoeren. Want Ik wil u bij het leven behouden, opdat uit u en in uw geslachtslinie het beloofde, gezegende Zaad geboren wordt. Hierop heeft Noach zich verlaten, en is van God door Christus behouden geworden.

Hij heeft ook, nadat hij uit de ark gegaan was, geofferd, en daarmee het geloof en de dankbaarheid van zijn hart betuigd, en erkend dat hij alle goeds van God ontvangen had, Die hem ook een Zaad zou geven, die met Zijn offer God zou verzoenen en tevreden stellen. Want alzo luidt de Schrift, Gen. 7: “En Noach bouwde de Heere een altaar en hij nam van al het reine vee en gevogelte, en offerde brandoffers op dat altaar. En de Heere rook die liefelijke reuk, en Hij zei in Zijn hart: Ik zal voortaan de aardbodem niet meer vervloeken om des mensen wil”, enz. Zo spreekt ook Paulus, Ef. 5: “Wandelt in de liefde, gelijk ook Christus ons lief gehad heeft en Zichzelven voor ons heeft overgegeven tot een offerande en een slachtoffer Gode tot een welriekende reuk”. Uit deze woorden ziet men, dat eigenlijk niet de uitwendige reuk van het lichamelijke offer van Noach God tevreden gesteld heeft of Hem liefelijk geweest is, maar veel meer datgene, wat door dit lichamelijke offer afgebeeld is, het offer van Christus, en om dit offer alleen is Hij de wereld genadig. Want van Christus spreekt Hij aan de Jordaan, toen Christus gedoopt werd: “Dit is Mijn geliefde Zoon, in wie Ik tevreden gesteld en verzoend ben”¹⁴.

Ten overvloede gaf de Heere aan Noach ettelijke geboden, doch geen andere dan die Hij juist ook aan zijn voorouderen gegeven en in hun harten geschreven had. Het eerste betreft het huwelijk en het opvoeden van kinderen, waarin al datgene begrepen is, wat elders geschreven is van tucht, reinheid en matigheid, van de zorg voor en het opvoeden van de kinderen in godsvrucht, vroomheid, gehoorzaamheid en wetenschap. Het andere verbiedt geweld en bedrog, namelijk dat niemand bloed etc. Want het is een figuurlijk gebod, gebiedend, dat niemand leve van doodslag, onderdrukking van armen, van woeker, geweld, valsheid of bedrog. Bovendien wordt aan hem onderworpen al wat leeft. Overigens waren hem vergund alle spijzen. In het kort, al wat de liefde van God en voor de naasten betreft, wordt hier aan Noach en zijn kinderen van nieuws geleerd en van hen gevorderd.

Van Noach stammen alle volkeren, ja hij heeft onder zijn drie zonen: Jafeth, Sem en Cham zowel kinderen van God als van het boze zaad van de duivel gehad, dat is: zowel dezulken, die op God, als die op de satan vertrouwden. Van Cham stammen af de Egyptenaren, Assyriërs, Babyloniërs, bij en door wie de afgoderij, beeldendienst en valse godsdienst ontstaan zijn en allermeeest toegenomen, ja ook door behulp van de

¹⁴ Staten Vert.: “Deze is Mijn geliefde Zoon, in denwelken Ik Mijn welbehagen heb.”

oude slang onder andere natiën gebracht, zoals onder de Grieken, Romeinen en andere volken.

Hieruit blijkt wel zeer duidelijk, dat ons heilig, Christelijk geloof ouder is dan elk ander. Want men ziet klaar, hoe na duizend en ettelijke honderden jaren, bijna 1800 of 1900 jaren, de eerste beginselen van het heidense geloof en van de afgoderij zijn opgekomen en dat door boze en vervloekte mensen. Want Cham, de vervloekte, is de stamvader van de Egyptenaren en Nimrod, de goddeloze rover en tyran, is de eerste stichter van het Babylonische rijk, hetwelk ook zijn hoogmoed met het bouwen van een geweldige toren betuigt, Gen. 10 en 11. Toch ondervond het spoedig de macht van Gods hand, die tegen hem was, gelijk wij lezen Gen. 11. In het kort: bij de stam Cham had de satan bijzonder veel vermogen, hoewel hij zijn zaad ook bij en uit de stam Jafeth (van wie wij, Duitsen, afstammen) en bij Sem heeft gehad.

Van de stam Sem zijn geboren Abraham, Isaac en Jacob, Gen. 12 enz., en, gelijk wij aantoonen, is het reine geloof onder de mensen een weinig verdonkerd geworden in Chaldea; daarom riep God Abraham uit de afgoderij en vernieuwde met hem het oude, ware Christelijk geloof, dat met Adam reeds aangevangen was, en sprak, Gen. 12:., Ga gij uit uw land en uit uw maagschap en uit uws vaders huis naar het land, dat Ik u wijzen zal. En Ik zal u tot een groot volk maken, en u zegenen, en uw naam groot maken; en wees een zegen! En in u zullen (gelukkig en) gezegend worden alle geslachten der aarde". In hoofdstuk 22 spreekt God nog duidelijker en zegt: "In uw zade zullen gezegend (en zalig) worden alle volkeren der aarde". Nader verklaart Paulus dit alles en schrijft aan de Galaten in het derde hoofdstuk: "In uw zaad, hetwelk is Christus". Dus was het thans de tweede vernieuwing van de belofte van Christus, het beloofde Zaad. Want de eerste maal was deze belofte aan Adam gegeven, daarna werd de belofte met Noach vernieuwd en thans met Abraham. En dat alles is nu één belofte, één Heiland en één geloof. En Abraham heeft in Jezus Christus geloofd en is door het geloof zalig geworden. Want Jezus Christus spreekt Zelf, Joh. 8: "Abraham heeft Mijn dag gezien en hij is verblijd geweest". Wat is de dag van Christus echter anders dan de glans van het heilig Evangelie. Deze glans heeft hij niet lichamelijk, maar met de ogen van het geloof gezien, en dit heeft hem verheugd en zalig gemaakt. Want Christus is de ware vreugde voor het bekommerd geweten. Alzo is ook Abraham de vader van alle gelovigen geworden, Rom. 4. En als wij geloven en handelen gelijk als Abraham, zo zijn wij Abrahams kinderen, zullen wij rusten in zijn schoot, in het koninkrijk van God: Luk. 13, 16, 19, Matth. 8. Ook Paulus spreekt tot de Galaten in hoofdst. 3: "Indien gij van Christus zijt, zo zijt gij dan Abrahams zaad en naar de belofte erfgenamen".

Uit zulk een geloof in Christus echter heeft Abraham ook Christelijke werken gedaan. Want hij heeft zijn vaderland, alle afgoden en alle beeldendienst vrijwillig verlaten; hij heeft alle ongemak, honger en ellende geduldig gedragen, hij is niet op eigen voordeel uit geweest tegenover zijn neef Lot; zijn lijf en leven heeft hij in de weegschaal gesteld ter wille van de verdrukten; hij is vrijgevig, barmhartig en gastvrij geweest; hij heeft God ernstiglijk voor de arme zondaars gebeden; hij heeft allerlei vijandige bejegening en onrecht geleden en om Gods wil heeft hij ook zijn enige allerliefste zoon Isaac niet te kostbaar geacht, maar heeft hem willen opofferen. In één woord: er is geen goede, dappere, Christelijke daad, die u niet in het leven van Abraham vindt. Waarom hij ook in het Nieuw Testament overal, door onze Heere Zelf en door Zijn apostelen, ons als het voorbeeld voor ons geloof en leven wordt voorgehouden.

Hier blijkt ook, dat ons heilig geloof ouder is dan het Joodse geloof. Want de Joden roemen op de besnijdenis en dat zij Joden en Israël heten, ook dat hun de wet, het priesterschap en de godsdienst gegeven zijn. In Gen. 17 en 15 echter en ook in Rom. 4 wordt ons geleerd, dat Abraham Gods vriend geweest is en rechtvaardig en godvrezend gemaakt is, eer hij besneden was. Want toen hij besneden werd was hij 99 jaren oud, Gen. 17. De belofte echter was hem reeds vele jaren tevoren gegeven. Desgelijks getuigt de Schrift duidelijk, Gen. 15: “Abraham geloofde in de Heere en Hij rekende het hem tot gerechtigheid”. Zo zijn ook eerst na vele jaren Israël en Juda geboren, naar wie Israël en de Joden genoemd zijn. En de wet is 430 jaren na de belofte gegeven, zoals Paulus uitgerekend heeft in Gal. 3.

Uit dit alles volgt, dat ons Christengeloof 2048 jaren ouder is dan de besnijding en 2449 jaren ouder dan de wet, het priesterambt en de ceremoniën van de Joden. Want van Adam tot op de zondvloed verlopen er 1656 jaren en 363 van de zondvloed tot op de uittocht van Abraham uit Chaldea. Van daar tot op de uittocht van de kinderen van Israël uit Egypte rekent men 430 jaar en op de 50ste dag na de uittocht werd aan Israël de wet gegeven van de berg Sinäi, Ex. 19 en 20. En eerst ettelijke dagen daarna werden hun het priesterambt en de ceremoniën ingesteld. Dat echter God een Verbond met Abraham gemaakt heeft, toen Hij de besnijdenis inzette, dient meer tot bevestiging van onze heilige Christelijke geloof, dan tot instandhouding van de Joodse gebruiken. Hiervan heb ik ook vóór dit, een boekje geschreven, getiteld: “Van het enige en eeuwige Testament of Verbond Gods.”

Isaac en Jacob waren Abraham's kinderen, niet slechts naar het vlees, maar ook naar de Geest. Want zij hebben het geloof van hun vader en grootvader Abraham gehad. Ze hebben op God vertrouwd, alleen door Jezus Christus en daarbij ook vroom en tuchtig geleefd. Dit getuigt de Schrift overal van hen. Vooral Jacob, die ook “Israël” door de Heere genoemd is, waardoor al 's Heeren volk de naam Israël ontving, heeft vele openbaringen van de Heere Christus gehad, zoals met de ladder, die op de aarde stond en met het opperste in de hemel reikte, en waarop de engelen van God op- en nederwaarts klommen. Want hierdoor was hem de Heere Jezus afgebeeld, Die immers de weg ten hemel, de waarheid en het leven is, en zonder en buiten wie niemand tot de Vader komt. De Heere wijst ook Zelf op deze openbaring, eenmaal aan Jacob gedaan, als Hij zegt: “Van nu aan zult gij de hemel geopend zien en de engelen Gods opklimmende en nederdalende op de Zoon des mensen”, Joh. 1. En Jacob was hiervan zo onder de indruk, dat hij later, aan dezelfde plaats, een altaar, op bevel van de Heere, oprichtte, gewis een voorbeeld (gelijk ook boven besproken is) van de kruisiging en het offer van Christus, en hij aanbidt aldaar en vereert de Here.

Hij gebood ook aan allen die bij hem waren, dat zij verlaten moesten alle vreemde goden en dat ze hem zouden geven de afgodsbeelden, die zij mede gebracht hadden uit Mesopotamië, en Jacob begroef ze onder een eik, die nabij Sichem was, Gen. 35. En later, toen hij sterven ging, profeteerde hij zeer duidelijk van de Heere Christus, hoe Hij uit de stam Juda geboren zou worden, dat Hij alsdan zou geboren worden, als de scepter van Juda weggenomen zou zijn. Hetgeen ook tijdens Herodes is geschied. Want in het 32e jaar van het koninkrijk van Herodes werd Christus te Bethlehem in Judea geboren. Daarvan spreekt Jacob aldus: “De scepter zal van Juda niet wijken, noch de wetgever van tussen zijn voeten, totdat Silo komt en Hem zullen de volken gehoorzamen” (Silo, dat is het heil en Hij in wie alle volkeren gelukkig worden), Gen. 49.

Zulk een vast geloof heeft ook Jozef gehad, die zijn vlees heeft bedwongen, geduld in lijden en gevangenis getoond, en ook grote gerechtigheid en billijkheid in zijn regering geoefend. Hij is een voorbeeld van onze Heere Jezus Christus geweest, die

ook, door de Zijnen aan de heidenen verkocht, Zijn broeders bij het leven behouden heeft, Zo heeft van de aanvang van de wereld tot op de dood van Jozef het ware Christelijke geloof reeds bij de 2300 jaren geduurd. En alle heilige patriarchen vóór de wet zijn niet door de wet of door eigen kracht of door verdienste, maar door het gezegende Zaad, onze Heere Jezus Christus, zalig geworden.

DE WET GODS, DOOR MOZES GEGEVEN, LEIDT ONS OP TOT CHRISTUS EN SCHADUWT ONS HEEL ZIJN WERK AF

Na de dood van Jozef zijn de Israëlieten, tot op hun uittocht en verlossing uit Egypte, nog 140 jaren in dit land gebleven. En gelijk voormaals ten tijde van Noach de bijwoning bij de goddelozen de vromen verleid heeft, alzo hebben in deze tijd de kinderen van Israël van de Egyptenaren allerlei afgodendienst en allerlei verkeerdheid geleerd. Daarom zijn zij ook lange tijd vreselijk onderdrukt, hoewel er toch nog veel oprechte, dappere mannen overig waren, die het aloude geloof behielden en de Egyptische gruwelen haatten. Want van Mozes, die 60 jaar na Jozefs dood geboren werd, spreekt Paulus; “Door het geloof werd Mozes, toen hij geboren was, drie maanden lang van zijn ouders verborgen, overmits zij zagen, dat het kindeken schoon was; en zij vreesden het gebod des konings niet. Door het geloof heeft Mozes, nu groot geworden zijnde, geweigerd een zoon van Farao’s dochter genaamd te worden, verkiesende liever met het volk Gods kwalijk behandeld te worden, dan voor een tijd de genieting der zonde te hebben; achtende de versmaadheid van Christus meerdere rijkdom te zijn dan de schatten in Egypte: want hij zag op de vergelding des loons”, Hebr. 11, Niemand echter kan begeren met Christus te lijden, zonder het lijden van Christus te kennen. Zo heeft dus ook Mozes kennis van Christus en geloof in Christus onder alle vervolgingen gehad. Het is ook zonder twijfel, dat nog meer oprechte lieden zulk een waar geloof gehad hebben, die alle in Egypte onderdrukt en gepijnigd zijn, gelijk later nog meer de gelovigen zijn vervolgd geworden, zoals onder de heidenen ten tijde van de richters en van de koningen van Juda en Israël, onder koning Antióchus, onder de keizers Nero, Trajanus, Domitianus, Maximinus, Julianus en anderen. De ongelovigen echter ontvingen in zulke jammerlijke tijden het loon van hun ondankbaarheid, ongehoorzaamheid, afgoderij en boosheid.

Toen echter de bestemde tijd, die God voorzien en aan Abraham geopenbaard had (Gen. 15), gekomen was, voerde Hij het volk Israël door Mozes uit Egypte met en door grote wonderen en tekenen. Door welke wonderen Hij eerst Zijn kracht, en daarna Zijn goedheid en ontferming jegens de Zijnen, maar ook Zijn strenge gerechtigheid en wraak tegen Zijn vijanden getoond heeft, opdat daardoor de gehele wereld erkennen zou, dat er geen andere wezenlijke en waarachtige God is, dan Israëls God, in Wiens hand alleen alles staat en die de Zijnen uit loutere genade behoudt en Zijn vijanden door Zijn rechtvaardig oordeel hun boosheid vergeldt.

Het wonderbaarlijkste van alles is echter, dat Hij in deze grote daden en werken de verlossing door onze Heere Jezus Christus machtig heeft gepredikt, ja, ook als de rechte kracht van de verlossing afgeschaduwd. Want in de nacht, die de morgen van hun uittocht voorafging, gebod de Heere hun een lam te slachten en met het bloed van dat lam de posten van hun deuren te besprengen. Waar dan de Engel des verderfs, die in die nacht alle eerstgeborenen van de Egyptenaren doodde, het bloed zou zien, daar zou hij geen schade aanrichten en in dat huis niemand doden, Ex. 12. Nu getuigt echter Paulus in 1 Kor. 5, dat Christus Jezus ons Paaslam en onze Voorbijgang is. En Johannes zegt: “Zie het Lam Gods, Dat de zonde der wereld wegneemt”, Joh. 1. Alzo

zijn de kinderen van Israël niet verschoond omwille van het dieren-bloed, maar omwille van het toekomstige bloed van het gezegende, beloofde Zaad. En de ganse verlossing van Israël uit Egypte is een beeld geweest van de ware verlossing, waardoor wij uit het geweld van de duivel en van de eeuwige dood door Jezus Christus verlost worden en in het beloofde land, in eeuwige vreugde en zaligheid, die God onze vadersen Adam, Noach, Abraham, Isaac en Jacob beloofd heeft, gebracht worden.

Toen de Heere Zijn volk uit Egypte gevoerd, hen ook door de Rode Zee droogvoets doorgeleid en Farao met al zijn heir verdronken had, heeft Hij aan de berg Sinai Zijn volk geboden zich voor te bereiden en te reinigen. Want Hij wilde Zich aan hen verbinden, hen tot een volk aannemen en hun Zijn wet en Zijn rechten geven. Dit heeft Hij ook gedaan en Hij heeft Zijn wet Zelf gegeven, met eigen mond gesproken en met Zijn eigen vinger in twee stenen tafelen gegrift. Op de ene, de eerste, heeft Hij vier geboden gesteld, betreffende Gods eer en liefde, namelijk:

I. Dat men Hem alleen voor de ware en rechte God houden zou, en niemand bij of nevens Hem; dat men Hem alleen zou aanbidden en eren en te allen tijde en overal geen andere God, geen andere troost, geen andere hope zou hebben.

II. Dat men geen beeltenis noch gelijkenis, van welk ding en van welke stof ook, maken zou, vereren noch dienen.

III. Ook, dat men de Naam van God niet zonder noodzaak, niet lichtvaardig zou gebruiken.

IV. En dat men de Sabbat heiligen zou.

Op de andere tafel heeft Hij zes geboden uitgevaardigd betreffende de mensen. En gelijk de eerste vier geboden samengevat zijn en begrepen in het woord: "Gij zult God boven alles met al uw kracht liefhebben", zo zijn ook de zes volgende in dit woord vervat: "Gij zult uw naaste liefhebben als uzelf".

Deze luiden aldus:

V. Gij zult uw vader en uw moeder in eer houden.

VI. Gij zult niet doden.

VII. Gij zult niet echtbreken.

VIII. Gij zult niet stelen.

IX. Gij zult geen valse getuigenis geven.

X. Gij zult niet begeren.

In deze tien geboden is alles begrepen wat tot een godzalig leven nodig is en wat allerwege geschreven is aangaande God, de ware godsdienst en de waarachtige vroomheid.

Wie nu deze tien capitellen of geboden wèl beschouwt, en ze vergelijkt met de handelingen en daden van de heilige patriarchen en oud-vadersen, — die toch geen geschreven wet gehad hebben —, zal bevinden, dat de Heere thans met deze Zijn geschreven wet, niets nieuws begonnen is, noch iets, dat vóór die tijd nooit in de wereld geweest was, geleerd heeft, maar veel meer het oude vernieuwd en datgene wat Hij tot dusver in de harten van de heiligen geschreven had, thans, nu het volk stenen harten gekregen had, in stenen tafelen geschreven heeft. Want dat men God alleen zal aanbidden en dienen, ook geen andere goden hebben mag, hebben de heilige vaders alzo geloofd en gehouden, dat al hun doen en laten hiervan getuigenis geeft. Wat de beelden of afgoden betreft, wordt ons van Jacob bericht, dat hij de Mesopotamische afgodsbeelden onder een eik bij Sichem begroef, Gen. 35. Zo bespeurt men ook bij het eedzweren van Abraham, hoe bij de ouden de Naam van God

hoog in eer gehouden en gans niet ijdellijk gebruikt is. De sabbat is niet hier eerst maar reeds op de zevende dag van de schepping door de Heere ingezet, Gen. 2. Die hebben ook voorzeker de vaders gehouden, Joh. 7. Omdat Cham zijn vader Noach niet in ere hield, werd hij vervloekt. Kaïn werd om doodslag vervloekt. De echtbreuk werd ook bij de heidense overheden, op straffe des doods, verboden, gelijk blijkt uit Gen. 26. Waaruit wel te verstaan is, hoe de heilige vrienden van God er over gedacht hebben. Hoe het stelen en bedriegen de heiligen tegen de borst stuitte, blijkt uit de wijze, waarop Abraham en Lot gedeeld hebben, Gen. 13; ook uit de trouw en toewijding van Jacob aan zijn schoonvader Laban, Gen. 30. Liegen en vals getuigenis is zó ver van de heiligen geweest, dat zij de hoogste lof hebben ontvangen voor hun trouw en waarheidsliefde. Zij zijn echter, gelijk alle andere mensen, aangevochten geworden door het kwade, maar zij hebben de boze lusten wederstaan. Want bekend genoeg is de kuisheid van Jozef, die de huisvrouw van zijn heer niet wilde aanroeren, noch begeren. Zodat in de tien geboden gans niets voorgeschreven of gevorderd wordt, wat niet ook van de vaders vóór de wetgeving gevorderd en door het geloof ook gedaan is. Derhalve heeft de Heere met Zijn volk niets nieuws aangevangen, toen Hij hun de tafelen van de wet toevertrouwd heeft; alleen wilde Hij al de geboden, die ook de vaders gehad hadden, doch nog een weinig verstrooid en nog niet in één hoofdsom vervat, in zulk een korte hoofdsom samen brengen en deze op schrift stellen, opdat zij des te minder in vergetelheid zouden raken bij het volk, dat in Egypte, door het wonen onder de afgodendienaars en vals-gelovigen verleid en afgeweken was. Dit moest nu op deze wijze weder terecht gebracht worden. Alle wetten echter en rechten, die hierna toegevoegd zijn aan deze twee tafelen, zijn niet als hoofdwetten te beschouwen, maar meer als bijwetten ter verduidelijking en tot beter verstand van de tien capittelen of geboden. Want overigens is de gans volkomen hoofdsom van alle geboden, godzaligheid, godsdienst en gerechtigheid, de ware gestalte van het goede en het boze leven, begrepen in de twee tafelen.

Hier zou iemand kunnen vragen: *als alle waarheid in deze tien geboden vervat is, hoe komt het dan, dat van het gezegende Zaad, de vaders beloofd, met geen enkel woord wordt melding gemaakt.* Tot dusverre is de heilige vaders beloofd en voorgehouden, dat zij zalig zouden worden door het gezegende Zaad uit loutere genade van God en niet uit eigen verdienste; thans echter worden wetten voorgeschreven, die ons gebieden en verbieden, alsof wij door ons werk en verdienste, namelijk zo wij deze geboden houden, zalig en God welbehagelijk worden. Waar is nu Christus? Waar is het geloof van de patriarchen? Hier hoort men niets van het geloof, maar veel, ja alleen van werken!

Antwoord: Deze tegenwerping heeft reeds velen verleid, die van de genade Gods en onze rechtvaardigmaking niet recht gedacht en geloofd hebben. Daarom willen wij nu geen antwoord uit onszelf geven, maar de heilige apostel Paulus laten spreken, opdat het antwoord zekerder zij en meer gewicht hebbe. Paulus dan schrijft aan de Galaten in het derde hoofdstuk aldus: “Broeders, ik spreek naar de mens; zelfs eens mensen Verbond, dat bevestigd is, doet niemand teniet, of niemand doet er toe. Nu zijn de beloftenissen tot Abraham en zijn Zaad gesproken. Hij zegt niet: En de zaden, als van velen, maar als van één: En uw Zaad, hetwelk is Christus”. Zo luiden de woorden van Paulus, en ze hebben deze betekenis: Dewijl de testamenten of vermakeningen van de mensen in zulk aanzien zijn bij de wereld, dat, wanneer zij gemaakt, opgericht en bevestigd zijn, niemand het waagt daar toe of daar af te doen, maar een ieder ze laat zoals ze zijn; zo is het veel dringender eis, dat men ook God Zijn testament of vermaking blijven laat, zonder er ook maar het geringste aan toe of aan af te doen. Nu

heeft echter God een testament of vermaking met Abraham gemaakt en hem daarin beloofd, dat Hij hem een Zaad geven zou, in hetwelk hij en zijn kinderen zalig zouden worden. En Hij heeft deze zaligheid uitdrukkelijk op Eén en niet op velen gegrond. Daarom zal men ook aan het testament van God, namelijk, dat Hij ons het heil alleen in Christus beloofd heeft en niet in velen, dat is in onze krachten en de werken van de wet, niets toe doen. Ook zal men niet menen, dat de wet later daartoe er bijgevoegd is, dat niet Christus alleen ons zalig zou maken en dat wij de zaligheid door onze werken uit de wet zouden moeten verkrijgen. Want alzo luidt het verder bij Paulus van woord tot woord: “En dit zeg ik (want mijn vorige stelling aangaande het testament rust hierop): het Verbond, dat tevoren van God bevestigd is op Christus, wordt door de wet, die na 430 jaren gekomen is, niet krachteloos gemaakt om de belofenis teniet te doen. Want indien de erfenis uit de wet is, zo is zij niet meer uit de belofenis; maar God heeft ze Abraham door de belofenis genadig gegeven”, Gal. 3.

Uit deze woorden van Paulus blijkt immers duidelijk, dat aan het menselijk geslacht de zaligheid alleen door de belofte en in het geheel niet door de verdienste geschonken wordt, en dat de wet aan de belofte, dat is de vermaking en het testament van God volstrekt geen afbreuk doet, maar dat de hoofdsom onaangetast blijft, deze namelijk, dat ons de zaligheid uit vrije genade geschonken wordt.

Wellicht vraagt hier iemand: *als dan de zaligheid vóór de wetgeving genoeg is uitgedrukt en alleen aan de genade van God toegeschreven, wat heeft God dan bedoeld met de wetgeving?* Waarom heeft Hij het niet bij het testament gelaten? Daarom laat Paulus er op volgen: “Waartoe is dan de wet? Zij is om der overtreding wil daarbij gesteld, totdat het Zaad zou gekomen zijn, aan wie het beloofd was en zij is door de engelen besteld in de hand des Middelaars”, Gal. 3.

Tot zover Paulus, die ons hiermede wil zeggen: De wet is aan de belofte volstrekt niet toegevoegd, om die belofte krachteloos te maken en te keren, dat men door eigen werken en niet door de genade en vrije gunst van God zalig wordt, maar integendeel: om der overtreding wil, dat wil zeggen: omdat Gods volk in Egypte de weg en de waarheid van hun vaders verlaten had en niet meer wist wat zonde, recht of onrecht was, niet meer wist, waarvan de zaligheid of de verdoemenis afhankelijk was; want zij waren verdorven door het lange wonen temidden van de afgodische Egyptenaren. Daarom geeft God hun de wet, opdat zij daaruit zouden leren de wil van God, wat zonde, recht of onrecht is; ook opdat zij zichzelf zouden kennen, tot zichzelf zouden inkeren en bekennen, dat de heilige werken, die God vordert, niet in hun vermogen waren te doen, zodat alle mensen een Middelaar ten hoogste behoeven. En alzo is de wet gegeven tot staving van de belofte, namelijk, dat wij door deze wet tot Christus alleen zouden uitgedreven worden. Want Paulus vervolgt aldus: “zij is overgegeven in de hand des Middelaars; en de Middelaar is dat niet van één, maar God is één. Hoe? is dan de wet tegen de belofenissen Gods? Dat zij verre! Want indien er een wet gegeven was, die machtig was levend te maken, zo zou waarlijk de rechtvaardigheid uit de wet zijn. Nu echter heeft de Schrift het alles onder de zonde besloten, opdat de belofte uit het geloof van Jezus Christus aan de gelovigen zou gegeven worden. Doch eer het geloof kwam (dat is Jezus Christus, in Wie wij geloven), waren wij onder de wet in bewaring gesteld en zijn besloten geweest tot op het geloof, dat geopenbaard zou worden. Zo is dan de wet onze tuchtmeester geweest op Christus, opdat wij door het geloof gerechtvaardigd zouden worden” enz., Gal. 3.

Uit deze woorden van Paulus kan men duidelijk verstaan, waarom de wet gegeven is en hoe zij met de belofenissen omtrent het beloofde Zaad zo in het geheel niet in strijd is, dat zij ons veeleer van onszelf en van alle creaturen af en naar Jezus Christus

alleen heen leidt. Derhalve bevestigt de wet de eerste beloftenissen van het gezegende Zaad en leert ons, dat wij in Hem alleen alle zaligheid verkrijgen. Hoewel zij daarbij ook nog een regel voor ons leven, doen en laten is. Toch is het alles bij ons onvruchtbaar, waar het geloof niet is. Waar echter het geloof is, daar werkt het, zonder onderlaten, alle goeds door de liefde naar de wet; echter zó, dat God alle eer en prijs toekomt, bij de mens daarentegen niets dan verderf te vinden is.

Bovendien heeft God velerlei onder Zijn volk gewerkt, waardoor Hij het werk van Jezus Christus klaar en duidelijk het volk heeft voor ogen gesteld, gelijk tevoren is uiteengezet van het geslachte lam bij de uittocht uit Egypte. Iets dergelijks is het, als Mozes een slang in de woestijn opricht, opdat allen, die door slangen waren gebeten en vergiftigd, op deze opgehangen koperen slang zouden zien en alzo niet zouden sterven, maar in het leven blijven. Waarbij toch niet het uiterlijke zien naar de koperen slang de stervenden door het slangengif bij het leven behouden heeft, maar God, die alzo heeft willen afschaduwen, dat Zijn Zoon eenmaal aan het kruis zou worden gehangen, opdat ieder, die, door de oude slang en door de zonde vergiftigd en verontreinigd, in de Zoon van God geloofde, in Hem leven zou. Want alzo staat geschreven in het Boek van de Wijsheid, hoofdst. 16: “Zij hadden een teken der gezondmaking naar Uw bevel. Want die zich bekeerde, werd niet door het uiterlijk teken, dat hij zag, gezond, maar door U, daar Gij een Heelmeester en Heiland zijt aller dingen”. En nog duidelijker spreekt Christus, Joh. 3: “Gelijk Mozes de slang in de woestijn verhoogd heeft, alzo moet ook de Zoon des mensen verhoogd worden, opdat een iegelijk die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe”. Van deze zelfde zaak getuigt ook de heilige apostel Paulus, in de eerste brief aan de Korinthiërs, het 10e hoofdstuk, met de volgende woorden: “En ik wil niet, broeders, dat gij onwetende zijt, dat onze vaders allen onder de wolk waren, en allen door de zee door gegaan zijn; en allen in Mozes gedoopt zijn in de wolk en in de zee; en allen dezelfde geestelijke spijs gegeten hebben; en allen dezelfde geestelijke drank gedronken hebben; want zij dronken uit de geestelijke steenrots, die volgde; en de steenrots was Christus”.

Wanneer men bovendien de geboden der eerste tafel — die ons voorschrijft, hoe wij ons jegens God te houden hebben, hoe wij Hem zullen liefhebben, aanbidden en vereren, Hem dienen en aanhangen —, wanneer men deze geboden goed en recht beschouwt, zal men in deze eerste tafel het ganse werk van Christus vinden. Want alles wat later verordend en voorgeschreven is aangaande de tabernakel, het priesterdom en het offer, het behoort alles onder de geboden van de eerste tafel, daar de Schrift en de mond van God deze dingen: Zijn rechten, geboden, gebruiken en gewoonten, ordening en dienst noemt. En zo u vraagt: hoe kan God, die toch Geest is, gediend worden door uiterlijke, zichtbare en vleselijke dingen, zoals toch de genoemde Joodse ceremoniën zijn, dan antwoord ik: dat zulke uiterlijke gebruiken van Gods volk sacramenten en tekenen geweest zijn van de hemelse, onzichtbare goederen, doch zij waren niet die hemelse goederen zelf, Hebr. 10. Vandaar dat zij, die deze dienst uitoeffenden en volbrachten zonder geloof en verheffing van gemoed, God noch dienden, noch behaagden. Degenen echter, die in God geloofden, Hem alleen aanhingen en hun harten tot God omhoog hieven en niet bleven hangen aan het zichtbare, die behaagden God.

Dat zij een enig altaar hadden en een enige plaats waar zij offerden, betekent het kruis van onze Heere Jezus Christus, dat Hij slechts eenmaal, op één bepaalde plaats opgeofferd zou worden voor de zonden van de wereld. Ook dit, dat de hogepriester slechts éénmaal per jaar in het binnenste van de tabernakel ging met het bloed,

betekent dat onze Heere Jezus in deze wereld zou komen en eenmaal Zijn bloed zou vergieten tot begenadiging en reiniging van onze zonden en dat Hij daarna ten hemel zou varen.

Ja, alle offeranden en alle bloedvergietingen in het offeren van de ouden, hebben afgebeeld het sterven van onze Heere Jezus Christus.

Niets werd bij hen gereinigd zonder bloed, hetgeen betekent, dat alle reiniging van onze onreinheid alleen door het bloed van Jezus Christus geschiedt.

Ook het ganse priesterschap, dat verordend was om te onderwijzen, tot gebed en tot voorbeding, ook tot offeren en tot slachten, heeft het ambt van onze Heere Jezus Christus afgeschaduwd, Die in deze wereld kwam, om ons de waarheid en gerechtigheid te leren; daarbij ook opdat Hij Zichzelf God de Vader voor onze zonden zou offeren na het offer volbracht te hebben, wederom van de doden zou opstaan, ten hemel zou varen, en daar ter rechterhand van God zou zitten en daar als een ware hogepriester voortdurend voor Gods aangezicht zou staan om voor ons te bidden. Dit is de hoofdsom van de gebruiken en ceremoniën van de ouden, de betekenis van de afbeeldingen en de geest van de letter; van welke dingen de heilige Paulus zeer uitvoerig geschreven heeft in de wonderschone brief aan de Hebreëen.

Dit alles leert ons duidelijk, dat deze zeden en gebruiken van de sacramenten geweest zijn, en dat zij Gods volk gegeven zijn, niet opdat zij met de letter en met het uiterlijke, zichtbare en lichamelijke God, die Geest is, zouden dienen, maar opdat hun harten boven zichzelf tot de geestelijke dingen verheven, Gods erbarming zouden aanschouwen, door welke God bewogen ons genadig geweest is. En terwijl Hij ons om onzer zonde wil en om onze misdaden had kunnen verdoemen, heeft Hij ons nochtans verschoond om Zijns Zoons wil, dien Hij in de dood voor ons gegeven heeft, en Wiens onschuldige dood Hij in de plaats van onze schuldige dood heeft willen aannemen. Zulk een gelovige betrachtung, die het rechte geloof is, is God welgevallig en door zulk een geloof dient men God. Zulk een geloof heeft ook de Heere door de gemelde gebruiken en ceremoniën willen leren en inplanten. Daarom, allen die onder de ouden God behaagd hebben, hebben Hem behaagd, niet vanwege de letter, maar vanwege de geest.

Wanneer men in de gemeente Israëls de offeranden bracht en de het insettingen in de gemeente naar de ordening van God hield, dan hebben de beminde Godsvrienden niet alleen op het uiterlijke gezien, maar veel meer met de ogen van het geloof op Christus gezien en alzo gedacht: Zie daar God verordend heeft te offeren voor de zonde, zijn wij ook allen zondaars en schuldenaren voor God, zodat het naar Goddelijk recht en billijkheid ware, dat, gelijk wij nu dit dier slachten en offeren en zijn bloed vergieten, alzo ook God ons thans allen zou doden en verdoemen. Hij heeft Zich echter over ons erbarmd en ons een Zaad beloofd, dat voor ons alzo aan het kruis zal sterven en met Zijn bloed ons zal reinigen en met Zijn dood ons levend zal maken. Dit zal zo ongetwijfeld en zeker geschieden, als dit dier voor velen geslacht en opgeofferd wordt. En gelijk het bloed van het dier tot reiniging van het volk lichamenlijk gesprengd wordt, alzo zal het bloed van Jezus Christus gesprengd worden op onze zielen enz. Uit zulke gedachten, uit zulk een gelovig betrachten van de offers, is geboren een hartelijk berouw en leedwezen over de zonden, een vreugde, lof, troost en dankzegging voor God, de goedertieren Vader. Hierop wijzen ook ettelijke psalmen, die met het oog op de offeranden vervaardigd zijn. Hierop wijzen ook alle strafpredicatiën van de heilige profeten en die redenen, waarin zij de offeranden verwerpen. Want de uiterlijke pracht en praal van offers, zonder het geloof in God en in het gezegende Zaad, is gans niets waard en bovendien Gode een gruwel.

U vraagt: *Had God echter niet met andere zaken dit werk van Jezus Christus, en het ware geloof niet langs andere weg, dan door en met zulke kosten, pracht en heerlijkheid van offers en andere kerkpraal kunnen leren en Zijn volk voor ogen stellen?*

Op die vraag antwoord ik: Wanneer het volk Israël niet in Egypte bedorven ware geweest door het wonen onder de afgodendienaars, maar vast en onbeweeglijk gebleven ware bij het geloof, gelijk hun vaders Abraham, Isaac en Jacob, zo had het wel kunnen blijven bij de oude, korte, eenvoudige vorm, zoals die bij de heilige vaders geweest was. Nu echter hadden zij in Egypte gezien een uiterlijke, kostbare godsdienst met tempels, altaren, offeranden, priesterschap, vasten en allerlei sieraad, enz. Ook nam de afgoderij dagelijks zo toe in de gehele wereld, dat er thans schier geen volk was, dat niet zijn uiterlijke gebruiken had, met dewelke zij God dienden. Om nu Zijn volk te behouden bij het geloof in de enige God en in het beloofde, gezegende Zaad, ook om te waken, dat zij de uiterlijke offerdienst geen andere goden zouden wijden en ook niet op een Egyptische of andere heidense wijze God zouden gaan dienen, heeft God een uiterlijke eredienst ingezet en bevolen door deze Hem te dienen en anders niemand, en in deze dienst heeft Hij willen afbeelden het ganse werk van het beloofde Zaad, totdat Deze komen zou en alles in werkelijkheid volbrengen, wat zij tot dusver in hun offers slechts figuurlijk hadden. Zo heeft dus God naar Zijn wijsheid uit wondervolle ontferming en goedertierenheid jegens het menselijke geslacht met deze uiterlijke tekenen willen tegemoet komen aan onze zwakheid, die de geestelijke, hemelse dingen beter verstaat, wanneer ze ons door lichamelijke, zichtbare dingen afgebeeld worden. Daarom heeft God Zich ook beijverd om het eenvoudige en vleeselijk gezinde volk het hemelse werk van Zijn Zoon door zulke zichtbare en uiterlijke afbeeldingen voor ogen te stellen. Toch zijn deze zichtbare tekenen niet voor altoos gegeven, doch slechts tot op de tijd van de vervulling. Want thans, nu Christus verschenen is en alles vervuld en volbracht heeft, wat van Hem in de Wet en de Profeten geschreven en voor- afgebeeld is, nu hebben alle schaduwen een einde en gelden die uiterlijke sacramenten niet meer, om ze te gebruiken en te beoefenen. Tot dusver over de ceremoniën.

Nevens de ceremoniën, was er ook zeer veel in de wet geschreven omtrent de burgerlijke regering (politie), van orde en recht, om in vrede en welstand in stad en land te kunnen leven, van kopen en verkopen, van oorlog en vrede, van erfenis en eigendom, van huwelijksrechten, van straffen van bozen, van gericht en raad, van lenen en ontlenen, enz. enz.; dit alles is echter niets nieuws en dient slechts tot opheldering en verklaring van de zes geboden van de tweede tafel, en is samengevat in de woorden van Paulus, Rom. 13: "Hebt uw naaste lief als uzelf", en in het woord van Christus: "Wat gij wilt dat u de mensen doen, doe gij hun desgelijks", Luc. 6. Zulke wetten en geboden, om recht, vreedzaam, betamelijk en vroom te leven, hebben ook de godzalige en heilige aartsvaders van de aanvang van de wereld reeds gehad, door God hun in het hart geschreven; bij de wetgeving heeft God echter alles door Mozes op schrift doen stellen, opdat de wereld alles des te helderder en volkomener zou hebben, en niemand zich vanwege zijn onwetendheid zou kunnen verontschuldigen.

VAN DE OORSPRONG VAN DE HEILIGE SCHRIFT EN HAAR GELOOFWAARDIGHEID.

Hetgeen ik tot dusver geschreven heb, is geen eigen uitdenksel, maar alleen uit de mond, uit het Woord van God genomen. Want God heeft aan Mozes geboden al deze dingen neer te schrijven en ze ons, tot onze lering en onderrichting, na te laten. Dit heeft Mozes met grote trouw gedaan en het alles in vier boeken vervat. In het eerste, dat men Genesis, het boek van de Schepping, noemt, heeft hij ons van de aanvang van de wereld tot op zijn tijd, van de schepping van de wereld, van het begin van alle volken, van de patriarchen en van de oude, godzalige dienaars van God, van hun geloof en van hun leven, van de voorzeggingen en werken van God, alzo geschreven, als het hem door de Heilige Geest werd ingegeven en zoals hij het door overleveringen van de ouden en uit de boeken van de Egyptenaren gevonden heeft. Want Mozes was uitnemend geleerd en onderwezen in alle wijsheid van de Egyptenaren, zoals Stefanus van hem getuigt, Hand. 7. De andere drie boeken behelzen de geschiedenissen van zijn eigen tijd, zoals hij ze zelf beleefd, gezien en ervaren heeft. Het tweede boek, Exodus genaamd naar de uittocht uit Egypte, meldt ons, hoe het volk van God in Egypte onderdrukt is en hoe de Egyptenaren gestraft zijn geworden, ook hoe Israël is verlost, hoe het de wet ontvangen en een tabernakel met een heerlijke dienst van God opgericht heeft. In het derde boek, Leviticus genaamd, worden beschreven de geestelijke rechten, namelijk al wat betrekking heeft op de priesters en het priesterschap, hun ambt, leven, werken, offeren, feesten, gebruiken, zeden en al dergelijke dingen. In het vierde boek, genaamd Numeri, beschrijft hij de gehele woestijnreis van de kinderen van Israël, hoe zij aan de Jordaan kwamen; hij vermeldt hun ordening en hun aantal, ook hun murmuringen en straffen, daarbij verscheidene overwinningen en allerlei wetten en rechten. Boven dit alles heeft hij nog een handboekje of korte samenvatting van alle gebeurtenissen van zijn tijd en van de wet van God gemaakt, hetwelk men Deuteronomium noemt. Dit beval hij, op Gods aanwijzing, bij de Ark van het Verbond te leggen en dat op gezette tijden het volk voor te lezen; gelijk geschreven staat in Deut. 31. En in deze vijf boeken, ons van God door Mozes gegeven, ligt de ganse grond van ons heilig geloof. Want alle profeten, die hierna geprofeteerd hebben, hebben alles gegrond op deze boeken en uit deze boeken genomen, gelijk ook later onze Heere Jezus en de apostelen op Mozes wijzen. Nooit heeft ook enig waarlijk wijs, verstandig en godvruchtig mens iets van deze geschriften betwijfeld of ze bestreden. En uit de geschriften van zulk een getrouwe en waarachtige dienaar van God hebben wij tot dusver al het verhandelde ontleend.

Tot hiertoe heb ik gehandeld over de wet van God, hoe zij niets nieuws is, maar integendeel de enige, aloude wil van God, thans echter in geschrifte vervat; verder, dat de ganse wet op Christus wijst en dat alle rechtvaardigen, die onder deze wet geleefd hebben, Christenen geweest zijn. Waaruit ook klaar is, wat Paulus in Rom. 10 gesproken heeft: “Want het einde der wet is Christus, tot rechtvaardigheid een iegelijk, die gelooft”. En in de brief aan de Galaten, Hoofdstuk 3: “Doch eer het geloof (d.i. Christus) kwam, waren wij onder de wet in bewaring gesteld en zijn besloten geweest tot op het geloof, dat geopenbaard zou worden. Zo dan, de wet is onze tuchtmeester geweest tot Christus, opdat wij uit het geloof zouden gerechtvaardigd worden”. Dit alles zal, naar ik vrees, voor veler gemoed iets nieuws en wonderlijks zijn; ik hoop echter, dat alle verstandigen zullen zien en bekennen, dat dit de ware, oude, rechte en Goddelijke theologie is, die God de Vader alle eer geeft door onze Heere Jezus Christus in de Heilige Geest. Welken zij eer en prijs in eeuwigheid, Amen.

ALLE VROME KONINGEN EN HET VOLK VAN ISRAËL HEBBEN ZICH OP CHRISTUS VERLATEN EN NIET OP DE WET

Nadat de wet was gegeven en de dienst van God ingesteld, stierf Mozes, de knecht van de Heere, honderd en twintig jaren oud zijnde, het volk van God op Gods bevel overlatende aan de regering en leiding van de krachtige en gelovige Jozua, die ook een voorbeeld geweest is van de Heere Christus. Want gelijk niet Mozes maar Jozua het volk van God in het beloofde land heeft gebracht, alzo worden wij niet door de werken van de wet, noch door onze eigen verdienste, maar integendeel uit genade, door Jezus Christus, in de eeuwige rust ingevoerd, zoals met veel meer woorden door de heilige apostel Paulus geleerd wordt in Hebr. 4. Deze Jozua heeft ongetwijfeld het geloof en de religie, naar geest en verstand, onbevlekt, gelijk hij het van de vaderen door Mozes, op Gods aanwijzing had ontvangen, bewaard, behouden en verdedigd en heeft anderen vermaand om bij dit geloof te volharden. Hetgeen op allerlei wijze openbaar wordt, voornamelijk echter daarin, dat hij de kinderen van Ruben, Gad en de halve stam Manasse niet heeft willen toestaan een ander altaar op te richten en te behouden ter offering, buiten en nevens het enige offer-altaar, dat God Zelf hun bevolen had. Want juist hierdoor was, gelijk reeds boven gemeld is, de kracht en de volkomenheid van de enige kruisdood en van het offer van onze Heere Jezus Christus afgeschaduwd, Jozua 22. Daarom wilde Jozua ook, dat er niets nevens het kruis en het offer van Jezus Christus gesteld zou worden, maar dat Hem alleen de eer van de reiniging en vergeving van zonden zou gegeven worden.

Dat Jozua echter, met alle volgende richters, regenten, vorsten en koningen van Israël zware en grote oorlogen gevoerd, dikwijls gruwelijke slachtingen aangericht en veel land en volk verdelgd en zonder maat bloed vergoten heeft, dat heeft hij als een lasthebber, als een instrument en werktuig van God gedaan op bevel van de Heere, die alzo heeft willen straffen de afgoderij, de grote schande en zonde van de goddelozen, die Hij lang verdragen en geduld heeft, die Hij zo vaak tot bekering vermaand, doch op welker bekering Hij tevergeefs gewacht heeft; deze heeft Hij nu uitgeroeid door het zwaard van Zijn geliefde vrienden, dat is door het zwaard van de vromen, die Hij gered en uit de hand van hun vijanden verlost heeft. Want soms gaf de Heere Zijn volk om hun zonden over in de hand van hun vijanden, om hen te tuchtigen en met de roede te onderwijzen, Dan viel het volk van God en het vlood voor het aangezicht van de vijand en ze werden zo lang onderdrukt en overheerst door de goddelozen, tot zij hun zonden erkenden, tot God riepen en zich bekeerden, alleen op God door het gezegende Zaad, de beloofde Verlosser, vertrouwden, Hem alleen aanbaden, aanriepen en naar Zijn Woord vereerden en afstand deden van alle vreemde godsdienst, van de beelden en van hun schandelijk, zondig en goddeloos leven. Dan zond Hij hun hulp en heil en verloste hen in Zijn kracht, door de dienst van Zijn geroepen aanvoerders. Dat oorlogen, redden en straffen is maar niet een vleselijk werk zonder geloof geweest, door niemand na te volgen, gelijk velen, door Manichese en Doopsgezinde doolgeest misleid, menen; want Paulus spreekt klaar in Hebr. 11: “En wat zal ik nog meer zeggen? want de tijd zal mij ontbreken, zou ik verhalen van Gideon, en Barak, en Simson, en Jeftha, en David, en Samuel, en de profeten, welke door het geloof koninkrijken hebben overwonnen, gerechtigheid geoefend, de beloftenissen verkregen, de mulen der leeuwen hebben toegestopt, de kracht des vuurs hebben uitgeblust, de scherpte des zwaards zijn ontvloden, uit zwakheid krachten hebben gekregen, in de krijg sterk geworden zijn, heirlegers der vreemden op de vlucht hebben gebracht”.

Dit alles prijst en roemt de apostel als treffelijke werken van geloof. Daarom zijn het geen werken van het vlees, en het strijdt ook op de huidige dag niet met ons heilig geloof, wanneer een Christelijke overheid haar arme, van God haar gegeven onderdanen van onredelijk geweld redt en bij vrijheid, gerechtigheid, huis en haard beschermt, of ook schandelijke en boze mensen, afgodendienaars en vervolgers van het ware geloof straft, aan al hun moedwil geen vrij spel laat. Doch alleen die zullen het doen, die van Godswege geordend zijn het zwaard te dragen. Want anders spreekt de Heere: “Wie het zwaard neemt, zal door het zwaard vergaan”. Inzonderheid echter wordt in de oorlog tussen de kinderen van God en de goddelozen datgene vervuld en ons voor ogen gesteld, wat God tot de vrouw in het Paradijs gesproken heeft: “Ik zal vijandschap zetten tussen uw zaad en het zaad der slang”. Want de godvrezenden zijn het zaad van Christus, de goddelozen en ongelovigen het zaad van de duivel. Tussen deze zien wij grote strijd.

Allereerst dit, dat de gelovigen steeds de kop van de slang vermorzelen, hoewel daarbij hun ook de verzenen worden verbrijzeld. Want de ware gelovigen, die vóór de geboorte van Christus leefden, hebben in de tijd van de belofte niet minder lijden en vervolging (hoewel niet zozeer om hun zonden, als om der gerechtigheid wil) moeten ondervinden, dan de gelovigen na de geboorte van Christus in de tijden van genade en van vervulling. Daarom is het een bewijs van onkunde ten opzichte van het leven en de handelingen van de gelovigen, als men zegt: het oude volk is een overwinnend volk geweest en heeft lichamelijk geregeerd; maar het volk na de komst van Christus is een lijdend volk, tot overwinning en regiment niet geboren. Doch hiervan is reeds gesproken in het boekje: *“Van het enige en eeuwige Verbond Gods”*.

Hoe dit echter moge zijn, zo is toch in die gans buitengewone tijden, waarin het volk van God nu eens overwon, dan weer de nederlaag leed en in benauwdheid geraakte, het ware geloof onvervalst en onbeschadigd van Jozua af door alle Richters bewaard tot op de tijd en de regering van de koning David.

David is voorzeker een zwaar beproefd mens geweest, door veel en langdurig lijden, door jammerlijke angst en nood en door zware vervolging zonder ophouden geoefend en beproefd, eer hij koning werd. Daarvan berichten ons de boeken van Samuel en de meeste Psalmen. Nadat hij tot de koninklijke waardigheid door God, die gezegd had: “Ik heb een man naar Mijn hart gevonden”, verhoogd was, heeft hij het ware geloof met al zijn krachten verheven, bevorderd en uitgebreid.

Ik wil ook hier tot eer van onze Heere Christus kortelings aantonen, welke kennis en welk geloof deze heerlijke koning en profeet van onze Heere Jezus gehad heeft. Ik zal dit doen door verklaring van de 110de Psalm, welke aldus luidt: *“De Heere heeft gesproken tot mijn Heere: Zit aan Mijn rechterhand, totdat Ik Uw vijanden gezet zal hebben tot een voetbank Uwer voeten”*.

In het eerste vers belijdt David de Personen van de Heilige Drie-eenheid, ook de Godheid en het eeuwige rijk van Christus. Zo heeft ook onze Heere Jezus Christus dit vers verstaan en verklaard in het Evangelie van Mattheus, het 22ste hoofdstuk. Want duidelijk erkent hij twee Personen in één, enig, ongedeeld Goddelijk Wezen. Want hij spreekt: “De Heere heeft gesproken tot mijn Heere”. Nu echter is het zeker en onweersprekelijk, dat hij, die spreekt en degene, tot wie gesproken wordt, niet één, maar twee Personen zijn. Er is echter één God en één Heere en die beiden, de Vader, Die spreekt en de Zoon, tot Wie gesproken wordt, zijn: “de Heere”. Daarom zijn Zij één, van één substantie en van één wezen, waarachtig God. De Zoon is dus niets minder dan de Vader. Er kan ook geen vader zijn, tenzij hij een zoon of een kind heeft. God is de eeuwige Vader; daarom is ook de Zoon eeuwig. Eén enige echter

slechts is eeuwig, d.i. zonder aanvang. En de Vader en de Zoon zijn eeuwig zonder aanvang; daarom zijn Zij de enige, waarachtige God, met de Heilige Geest. Gelijk ook Johannes gesproken heeft: “In den beginne (d.i. van eeuwigheid) was het Woord en het Woord was bij God en het Woord was God”. En hij voegt er terstond bij, dat dit Woord is Jezus Christus, onze Heere. Want dan volgt: “Het Woord is vlees geworden”. Daarom noemt David ook de Zoon van God in het bijzonder: zijn Heere, zeggende: “De Heere heeft gesproken tot mijn Heere”. Hij noemt Christus daarom zijn Heere, omdat hij weet en gelooft, dat Hij (Christus) zijn ware, natuurlijke Heere en God is, gelijk ook Thomas belijdt: “Mijn Heere en mijn God”. Ook noemt hij hem daarom zijn Here, omdat de Christus uit zijn lendenen, naar menselijke wijze zou geboren worden. Want in de Schrift wordt de Heere Jezus telkens genoemd: “de Zoon Davids”. En alzo erkent David in Christus twee naturen: de Goddelijke en de menselijke.

Dat het rijk van Christus eeuwig zijn zal, en de menselijke natuur zal verhoogd worden boven alle hemelen, gelijk Paulus spreekt, getuigt David met deze woorden: “Zit aan Mijn rechterhand, totdat Ik Uw vijanden zal gezet hebben tot een voetbank Uwer voeten”. Want Marcus spreekt in het 16de hoofdstuk: “De Heere is opgenomen in de hemel en is gezeten ter rechterhand Gods”. Verder leest men hiervan in 1 Kor. 15. Het moet echter een rechte, waarachtige God zijn, die eeuwig regeren zal, en wie alle vijanden onderdanig moeten zijn, ja, onder Zijn voeten neergeworpen.

Thans volgt het tweede vers: *“De Heere zal de scepter Uwer sterkte zenden uit Sion, zeggende: heers in het midden Uwer vijanden”*.

Hier spreekt hij van de prediking van het Heilig Evangelie, en hoe de wereld tot Christus bekeerd wordt en hoe Christus in de wereld zal regeren. In het vorige, het eerste vers wordt van het eeuwige rijk gesproken, van Zijn waarachtige Godheid, dat Hij eeuwig leven en regeren zal, niet slechts in deze tijd, maar ook na deze tijd, eeuwig. Hier echter spreekt hij voornamelijk van dat rijk, waarmede Hij thans in het midden van de wereld, door Zijn Evangelie, regeert. Want de staf, de scepter, de roede van Christus is het heilig Evangelie, een kracht van God, die zalig maakt alle gelovigen, die de vijanden van Christus tot vrienden maakt, en die hen, zo ze zich niet bekeren willen, neder slaat, zodat Christus in het midden van Zijn vijanden heerst en overwint. Hij is het, die door de Geest van Zijn mond de Antichrist doodt. En heel Zijn Woord en prediking van het Evangelie is uitgegaan het eerst van Sion of Jeruzalem, gelijk Jesaja, Micha en Lucas (Hand. 1) betuigen.

Het derde vers luidt aldus: *“Uw volk zal zeer gewillig zijn op de dag Uwer heirkraft, in heilig sieraad; uit de baarmoeder des dageraads zal U de dauw Uwer jeugd zijn”*.

Met deze woorden beschrijft David het overwinnende, heerlijke geloof van de Christenen. Want als het Evangelie gepredikt wordt verheft zich een strijd tussen het geloof en het ongeloof, tussen het zaad van Christus en dat van de slang, tussen de afgoderij en de ware godzaligheid. En zo vervolgen de ongelovigen de Heere Christus in Zijn leden, dat is, in de gelovigen. Deze zijn echter gans bereid om lichaam, eer en goed, hun bloed en hun leven, voor de waarheid van God prijs te geven. Want alzo hebben de martelaren en de eerste Kerk, door de apostelen en na hen vergaderd, de Heere Jezus Christus trouw en geloof gehouden en zijn gewillig om Zijn belijdenis gestorven.

Daarna beschrijft hij ook in genoemd vers de reine, heilige en onbevleete ontvangenis

en geboorte van Jezus Christus¹⁵. En hij doet dat met een schone gelijkenis, want hij spreekt: Uw geboorte zal heilig en gans heerlijk zijn, niet gelijk die van de andere mensen, want gelijk de dauw van de heldere hemel en uit het morgenrood, als uit de baarmoeder, rein geboren wordt, alzo zult U ook heilig en rein uit een reine jonkvrouw geboren worden. Hiervan vinden wij uitvoeriger bericht in Lucas 1.

Het vierde vers van de Psalm luidt aldus: *“De Heere heeft gezworen en het zal Hem niet berouwen: Gij zijt Priester in eeuwigheid naar de ordening van Melchizedek”*.

In dit vers beschrijft hij het ambt van Jezus Christus, dat Hij van God verordend was tot een enige, eeuwige Priester, die voor de zonde van de wereld Zichzelf zou opofferen, om daarna altijd voor de ogen van God de Vader te staan en daar voor ons te bidden. Dit alles legt de apostel Paulus breedvoeriger uit in de brief aan de Hebreëen, hoofdst. 5, 7, 8, 9 en 10.

Vooraf in dit vers is alles gegrond wat overal in de Schrift te lezen is van de verdienste van Christus, van de vergeving van zonden, van de rechtvaardigmaking, van het Middelaarschap en dat Hij (Christus) het enige heil en de enige Middelaar, genoegdoening en gerechtigheid van de gelovigen is.

“De Heere is aan Uw rechterhand, Hij zal koningen verslaan ten dage Zijns toorns” (Vers 5). Dit vers leert ons, hoe God ten allen tijde Zijn Zoon terzijde zal staan, Zijn werk zal bevorderen en de koningen, vorsten en heren, zo zij zich niet bekeren en in Christus geloven, maar liever Zijn toorn willen ervaren dan Zijn genade begeren, zal ombrengen en verderven. Dat hebben ondervonden: Herodes, Nero, Domitianus, Maximinus en Julianus.

Doch beschouwen wij het zesde vers, ’t welk dit vijfde ons verder verklaart: *“Hij zal recht doen over de heidenen. Hij zal het vol dode lichamen maken. Hij zal verslaan dengene, die het hoofd is van een groot land”*.

Christus wordt ook de heidenen gepredikt en heerst ook over hen. Velen echter verzetten zich tegen Hem; deze straft en richt Hij. En gelijk een koning met één veldslag zijn vijanden overwint en het ganse slagveld met dode lichamen bedekt, daarna ook het vijandelijk legerhoofd en de hoofdstad van de vijanden opzoekt en vernielt, alzo houdt Christus gericht over Zijn vijanden en Hij verstoort hun geweld en rijk. Dit hebben wij duidelijk gezien aan het oude onchristelijke Romeinse rijk en aan vele andere potentaten en machten. Inzonderheid echter vertreedt en verbrijzelt Hij de kop van de oude slang, naar de belofte van Gen. 3. Ten laatste zal Hij ten oordeel komen om te richten de levenden en de doden en om eeuwig Zijn vijanden te verderven.

“Hij zal op de weg uit de beek drinken, daarom zal Hij het hoofd omhoog heffen.” In dit zevende en laatste vers beschrijft de profeet het lijden van Christus en Zijn heerlijkheid. “Op de weg” spreekt hij, dat is: in Zijn leven, wanneer Hij hier in ellende zal omwandelen, “zal Hij uit de beek drinken”, waarmede hij het onuitsprekelijk lijden van de Heere bedoelt. Want “de beker drinken” betekent een lijden te hebben. “Uit de beker drinken” wil zeggen: geheel gebukt onder lijden en onuitsprekelijk beangst en gepijnigd worden, ja gans met een beek en met sterke stromen van allerlei jammeren als overgoten worden. Alzo heeft David het smartelijke lijden van Christus willen profeteren. Op het lijden is echter gevolgd een heerlijkheid, een opstanding en een

¹⁵ Bullinger heeft namelijk deze vertaling: “de dauw Uwer geboorte is U in heilige heerlijkheid, uit de baarmoeder van het morgenrood”.

hemelvaart. Van beiden spreekt Paulus in Philippenzen 2, zeggende: “Die in de gestaltenis Gods zijnde, geen roof geacht heeft Gode evengelijk te zijn, maar heeft Zichzelven vernietigd, de gestaltenis eens dienstknechts aangenomen hebbende, en is de mensen gelijk geworden; en in gedaante gevonden als een mens, heeft Hij Zichzelven vernederd, gehoorzaam geworden zijnde tot de dood, ja de dood des kruises. Daarom heeft God Hem ook uitermate verhoogd en heeft Hem een naam gegeven, welke boven allen naam is; opdat in de naam van Jezus zich zou buigen alle knie dergenen, die in de hemel, en die op de aarde, en die onder de aarde zijn”, enz. Tot zover van deze Psalm en van het inzicht, dat David gehad heeft in Christus Jezus en in het Christelijk geloof.

Het zou mij grotelijks verwonderen, als er nu nog, na zo heldere en duidelijke getuigenissen, iemand zijn zou, die niet inziet, dat Davids geloof en kennis van Christus hetzelfde is als het geloof, hetwelk wij belijden, sprekende: “Ik geloof in God de Vader, de Almachtige, Schepper des hemels en der aarde” enz., gelijk de 12 artikelen van het Christelijke geloof luiden. Want de Heilige Drieëenheid in één Godheid bekent hij niet slechts hier, maar ook in de 33ste Psalm, zeggende: “Door het Woord des Heeren zijn de hemelen gemaakt en door de Geest Zijns monds al hun heir”. Want het is zeker, dat er slechts één enige God is, de Schepper van hemels en aarde. Deze wordt hier echter “Heere” of “God”, “Woord” en “Geest”, dus de Drieëenheid genoemd. Bovendien is er niets in de artikelen van het geloof van de Godheid en mensheid van Christus, van Zijn ontvangenis, geboorte, lijden, kruis en sterven, van de opstanding, hemelvaart en het laatste oordeel, dat niet klaar en duidelijk in deze Psalm begrepen is.

De artikelen van de heilige kerk, van vergeving van zonden, opstanding van het vlees en het eeuwige leven zijn ook in deze Psalm vervat en zij worden in andere Psalmen Davids nog klaarder en met veel meer woorden behandeld. Zo heeft hij dan ons heilig geloof gehad en beleden, is daarin zalig geworden en wordt door alle heiligen, vanwege de belofte hem gedaan, met hoge eer de vader van Christus genoemd. Ook hebben alle volgende heilige profeten op David als op een tweede Mozes gezien en veel aan zijn geschriften ontleend. Immers, nauwelijks is er een andere profeet onder Israël geweest, die zo duidelijk en helder van het werk van Christus gepredikt heeft als juist David; waarom hij ook vóór anderen geëerd en geprezen was in Israël. Daarvan lezen wij ook in het boek Ecclesiasticus¹⁶, het 47ste hoofdstuk.

Dit geloof en vertrouwen op Jezus Christus heeft David uit de Heilige Geest ontvangen, daarna ook uit de leringen van zijn profeten: Samuel, Nathan, Gad en van zovele andere van zijn priesters, die het ook van God en de heilige vaders, inzonderheid van Mozes, geleerd hadden. Zonder twijfel heeft hij ook begeerd de eer van God en van Zijn Zoon niet voor zichzelf alleen te houden, maar die ook te verbreiden onder heel zijn volk. Daarom heeft hij ongetwijfeld dit geloof en deze religie bij alle zijn krijgsoversten en familieleden, bij geheel zijn hof, bij alle overheden en voor de ganse gemeente en in geheel zijn rijk voorgestaan en gehandhaafd, zo vlijtig en met zoveel ernst en vuur, dat naderhand ettelijke honderden jaren al die koningen, die recht geloofd en wel gehandeld hebben, daarmede geprezen worden, dat zij “gewandeld hebben in de wegen van David hun vader”. En daartegenover, die verkeerd handelden en het ware geloof niet hebben voorgestaan, van dezen wordt geschreven: “Zij hebben niet gewandeld in de wegen van hun vader David”. Daarvan hebben wij vele voorbeelden in de boeken van de Koningen en van

¹⁶ “Ecclesiasticus”, ook wel genoemd “Jezus Sirach, één van de apocriefe boeken, vaak aangehaald door de Reformatoren.

de Kronieken.

Vaak werd ook het volk van Juda met hun koningen om Davids wil verschoond, namelijk om de belofte aan David geschied, hoofdzakelijk echter om Christus Jezus wil, Die Ezechiël "David" noemt. In het eerste boek van de Koningen, in het 15de hoofdstuk, lezen wij: "In het achttiende jaar nu van de koning Jerobeam de zoon van Nebat, werd Abiam koning over Juda. Hij regeerde drie jaren te Jeruzalem; en de naam van zijn moeder was Maächa, een dochter van Abisalom. En hij wandelde in al de zonden zijns vaders, die hij vóór hem gedaan had; en zijn hart was niet volkomen met de Heere, zijn God, gelijk het hart van zijn vader David, Maar om Davids wil gaf de Heere, zijn God, hem een lamp in Jeruzalem, verwekkende zijn zoon na hem en bevestigende Jeruzalem. Omdat David gedaan had wat recht was in de ogen des Heeren en niet geweken was van alles, wat Hij hem geboden had, al de dagen zijns levens, dan alleen in de zaak van Uria, de Hethiet". Alzo leest u ook van Hizkia, 2 Kon. 18. In 2 Kon. 23 spreekt de profeet: "En vóór hem was geen koning zijns gelijke, die zich tot de Heere met zijn ganse hart, en met zijn ganse ziel, en met zijn ganse kracht, naar al de wet van Mozes, bekeerd had; en na hem stond zijns gelijke niet op". In het tweede boek van de Kronieken staat geschreven: "Josia was acht jaren oud, toen hij koning werd, en regeerde een en dertig jaren te Jeruzalem. En hij deed dat recht was in de ogen des Heeren, en wandelde in de wegen van zijn vader David, en week niet af ter rechter- noch ter linkerhand. Want in het achtste jaar zijner regering, toen hij nog een jongeling was (16 jaar oud), begon hij de God zijns vaders Davids te zoeken en in het twaalfde jaar begon hij Juda en Jeruzalem van de hoogten en de bossen en de gesneden en de gegoten beelden te reinigen".

Tot zover daarvan dat Israël en alle vrome koningen van Juda zich op Christus en niet op de wet van Mozes verlaten hebben.

Begeert iemand jaartallen, dan vindt hij in 1 Kon. 6 een tijdperk van 480 jaren, vanaf de uittocht uit Egypte tot in het vierde jaar van de regering van Salomo. Van deze tijd tot op de Babylonische gevangenschap rekent men ongeveer 419 jaren, alzo tezamen makende 899 jaren.

ALLE HEILIGE PROFETEN WIJZEN HEEN NAAR CHRISTUS EN PREDIKEN DE ZALIGHEID IN HEM ALLEEN.

Thans willen wij iets uitvoeriger handelen over de tijden van de koningen van Juda en van Israël, die veel gelijken op de tijden van de richters van Israël. Want gelijk in de eerste jaren van Jozua God veel overwinning en heerlijkheid en daarna rust en vrede gaf, alzo zijn ook de Israëlieten onder David vol overwinning en glorie geweest, en hebben daarna volle rust en vrede genoten onder Salomo. Gelijk echter dadelijk na de dood van Jozua de heerlijkheid van Israël verminderde en men van God afviel en de ene vervolging op de andere volgde, alhoewel zij daartussen ook vrede en verlossers gehad hebben, zoals Othniël, Ehud, Barak, Gideon, Jefta, Simson en anderen, alzo is ook de glorie van Israël na de tijden van Salomo sterk afgenomen. Want de tien stammen vielen af van het huis van David; alleen Juda en Benjamin behielden Rehabeam, de zoon van Salomo, als koning; de anderen riepen Jerobeam tot koning uit. En alzo werden uit het een koninkrijk er twee, het rijk van Israël met zijn koningen en het rijk van Juda met zijn koningen. Het koninkrijk van Israël verkoos zich een geheel andere vorm van godsdienst, onder leiding van Jerobeam. Niet dat zij de God van hun vaders geheel verloochenden en verwierpen maar zij dienden Hem naar vreemde, zelf bedachte, ja heidense wijze. Later echter vielen zij hoe langer hoe meer en dieper in grove afgoderij, totdat de Heere hen ten laatste door de Assyrische

koning liet ten onder brengen en wegvoeren en overal onder de heidenen verstrooien. Juda en zijn koningen zijn een weinig godvrezender geweest, hoewel zij ook koningen hebben gehad, die de goddeloosheid van de Israëlietische en heidense koningen overtroffen hebben. Want zij bedreven zoveel onrecht, dat koning Nebukadnézar hen ten laatste ten onder bracht en naar Babel wegvoerde. Tevoren echter ziet men wonderbare wisselingen op staatkundig gebied en in de godsdienst. Nu eens wordt alle gerechtigheid en ware godsdienst onderdrukt, en geweld en afgoderij vieren hoogtij. Dan weer herstelt zich de gerechtigheid en het ware, rechte geloof zegepraalt en verstoort alle onrecht en afgoderij. Dit is ook in Israël tijdens Elia en de koning Jehu geschied. Doch in veel meer mate is straf geoefend op de afgoderij en het onrecht, dan dat er bekering is gevolgd. Gelijk het ook later na de geboorte van Christus is voorgekomen, dat er godzalige koningen en keizers waren (gelijk voorzegd is door Jesaja 49), die gerechtigheid oefenden, het geloof van Christus hebben doen prediken en alle afgoderij hebben afgeschaft. En dan kwamen er weer anderen, die alle ongerechtigheid en afgoderij bevorderden en de waarheid vervolgden, doch ten laatste ook hun verdiende loon ontvingen. Zo veel hangt er af van een goede of boze overheid.

Onder al deze wonderbare veranderingen echter en gedurende al de tijd van de regering van deze beide koninkrijken heeft God voortdurend Zijn dienaren, de heilige profeten, gezonden om alle ongerechtigheid en alle afgoderij te bestraffen en te leren alle gerechtigheid en waren Godsdienst. En in het begin na de tijden van David en Salomo (onder welke er ook een grote menigte van geleerde en heilige profeten geweest is; want ook David en Salomo waren met de geest van wijsheid en van profetie hogelijk boven andere mensen toegerust), zijn dit de voornaamste en meest beroemde, ook oudste profeten geweest, die de Bijbel met grote eer gedenkt: Semaja, die geleefd heeft onder Rehabeam, de koning van Juda, en Ahia de Siloniet onder Jerobeam. Ook Azarja, de zoon van Obed, die geleefd heeft onder Asa, de koning van Juda, en Jehu de zoon van Hanani, die Baësa de koning van Israël gedood heeft. Elia, de grote profeet en Micha, de zoon van Jimla, hebben onder Achab en Josafat geleefd. En gelijk ten tijde van David een groot aantal geleerden geleefd heeft, zo getuigt ook het 2e Boek van de Kronieken in het 17de hoofdstuk, dat er ten tijde van Josafat veel geleerde Levieten en profeten geweest zijn. Eliza leefde ten tijde van de koning Jehu, en Zacharia, de zoon van Jojada, onder Joas, onder wie hij ook gestenigd is geworden. Door deze profeten zijn echter geen boeken geschreven en in het licht gegeven. Alleen is nog voorhanden de z.g. profetie van Abdias¹⁷, die onder Achab zijn profetie geschreven zou hebben. Daarna, onder Uzzia, Jotham, Achaz en Hizkia, de koningen van Juda, heeft geleefd het merendeel van de profeten, wier boeken nog voorhanden zijn. Want onder deze koningen, hebben gepredikt en geschreven: Jona, Hosea, Jesaja, Joël, Nahum, Amos, Micha. Later echter, onder de koning Manasse, heeft geschreven Habakuk.

Onder de vrome koning Josia: Zefanja, ook Baruch en Jeremia; deze heeft het onheil van Israël beleefd, dat Jeruzalem met de tempel verwoest werd en dat het overblijfsel van het volk, dat niet omkwam, naar Babylon gevankelijk weggevoerd werd. In deze tijden van gevangenis hebben Ezechiël en Daniël hun profetieën geschreven. En na de ballingschap, toen Israël weer verlost werd en naar zijn land was teruggekeerd en Jeruzalem herbouwd was, predikten en schreven Ezra, Haggai, Zacharia, Maleachi en Nehemia. Nevens deze profeten zijn er ongetwijfeld nog andere geweest, van wie geen melding wordt gemaakt. Deze echter zijn de voornaamste geweest, door welke

¹⁷ Een apocrief boek.

God ons alles heeft willen openbaren, wat tot onze zaligheid dient. Ja, al waren ook de geschriften van die anderen nog voorhanden, zo zou toch bij hen niets anders te lezen zijn, dan wat wij bij onze profeten vinden, daar immers die profeten, die wij hebben, toch allen volkomen met elkander overeenstemmen.

Hetzij nu onze profeten, wier geschriften wij hebben, hetzij de anderen, wier geschriften wij niet hebben, ze hebben toch allen gepredikt de hoofdsom van de leer en het geloof, die wij boven in een hoofdsom beschreven hebben, het geloof, dat Adam, Noach, Abraham, Mozes en David gehad hebben en wel des te duidelijker, hoe meer zij zich bevljigten, de wet van God te verklaren en het misverstand weg te ruimen, dat bij en in het volk was ontstaan daarom wijzen zij overal van de letter af op de geest, van de uiterlijke offeranden op Christus Jezus, van alle afgoderij op de enige ware God, die ons alleen door Zijn ontferming en door geen enkele van onze verdiensten, maar alleen in het gezegende Zaad zalig maakt. Dit heeft ook Paulus gezien en daarom in Rom. 3 gesproken: “Daarom zal uit de werken der wet geen vlees gerechtvaardigd worden voor Hem: want door de wet is de kennis der zonde. Maar nu is de rechtvaardigheid Gods geopenbaard geworden zonder de wet, hebbende getuigenis van de wet en de profeten; namelijk de rechtvaardigheid Gods door het geloof van Jezus Christus, tot allen en over allen die geloven: want daar is geen onderscheid”.

Alzo spreekt ook Petrus, Hand. 3: “En ook al de profeten, van Samuel af, en die daarna gevolgd zijn, zo velen als er hebben gesproken, die hebben ook deze dagen tevoren verkondigd”. En in het 10de hoofdstuk: “Dezen geven getuigenis alle de profeten, dat een iegelijk die in Hem gelooft, vergeving der zonden ontvangt door Zijn Naam”.

Wie nu een weinig met de profetische geschriften op de hoogte is, die weet wel, dat niets van onze Heere Jezus Christus in het Nieuw Testament gelezen wordt, wat niet de profeten hebben voorspeld. Ja, al is men slechts weinig bekend met de profeten, zo heeft men toch, zonder twijfel, in het Nieuwe Testament opgemerkt, dat alle apostelen hun leer omtrent de Heere Jezus uit de Wet en de Profeten bewijzen; ja, dat de Heere Zelf Zijn prediking met de profetische geschriften bevestigt; en ook, dat alle Evangelisten bij de leer en de daden van Christus dit voegen: “En dit is geschied opdat vervuld zou worden, hetgeen gesproken is door de profeten”.

Doch ter wille van degenen, die minder goed op de hoogte zijn, wil ik op deze plaats ***de voornaamste geloofsartikelen betreffende onze Heere Jezus Christus uit de heilige profeten in het licht stellen.***

Van de ware Godheid en mensheid van onze Heeren Jezus Christus Christus en van Zijn geboorte te Bethlehem in het land van Judea, alwaar Hij uit een jonkvrouw en maagd, uit het geslachte van David, rein zou geboren worden, getuigen de profeten als volgt: Jesaja spreekt in hoofdstuk 7: “Daarom zal de Heere Zelf ulieden een teken geven Ziet, een maagd zal zwanger worden, en zij zal een Zoon baren en Zijn naam Immanuël heten”. Micha spreekt, hoofdstuk 5: “En gij, Bethlehem Efrata! zijt gij klein om te wezen onder de duizenden van Juda? Uit u zal Mij voortkomen, die een Heerser zal zijn in Israël, en Wiens uitgangen zijn vanouds, van de dagen der eeuwigheid”. In het negende hoofdstuk van de profetie van Jesaja lezen wij: “Want een Kind is ons geboren, een Zoon is ons gegeven en de heerschappij is op Zijn schouder; en men noemt Zijn naam: Wonderlijk, Raad, Sterke God, Vader der eeuwigheid, Vrededorst; der grootheid dezer heerschappij en des vredes zal geen einde zijn op de troon van David en in zijn koninkrijk; om dat te bevestigen, en dat te sterken met gericht en met

gerechtigheid, van nu aan tot in eeuwigheid toe. De ijver des Heeren der heirscharen zal zulks doen”. In Jeremia 23 vinden wij also geschreven: “Zie, de dagen komen, spreekt de Heere, dat Ik aan David een rechtvaardige Spruit zal verwekken; Die zal koning zijnde regeren, en voorspoedig zijn, en recht en gerechtigheid doen op de aarde. In Zijn dagen zal Juda verlost worden en Israël zeker wonen; en dit zal de naam zijn waarmede men Hem zal noemen: De Heere onze gerechtigheid”.

Van de komst van Johannes de Doper, die de voorloper van onze Heere Christus was en Hem het volk bereidde, heeft de profeet Maleachi aldus gesproken in het 3de hoofdstuk: “Ziet, Ik zend Mijn engel, die voor Mijn aangezicht de weg bereiden zal; en snellijk zal tot Zijn tempel komen die Heere, Die gijlieden zoekt, te weten de Engel van het Verbond, aan welke gij lust hebt; ziet, Hij komt, zegt de Heere der heirscharen”; en daarna in hoofdstuk 4: “Ziet, Ik zend ulieden de profeet Elia, eer dat die grote en die vreselijke dag des Heeren komen zal”.

Van de prediking van Christus, van de genade van God en van de vergeving van zonden, ook van de wonderen en tekenen van de Heere, zegt Jesaja in het 61ste hoofdstuk: “De Geest des Heeren Heeren is op Mij, omdat de Heere Mij gezalfd heeft, om een blijde boodschap te brengen de zachtmoedigen: Hij heeft Mij gezonden om te verbinden de gebrokenen van harte, om de gevangenen vrijheid uit te roepen en de gebondenen opening der gevangenis; om uit te roepen het jaar van het welbehagen des Heeren en de dag der wrake onzes Gods; om alle treurigen te troosten”.

In Ezechiël 34 staat also geschreven: “En Ik zal een enige Herder over hen verwekken, en Hij zal hen weiden; namelijk Mijn Knecht David, Die zal ze weiden en Die zal hun tot een herder zijn. En Ik, de Heere, zal hun tot een God zijn; en Mijn Knecht David zal vorst zijn in het midden van hen; Ik, de Heere, heb het gesproken”.

In Jesaja 35 lezen wij: “Zegt de onbedachtzamen van harte: Weest sterk en vreest niet; ziet, ulieder God zal ter wrake komen met de vergelding Gods, Hij zal komen en ulieden verlossen. Alsdan zullen der blinden ogen open gedaan worden en der doven oren zullen geopend worden. Alsdan zal de kreupele springen als een hert en de tong der stommen zal juichen: want in de woestijn zullen wateren uitbarsten en beken in de wildernis”.

Van het koninkrijk van Christus, waarin Hij alleen Koning en alle wereld Hem onderdanig zou zijn: waarin Hij zou heersen en Zijn koninklijke majesteit door Zijn intocht op een ezel tonen zou, spreekt Jesaja aldus in hoofdstuk 2: “En het zal geschieden in het laatste der dagen, dat de berg van het huis des Heeren zal vastgesteld zijn op de top der bergen, en dat hij zal verheven worden boven de heuvelen en tot denzelven zullen alle heidenen toevloeien. En vele volken zullen heengaan en zeggen: Komt, laat ons opgaan tot de berg des Heeren, tot het huis van de God Jacobs, opdat Hij ons lere van Zijn wegen; en dat wij wandelen in Zijn paden: want uit Sion zal de wet uitgaan en des Heeren woord uit Jeruzalem”.

Daniël spreekt aldus in hoofdstuk 7: “Verder zag ik in de nachtgezichten, en zie, daar kwam Eén met de wolken des hemels, als eens mensen Zoon, en Hij kwam tot de Oude van dagen en zij deden Hem voor Dezelfen naderen. En Hem werd gegeven heerschappij en eer, en het koninkrijk: dat Hem alle volken, natiën en tongen eren zouden; Zijn heerschappij is een eeuwig heerschappij, die niet vergaan zal en Zijn koninkrijk zal niet verdorven worden”.

Jesaja spreekt in het 62ste hoofdstuk: “En de heidenen zullen uw gerechtigheid zien en alle koningen uw heerlijkheid; en gij zult met een nieuwe naam genoemd worden, welken des Heeren mond uitdrukkelijk noemen zal. En gij zult een sierlijke kroon zijn in de hand des Heeren en een koninklijke hoed in de hand uws Gods”. En terstond laat

hij daarop volgen: “Gaat door, gaat door, door de poorten, bereidt de weg des volks; verhoogt, verhoogt een baan, ruimt de stenen weg, steekt een banier omhoog tot de volken! Ziet, de Heere heeft doen horen tot aan het einde der aarde: zegt der dochter Sions: Zie, uw heil (Heiland) komt; zie Zijn loon is met Hem, en Zijn vergelding is voor Zijn aangezicht. En zij zullen hen noemen het heilige volk, de verlost des Heeren ; en gij zult genoemd worden de gezochte, de stad die niet verlaten is”.

Zacharia spreekt in hoofdstuk 9 alzo: “Verheug u zeer, gij dochter Sions! juich, gij dochter Jeruzalems! Zie, uw Koning zal tot u komen, rechtvaardig en Hij is een Heiland; arm en rijdende op een ezel en op een veulen, een jong der ezelinnen. En Ik zal de wagens uit Efraïm uitroeien en de paarden uit Jeruzalem; ook zal de strijdboog uitgeroeid worden en Hij zal de heidenen vrede spreken; en Zijn heerschappij zal zijn van zee tot aan zee en van de rivier tot aan de einden der aarde”.

Van het sterven van Christus zegt Daniël in het 9de hoofdstuk van zijn Profetieën: “En na die twee en zestig weken zal de Messias uitgeroeid worden, maar het zal niet voor Hemzelf zijn en een volk der vorsten, hetwelk komen zal, zal de stad en het heiligdom verderven, en zijn einde zal zijn met een overstromende vloed, en tot het einde toe zal er krijg zijn, en vastelijk besloten verwoestingen”.

In het 50ste hoofdstuk van de Profetieën van de profeet Jesaja lezen wij: “De Heere Heere heeft Mij het oog geopend, en Ik ben niet wederspanning, Ik wijk niet achterwaarts. Ik geef Mijn rug dengenen die Mij slaan en Mijn wangen dengenen die Mij het haar uitplukken; Mijn aangezicht verberg Ik niet voor smaadheden en speeksel. Want de Heere Here helpt Mij, daarom word Ik niet te schande; daarom heb Ik Mijn aangezicht gesteld als een keisteen, want Ik weet, dat Ik niet beschaamd zal worden”.

In het 53ste hoofdstuk staat aldus geschreven: “Wie heeft onze prediking geloofd? en aan wie is de arm des Heeren geopenbaard? Want Hij is als een rijsje voor Zijn aangezicht opgeschoten, en als een wortel uit een dorre aarde; Hij had geen gedaante noch heerlijkheid; als wij Hem aanzagen, zo was er geen gestalte, dat wij Hem zouden begeerd hebben. Hij was veracht en de onwaardigste onder de mensen, een Man van smarten en verzocht in krankheid; en een iegelijk was als verbergende het aangezicht voor Hem; Hij was veracht en wij hebben Hem niet geacht. Waarlijk Hij heeft onze krankheden op Zich genomen en onze smarten die heeft Hij gedragen; doch wij achtten Hem, dat Hij geplaagd, van God geslagen en verdrukt was. Maar Hij is om onze overtredingen verwond, om onze ongerechtigheden is Hij verbrijzeld; de straf, die ons de vrede aanbrengt, was op Hem, en door Zijn striemen is ons genezing geworden. Wij dwaalden allen als schapen, wij keerden ons een iegelijk naar zijn weg; doch de Heere heeft onzer aller ongerechtigheid op Hem doen aankopen. Als Dezelve geëist werd, toen werd Hij verdrukt; doch Hij deed Zijn mond niet open; als een lam werd Hij ter slachting geleid, en als een schaap, dat stom is voor het aangezicht zijner scheerders, alzo deed Hij Zijn mond niet open. Hij is uit de angst en het gericht weggenomen; en wie zal Zijn leeftijd uitspreken? Want Hij is afgesneden uit het land der levenden; om de overtreding Mijns volks is de plage op Hem geweest. En men heeft Zijn graf bij de goddelozen gesteld, en Hij is bij de rijke in Zijn dood geweest; omdat Hij geen onrecht gedaan heeft. noch bedrog in Zijn mond geweest is. Doch het behaagde de Heere Hem te verbrijzelen; Hij heeft Hem krank gemaakt; als Zijn ziel zich tot een schuldoffer zal gesteld hebben, zo zal Hij zaad zien, Hij zal de dagen verlengen, en het welbehagen des Heeren zal door Zijn hand gelukkiglijk voortgaan. Om de arbeid Zijner ziel zal Hij het zien, en verzadigd worden; door Zijn kennis zal Mijn knecht de Rechtvaardige velen rechtvaardig maken, want Hij zal hun

ongerechtigheden dragen. Daarom zal Ik Hem een deel geven van velen, en Hij zal de machtigen als een roof delen, omdat Hij Zijn ziel uitgestort heeft in de dood, en met de overtreders is geteld geweest, en Hij veler zonden gedragen heeft en voor de overtreders gebeden heeft". Dit ganse hoofdstuk beschrijft het gehele werk van Christus zó klaar en duidelijk, dat de heilige Hieronymus niet tevergeefs gesproken heeft: "Jesaja is niet alleen een profeet, maar ook een evangelist".

Zacharia beschrijft het priesterambt en het offer van Christus en getuigt, dat Hij met het enige offer voor alle zonden genade verworven heeft en dientengevolge zeven ogen, dat is aller ogen op Hem gevestigd staan en vrede en ruste voor hun consciëntie bij Hem zoeken en vinden zullen. "Hoor", alzo spreekt de profeet "hoor nu toe, gij Jozua, gij hogepriester, gij en uw vrienden, die voor uw aangezicht zitten, want zij zijn een wonderteken; want zie, Ik zal Mijn Knecht, de Spruite, doen komen. Want zie, aangaande die Steen, welke Ik gelegd heb voor het aangezicht van Jozua, op die ene Steen zullen zeven ogen wezen; zie Ik zal Zijn graveersel graveren, spreekt de Heere der heirscharen en Ik zal de ongerechtigheden dezes lands op één dag wegnemen. Te dien dage, spreekt de Heere der heirscharen, zult gijlieden een iegelijk zijn naaste nodig en tot onder de wijnstok en tot onder de vijgeboom".

De begrafenis en opstanding van onze Heere Jezus Christus heeft de profeet Jona op zeer grootse wijze voorafgebeeld. "Want", spreekt onze Heere Christus Zelf, "gelijk Jona drie dagen en drie nachten in de buik van de walvis geweest is, alzo zal ook de Zoon des mensen drie dagen en drie nachten zijn in de schoot der aarde", Matth. 12, Luc. 11. Van de hemelvaart van Jezus Christus en van de uitstorting van de Heilige Geest heeft ook Joël in het 2de hoofdstuk geschreven en deze plaats wordt door Petrus aangehaald in Hand. 2. Van de roeping van de heidenen en van de vergadering, regering en het ganse bestaan der Christelijke Kerk, schrijft Jesaja in hoofdstuk 49 en van daar tot het einde van zijn profetieën.

Alzo hebt u het bewijs, dat ook de profeten in hun tijden Jezus Christus hebben gepredikt, en dat zij het volk niet verwezen hebben naar de wet en naar hun eigen verdiensten, maar naar Christus, van Wie zij ook alles voorzegt hebben, wat daarna gevolgd is. Daarom spreekt Petrus zeer terecht in 1 Petrus 1: "Verkrijgende het einde uws geloofs, namelijk de zaligheid der zielen. Van welke zaligheid ondervraagd en onderzocht hebben de profeten, die geprofeteerd hebben van de genade aan u geschied, onderzoekende op welken of hoedanigen tijd de Geest van Christus, die in hen was, beduidde en tevoren getuigde het lijden dat op Christus komen zou, en de heerlijkheid daarna volgende, dewelken geopenbaard is, dat zij niet zichzelf maar ons bedienden deze dingen die u nu aangediend zijn door degenen, die u het Evangelie verkondigd hebben door de Heilige Geest, Die van de hemel gezonden is; in welke dingen de engelen begerig zijn in te zien".

Met deze woorden doelt de heilige apostel Petrus inzonderheid op de profetie van Daniël, die niet slechts van het lijden en de heerlijkheid van Christus getuigd heeft, maar ook de tijd bepaald, waarop Christus komen zou. Want gelijk God van het begin van de wereld Zijn belofte van het gezegende Zaad, zelfs onder de grootste gevaren, veranderingen, omwentelingen vernieuwd en steeds duidelijker geopenbaard heeft, zoals ten tijde van Noach, toen de aarde zou verdelgd worden; ten tijde van Abraham, als de Heere Zich een nieuw volk wilde bereiden; ten tijde van Mozes, toen de Heere Zijn volk aannam, uit Egypte voerde en in het land Kanaän bracht; ten tijde van David toen het alles zo heerlijk stond, dat gezorgd moest worden, dat toch niemand David voor het gezegende zaad zou houden; en vóór de Babylonische gevangenschap, ten

tijde van de profeten, die (gelijk boven gemeld is) gepredikt en geschreven hebben, opdat niemand zou twifelen aan Gods beloften en denken, dat zij wellicht opgeheven en ingetrokken waren, als de tempel verwoest zou worden en de stad verbrand, ook het volk in ballingschap gevoerd, het volk, waaruit de Christus zou geboren worden; also heeft God ook in de ballingschap, als de gelovigen bijna moesten denken, dat het met al de toezeggingen van God aangaande de Messias uit en voorbij was, Zijn dienstknecht Daniël aangaande Christus een heldere openbaring geschonken, namelijk in deze vorm: Het volk zou weer uit de ballingschap vrijgelaten worden en naar Jeruzalem terugkeren, de tempel en de stad herbouwen, doch alles in benauwdheid der tijden.

En de duur van het tijdvak van de herbouwing van Jeruzalem, tot op de tijden van Christus, zouden zijn 69 weken, dat is: 483 jaar. Dit tijdperk strekt zich uit van het 32ste jaar van Darius Hystaspes of Artaxerxes in welk jaar de stad herbouwd is, Nehemia 5, tot op het 42ste jaar van het keizerrijk van Augustus, onder welke Christus geboren werd, Lucas 2.

Verder heeft de engel aan Daniël te kennen gegeven, dat de Messias door Zijn volk zou gedood worden, geen schuld echter aan Hem vindende; en dan zouden de offeranden met alle de ceremoniën een einde hebben. En een vreemd volk zou van verre komen en de tempel met de stad samen tot een gruwelijke verwoesting maken ja alles omkeren en verstoren. Dit is ook alles in de laatste weken vervuld geworden, namelijk ongeveer in het jaar 70. Want 30 jaren was de Heere oud toen Hij begon te prediken en Hij Zijn lijden tegemoet ging. Want als Hij 30 jaren oud was, doopte Johannes Hem. Na drie jaren was de Heere gestorven en 40 jaren hierna volgde de verwoesting van Jeruzalem door Vespasianus en Titus.

De ganse tijd van de Babylonische ballingschap tot op de geboorte van Christus, is 626 jaar. Want de Babylonische ballingschap duurde 70 jaren. In het eerste jaar van Cyrus werden zij losgelaten, in het volgende jaar vingen zij aan de tempel te bouwen en bouwden daarover 46 jaar, namelijk tot in het 6de jaar van Darius. Eerst in het 32ste jaar van Darius werd de stad opgebouwd; dat maakt samen 143 jaar. Telt u daarbij nu de 483 jaren uit Daniël, zo hebt usamen de bovengemelde 626 jaren,

In die jaren heeft ons heilig geloof een zeer harde strijd gehad en het zaad van de slang heeft het zaad van God zwaar verdrukt, gelijk de Babyloniërs in Babel, daarna de Perzen, toen het volk van God weer in zijn land terug was. Doch gezegevierd heeft steeds de waarheid, en zij is door Daniël, Haggai, Zacharia, Ezra, Nehemia en Maleachi klaar verkondigd. Daarna zijn zij in het bijzonder verdrukt geworden door de goddeloze koning Antiochus Epifanes, ten tijde van de Makkabeën. Na dit alles werden de tijden hoe langer hoe gevaarlijker en bozer, totdat Aulus, Gabinus, Pompeius en Crassus, de Romeinse aanvoerders, het land hebben veroverd. Zo kwam de eeuwenoude Godsdienst geheel in verval, zo zelfs, dat in Israël door de oude slang opstonden allerlei secten en Simonie, die onze Heere Jezus Christus bij Zijn komst in de wereld bestrijdt en adderenge broedsels noemt, gelijk de heilige Evangeliën betuigen.

Er waren echter ook godvruchtige en vrome mannen temidden van al dit verval in Israël, die naar God en Zijn Gezalfde vroegen, ofschoon de dwalingen groot waren. Onder hen waren wel de voornaamsten: Zacharias, de vader van Johannes de Doper en Simeon de vrome. Toen Zacharias de komst van de Heere aanstaande wist, sprak hij met een van blijdschap opspringend hart: "Geloofd zij de Heere, de God Israëls, want Hij heeft bezocht en verlossing teweeg gebracht Zijn volk, en heeft een hoorn der zaligheid ons opgericht in het huis van David Zijn knecht, gelijk Hij gesproken heeft

door de mond Zijner heilige profeten, die van het begin der wereld geweest zijn”, enz. Zijn woord vindt men in Lukas 1. En toen Simeon dit kindeke Jezus zag en in zijn armen mocht dragen sprak hij: “Nu laat Gij, Heere, Uw dienstknecht gaan in vrede, naar Uw woord; want mijn ogen hebben Uw Zaligheid gezien, die Gij bereid hebt voor het aangezicht van alle de volkeren: een Licht tot verlichting der heidenen en tot heerlijkheid van Uw volk Israël”.

Zie, alzo zijn de harten van alle godvrezenden onder het oude testament, van Adam af tot op Christus, *een tijdvak van 3974 jaar*, op Christus gegrond geweest, in Hem zijn zij getroost, op Hem hebben zij zich verlaten, naar Hem hebben zij met verlangen uitgezien en in Christus Jezus zijn zij zalig geworden. Daarom: ons Christelijk geloof heeft geduurd reeds van de aanvang van de wereld, en het is en blijft het enige, ware, aloude, en ongetwijfelde, wél-gegronde geloof.

VAN DE TIJD VAN DE GENADE VAN CHRISTUS EN HOE HIJZELF BETUIGT. DAT DE ZALIGHEID VAN DE GEHELE WERELD ALLEEN IN HEM IS.

Tot hiertoe heb ik meer geschetst dan eigenlijk beschreven de tijd van de belofte, waarin God al Zijn dienaren en lieve vrienden door het beloofde Zaad, onze Heere Jezus Christus, getroost, gereinigd en onderhouden heeft. En wij hebben geleerd en gezien, dat het Christelijk geloof van de aanvang van de wereld reeds heeft geduurd, en dus het overoude, ongetwijfelde, rechte en ware geloof is, hetwelk alle heilige patriarchen gehad hebben en waardoor zij God gediend hebben en God welaangenaam geweest zijn; alle oude, heilige patriarchen, als Adam, Seth, Henoeh en Noach; ook Abraham, Isaac en Jacob; desgelijks de heerlijke en geleerde profeet, de vader en voorganger van alle profeten, de grote Mozes en zijn broeder Aäron; de heilige priesters Eleazar en Pinehas; dan de getrouwe vorsten en richters: Jozua, Gideon en anderen; zo ook de koningen: David, Hizkia, Josafat, Josia; de van God beminde en voortreffelijke profeten: Samuel, Elia, Jesaja, Daniël, Zacharia en al de anderen. Ja, dit heilig geloof hebben ook alle vromen en verstandigen in alle gemeenten van Israël van de aanvang af gehad; in dit geloof zijn behouden allen, die uit de gehele wereld behouden zijn en tot de zaligheid verordineerd. Daarom, wat men thans ook van heiligen, ouden, velen, geleerden, van conciliën, vaders, inzettingen, tekenen en wonderen roemen mag tegen dit geloof, het is alles niets waard, het betekent niets in vergelijking met ons heilig geloof, zoals een ieder verstandige door al het reeds geschrevene zal moeten erkennen.

Hoewel mijn voornemen thans ten uitvoer gelegd is namelijk om uit de Schrift aan te tonen, dat het Christelijk geloof van de aanvang van de wereld geduurd heeft, zo wil ik toch nog een kort aanhangsel hieraan toevoegen van de tijd van de genade en de vervulling van alle beloftenissen, om aan te tonen, dat God ook thans, door de verschijning van Zijn Zoon, geen andere religie, geen ander geloof, geen ander heil in de wereld heeft willen brengen en laten prediken, dan juist dat, hetwelk ook de ouden door alle eeuwen heen verkondigd is, behalve dat thans alle dingen veel duidelijker en helderder zijn, en dat nu alles werkelijk geschied en gans vervuld is. Waarom dan ook alle afbeeldingen, offers en ceremoniën zijn opgehouden. Want in Christus is alle volkomenheid. Daarom zal men echter het Oude Testament niet wegwerpen, gelijk zovele onwetenden en ongeleerden doen, maar integendeel, in zoveel hoger eere houden, dewijl wij thans door Christus onderwezen zijn wat alles betekent, waarom alles zus of zo is ingezet en gebruikt en gesproken.

Daardoor worden wij nu eerst recht begerig om de Wet en de Profeten te lezen, daar

wij nu verstaan, waarop ieder ding heenwijst. Alzo hebben ook de heilige apostelen in het begin de Joden Christus uit de Wet en de Profeten gepredikt, gelijk dit ons vermeld wordt in de Handelingen van de Apostelen. En onze Heere Zelf, toen Hij met de twee jongeren naar Emmaüs ging, en hun predikte op zulk een wijze, dat hun harten als brandende in hen waren, ving aan bij Mozes en doorliep alle de Profeten en verklaarde hun de oude geschriften en toonde hun, dat de Christus alzo moest lijden en in Zijn heerlijkheid ingaan.

Vandaar dat de geschriften van het Nieuwe Testament geheel uitgaan van en zich beroepen op die van het Oude Testament. Zodat zonder deze gene niet recht te verstaan zijn, evenmin als de uitlegging zonder de tekst. De tekst is: de Wet en de Profeten; de uitlegging is: de Evangelisten en de Apostelen. Laat ons dan nu zien, wat de inhoud is van de genade en van het Nieuwe Testament.

In het 42ste jaar van het keizerschap van Augustus, het 3974ste jaar na de schepping van de wereld (Eusebius telt 5199 jaren), is te Bethlehem, in het land van Juda Jezus Christus, het gezegende en beloofde Zaad, geboren uit de reine jonkvrouw en maagd Maria. En hoewel Hij als een waarachtig mens in windselen gehuld en in de kribbe neergelegd wordt, zo verschijnt nochtans de engel des Heeren in hemels licht aan de herders, en spreekt: “Vreest niet; want ziet ik verkondig u grote blijdschap, die al den volke wezen zal, namelijk. dat u heden geboren is Christus de Heere, in de stad Davids”. De eerste tijding en boodschap van de komst van onze Heere Jezus Christus moest de engel brengen en geven, opdat het voor de wereld des te liefelijker ware. Tot op die stond hadden alle heiligen van af de aanvang van de wereld een verlangen naar de beloofden Messias gehad. Daarom zegt thans de engel: “ik verkondig u grote blijdschap”, zowel voor degenen, die al gestorven en heengegaan waren, als ook voor de toen nog levenden en voor degenen, die nog komen zouden. Die blijdschap echter is deze en daaruit voortgekomen, dat geboren is Jezus Christus de Heiland, dat is het beloofde Zaad, dat de hele wereld van het geweld van de duivel zou bevrijden, van de zonde reinigen en van de verdoemenis verlossen. Daarom spreekt ook de engel: “die al den volke wezen zal”. Want tot Abraham werd gesproken: “In uw Zade zullen gezegend worden alle volken der aarde”. “Deze”, zegt de engel, “is geboren in de stad Davids”, namelijk van de stam van David, van welke de profeten getuigd hebben dat Hij zou geboren worden, gelijk zij Hem ook daarom “David” en de “Spruite Davids” genoemd hebben.

Dit is nu de genade van God, dat Hij ons arme zondaren, die in de macht van de dood en in de banden van de duivel lagen, Zijn Zoon gezonden heeft, opdat Deze ons uit de banden zou verlossen en bevrijden. Dit is het Nieuwe testament. Want ook Jeremia getuigt hiervan en spreekt: “En dit is het Verbond (testament), dat Ik met hen maken zal: Ik zal hun tot een God zijn en zij zullen Mij tot een volk zijn; en Ik zal hun ongerechtigheden vergeven en hun zonden niet meer gedenken”, Jer. 31. Zulk een volkomen belofte heet niet daarom een nieuw testament, alsof bij de ouden geen vergeving van zonden geweest ware, maar omdat de belofte, zo lang reeds tevoren de ouden bekend gemaakt en beloofd, thans bekrachtigd en vernieuwd is, en de oude ceremoniën, die hiervan de schaduwen waren, afgedaan zijn. Alzo wordt nu de enige Heere Jezus als enig heil van de ganse wereld voorgesteld, opdat niet slechts wij, maar allen, zo vóór als na Zijn verschijning of menswording, in Hem geloven en zalig worden. En bij de geboorte van Christus komt bij bovengenoemde engel nog het hele hemelse heirleger, lovende God en zeggende: “Ere zij God in de hoogste hemelen, en vrede op aarde, in de mensen een welbehagen”. Hiermede leren zij, wat de plicht en de dankbaarheid of erkentelijkheid jegens Hem is of wezen moet daarvoor, dat God de

mens zulk een genade bewezen heeft. Zij zullen God loven en een goed vertrouwen op God hebben, ook vriendelijk en eensgezind onder elkander zijn. “En het einde des gebods is liefde uit een rein hart en uit een goed geweten en uit een ongeveinsd geloof”, 1 Tim. 1.

In het 15de jaar van de regering van Keizer Tiberius, het 4004^{de18} jaar na de schepping, geschiedde het woord van de Heere tot Johannes, de zoon van Zacharias, in de woestijn en hij kwam en predikte aan het volk Israël bekering van leven en vergeving van zonden in Jezus Christus. Van Deze getuigde hij, dat Hij was de ware en volkomen vervulling van de Wet en van de Profeten, waarachtig God en mens, de ware en enige Heiland, die met het offer van Zijn lichaam de wereld van zonden reinigen zou. Ja, hij wees met zijn vinger naar Hem en sprak: “Zie, het Lam Gods, dat de zonde der wereld wegneemt”, Joh. 1. En zo volkomen verbindt hij alle zaligheid alleen aan Christus, dat hij eenvoudig zegt: “Wie in de Zoon Gods gelooft, heeft het eeuwige leven, maar wie Hem niet gelooft, die zal het leven niet zien, maar de toorn Gods blijft op hem”. Daarom wees hij ook al zijn jongeren van zichzelf af en gebod hun alleen Christus aan te hangen. Van geen ceremonie, noch afbeelding, noch offer, als tot zaligheid noodwendige stukken, wil hij ook maar iets weten, maar hij predikt Christus louter en rein. U leest dit: Joh. 1 en 3; ook Matth. 3 en Luc. 3.

De Heere kwam ook Zelf tot Johannes en liet Zich dopen en nadat Hij de doop had ontvangen, opende zich de hemel en verscheen de Heilige Geest in de gedaante van een duif en er werd een stem uit de hemelen gehoord, zeggende: “Dit is Mijn lieve Zoon in wie Ik verzoend ben”¹⁹, opdat de gehele wereld niet alleen van de engelen en van de heiligste mens Johannes, maar ook uit de hemelen, van God Zelf, getuigenis van Christus, de ware Heiland, zou hebben en wij ons geheel en al aan Hem zouden toevertrouwen. Nadat de Heere dit getuigenis ontvangen had, is Hij in de woestijn gegaan, en gelijk ons onheil in het Paradijs aangevangen is met verzoeking, zo heeft de Heere ons heil aangevangen bij de verzoeking; en gelijk de vader van ons allen de verboden spijs gegeten heeft, alzo heeft de Heere de geoorloofde spijs niet gegeten, maar heeft Hij gevast 40 dagen en 40 nachten. Daarna is Hij onder het volk gegaan en is begonnen de zaligheid te verkondigen, zeggende: “De tijd is vervuld en het Koninkrijk Gods is nabij gekomen, zo bekeert u dan en gelooft het Evangelie”. Daarbij heeft Hij alle breuken geheeld, de duivelen uitgedreven en de doden opgewekt, alzo met de daad bewijzende, dat Hij de Heere is van alle dingen, de ware Heiland. En van hen, die Hij geneest, eist Hij niets. Hij beveelt hun niet te offeren in de tempel, noch iets te geven. Hij vordert niets lichamelijks, maar alleen geloof en vertrouwen. En tot hen, die Hij geheeld heeft, spreekt hij: lieg en zondig niet meer, hoed u dat u niet wat ergers overkome. Zo leert Hij hiermede, waarin het wezen ligt van de ware religie, namelijk in het rechte, waarachtige geloof en in een onschuldig leven, dat wij ons door ons ganse leven voor alle besmetting hoeden zouden. Ja, alle eigendunkelijke godsdienst, die men mocht hebben namelijk lange gebeden opdreunen, eierzuchtig vasten en aalmoezen geven, veroordeelt Hij ten enenmale. Hij wil niets weten van menseninzettingen of ordeteken, lange klederen, uiterlijke schijn, reinigingen en allerlei schijnheiligheid. Hij gaat de tempel binnen, keert om, werpt neder, schudt uit alles wat koophandel is in de kerk. Hij drijft de kopers en verkopers met een gesel de kerk uit. Want de kerk dient tot gebed en prediking, maar niet tot handelen, geld verdienen en al dergelijke dingen.

¹⁸ Moet 4000 jaar zijn.

¹⁹ Zo luidt altoos Bullinger's vertaling.

Deze drie stukken leert Christus ons naarstig. Allereerst dat men alleen door Hem, door Zijn lijden en sterven en door geen enkel ander middel, vergeving van zonden, ware gerechtigheid en eeuwig leven verkrijgt; omdat Hij is de enige Middelaar, Priester, Voorspraak, Trooster, de enige Gerechtigheid, Genoegdoening en Betaling, Heiligmaking, het enige, eeuwige Offer, Genade-onderpand en Heil. Bijzondere getuigenissen hiervan vindt u in Johannes 3, 6, 14 en 16. In de tweede plaats leert Christus, dat men God niet met offeranden of met enige uiterlijke pracht, maar met liefde en barmhartigheid dienen en behagen kan. En ten derde, dat alle kinderen van God zich wachten zullen voor de werken van de duisternis en zich op de gerechtigheid en het licht toeleggen. Hierin is ook alle godzaligheid begrepen, d.i. alle waarlijk goed Christelijk werk.

Nadat Hij nu echter alle gerechtigheid geleerd had en al wat niet waarlijk godsvrucht is, aan het licht gebracht en afgebroken, heeft Hij Zichzelf opgeofferd aan het kruis tot vergeving van al onze zonden. Want gewillig en geduldig ging Hij Zijn vijanden en de verrader tegemoet, liet Zich vangen, binden, van de ene rechter naar de andere slepen, liet Zich bespotten, slaan, mishandelen, bespuwen, ten laatste ook veroordelen ter dood, geselen en met een doornenkroon kronen. Hij droeg Zelf Zijn kruis naar de strafplaats. Daar is Hij gekruisigd en tussen de moordenaren opgehangen. Aan het kruis is Hij in zware nood geweest van de 6e tot de 9e ure. Ten laatste heeft Hij geroepen: "Het is volbracht", "Vader, in Uw handen beveel Ik Mijn geest", en heeft Zich also Gode opgeofferd voor onze zonden en is gestorven, opdat wij zouden leven. Dadelijk daarop is datgene gevolgd, waaruit men de vrucht van Christus lijden heeft kunnen opmaken. Want het voorhangsel van de tempel, dat het Heilige van het Heilige der heiligen scheidde, is gescheurd van boven naar beneden. Waarmede Christus heeft betuigd, dat door Zijn dood alle ceremoniële en figuurlijke dingen zijn beëindigd, zodat ze niet meer gelden; dat de weg tot de eeuwige zaligheid nu geopend is; dat alle dingen, die in de tabernakel in offeranden, zeden en gebruiken waren voorafgebeeld, thans vervuld en afgedaan zijn, en dat nu geheel en alleen het kruis onzes Heeren Jezus Christus alles voor de gelovigen is; dat de verzenen van het Zaad van de jonkvrouw wel vermorzeld zijn, en Zijn vlees gescheurd en gedood, maar dat Hij intussen meteen de kop van de slang vermorzeld heeft. Daarom stonden ook de doden op en zijn aan sommigen te Jeruzalem verschenen. Want Christus' dood is ons leven. Het aardrijk beefde en de steenrotsen scheurden. Want de prediking van de dood van de Zoon van God heeft de ganse wereld veranderd en vele stenen harten zijn vertederd geworden tot boete en geloof. Toen echter de zijde van het gestorven lichaam van Christus met de speer doorstoken en de fontein (zoals Zacharia zegt, cap. 13) geopend werd, vloot daaruit bloed en water, klaar bewijzende, dat ons uit de dood van Christus toevloeit leven en reiniging. Want het water reinigt en in het bloed is het leven voor de mensen. En met het bloed van Christus is alle bloedstorting opgehouden en nu geldt alleen het bloed van Christus, gesprengd door het geloof aan onze harten. Dit offer en dit lijden van Christus, de betaling voor de zonden van de ganse wereld, is geschied in het 18de jaar van keizer Tiberius, toen men van de aanvang van de wereld 4007 jaren telde, op de 25ste dag van maart.

Van het kruis afgenomen, is het lichaam van Christus eerlijk begraven in het graf, waaruit Hij ten derden dage weder is opgestaan, alzo, dat Zijn ziel weder tot Zijn lichaam kwam en Zijn waarachtig vlees uit de doden is opgewekt, thans echter niet meer sterfelijk en verderfelijk, maar gereinigd en gelouterd of verheerlijkt. Want Hij is de Eersteling in de opstanding uit de doden. Want gelijk door één mens de dood gekomen is, alzo moet ook door één mens de opstanding der doden komen. En gelijk

wij allen in Adam naar lichaam en ziel sterven, alzo worden wij in Christus Jezus wederom geheel levend. Zulk een hope ten leven heeft ons de Heere met Zijn opstanding grondig willen inprenten. Daarom is Hij na Zijn opstanding nog 40 dagen bij Zijn jongeren gebleven, opdat zij wèl onderricht zouden zijn omtrent Zijn opstanding, en daaraan niet meer zouden twifelen. Toen Hij echter hun veelmalen Zijn wezenlijke opstanding getoond en bewezen had en ook alles uitgericht, wat de Vader Hem te volbrengen in de wereld bevolen had, is Hij met lichaam en ziel van de Olijfberg, voor de ogen van Zijn jongeren, ten hemel gevaren en is gezeten ter rechterhand Gods, om daar lichamelijk te blijven tot de jongste dag, op welke Hij lichamelijk zal wederkomen, om te oordelen de levenden en de doden. En allen, die in het geloof gewandeld hebben, zal Hij met ziel en lichaam bij Zich ten hemel opnemen, gelijk Hij in de hemel opgenomen is; daarentegen allen verdoemen, met lichaam en ziel, die in de wegen van de oude slang wandelen en die zich niet van de ongerechtigheid tot de gerechtigheid in Christus bekeerd hebben. En aldus zal dan de zaligheid op heerlijke wijze tot volkomenheid gebracht worden, en zullen de kinderen van God eeuwig bij God door Jezus Christus leven. Hem zij de eer in alle eeuwigheid.

DAT OOK DE UITVERKOREN APOSTELEN DIT OVEROUDE GELOOF
HEBBEN GEPREDIKT EN VERKONDIGD, DAT ALLE HEIL ALLEEN IN
CHRISTUS IS

Alzo is door Christus Jezus alles vervuld, wat de profeten van Hem voorgezegd hebben, en alzo is Hij het heil geworden van al degenen, die in Hem geloven; het Lam van God, dat van de aanvang van de wereld reeds geofferd is, dat wil zeggen: welks kracht en verlossing allen, die door alle tijden heen op God, door het gezegende Zaad, vertrouwd hebben, gereinigt heeft. Hierin is nu het rechte, waarachtige heil, dit is de hoofdsom van de ware en volkomen religie. Wie die verkeert, van die zal God Zich keren. Wie hier aan toedoet, God zal tot hem Zijn toornige hand toedoen. Wie daarvan afdoet, van diens leven zal God afdoen.

Welzalig zij, die in deze eenvoudigheid en reinheid wandelen en ten einde toe volharden, die het Woord van God horen en doen, en wier enige hoop Jezus Christus Dit enig, waarachtig en eeuwig heil heeft Hij, Die gekomen is om alle volken te genezen, willen doen willen doen verkondigen en voor ogen ogen stellen door de prediking van het heilig Evangelie en door de dienst van de heilige Sacramenten. Daarom heeft Hij bij Zijn leven apostelen verkozen, deze heeft Hij aangesteld tot boodschappers van Zijn ganse leer en van Zijn daden en hen naarstig onderwezen en hun niets onthouden. Want Hij spreekt tot hen, Joh. 15: "Gij zijt Mijn vrienden, zo gij doet wat Ik u gebied. Ik heet u niet meer dienstknechten, want de dienstknecht weet niet wat zijn Heere doet, maar Ik heb u vrienden genoemd; want al wat Ik van Mijn Vader gehoord heb, dat heb Ik u bekend gemaakt". Dewijl zij echter nog zeer onverstandig en vergeetachtig waren en nog steeds wonderlijke gedachten van het rijk van Christus hadden, heeft Hij, toen Hij ten hemel voer, hun bevolen niet van Jeruzalem te scheiden, maar de Heilige Geest te verbeiden.

Dezen heeft Hij hun ook op de 50ste dag na Zijn opstanding, dat is de tiende dag na Zijn hemelvaart, namelijk op de 15de mei gegeven; door welke zij verlicht werden, in onderscheiden talen spraken en indachtig werden aan alles wat de Heere hun tevoren had bevolen. Want de Heilige Geest heeft hun geen nieuwe leer ingegeven; maar juist diezelfde leer, die de Heere hun uit Wet en Profeten geleerd had, heeft de Geest hun

weer in herinnering gebracht en alles verduidelijkt en klaarder hun ingeprent. Want alzo spreekt de Heere in het Evangelie (Joh. 14): “Maar de Trooster, de Heilige Geest, welke de Vader zenden zal in Mijn naam Die zal u alles leren, en zal u indchtig maken alles wat Ik u gezegd heb”. Daarom, zolang de Heere bij hen was, en hun alles omtrent Zijn lijden aankondigde, waren zij bekommerd en konden niet alles dragen, wat Hij hun te zeggen had. Nadat Hij echter van de aarde ten hemel verhoogd was, zond Hij de Heilige Geest, Dezelfde, die ook de profeten gehad hadden en Deze leidde hen in alle waarheid van Christus.

Toen zij nu de Heilige Geest ontvangen hadden, begonnen zij de ganse wereld het bovengemelde heil, alleen door Christus verworven en door het ware geloof toegeëigend, naar het bevel van de Heere te prediken. Want Hij had gezegd: “Gaaf heen in de gehele wereld; predikt het Evangelie aan alle creaturen; die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden”, etc. In deze woorden vat Hij samen de beide stukken waarmede de apostelen steeds zijn bezig geweest: de prediking van het geloof in Jezus Christus en van de dienst van de Sacramenten. En hoe de apostolische leer geweest is, blijkt duidelijk uit de Handelingen van de Apostelen. Doch wilt u een korte hoofdsom, dan hebben zij gepredikt: de bekering van leven en de vergeving van de zonden, door Jezus Christus; dat is, dat het ganse menselijke geslacht verdorven, in het geweld van de duivel en in de banden van de zonden geketend lag, vervloekt en verdoemd, maar dat God Zich over ons allen erbarmd heeft en Zijn Zoon in de wereld gezonden, opdat Hij zou sterven en ons door Zijn dood levend maken en met Zijn bloed wassen; opdat, wie op Hem vertrouwt, niet zou omkomen, maar het eeuwige leven zou hebben. Dit alles toonden zij aan uit de Wet en de Profeten en bewezen alzo dat Jezus Christus, Die zij predikten, het gezegende, aan de vaders beloofde, Zaad was.

Wie echter een volkomen exempel van deze leer en prediking verlangt, vindt van twee van de voornaamste apostelen, Petrus en Paulus, predicatiën, de één in Handelingen 2 en de andere in het 13de hoofdstuk. In dit laatste hoofdstuk gaat de heilige apostel de inhoud van ons allerheiligst geloof, van de oorsprong af, na en volgt zijn gang van Abraham tot op David en van David tot op Johannes de Doper. Daarop meldt hij hoe Christus geleden heeft, hoe Hij gestorven, begraven en van de doden opgestaan is. Dat alles bevestigt hij met de profetische schriften. En eindelijk besluit hij zijn predicatie alzo: “Zo zij u dan bekend, mannen broeders, dat door Deze u vergeving der zonden verkondigd wordt; en dat van alles, waarvan gij niet kon gerechtvaardigd worden door de wet van Mozes, door Deze een iegelijk, die gelooft, gerechtvaardigd wordt”. Ook de prediking van Petrus heeft dezelfde inhoud. Ja, al de geschriften van de apostelen stemmen overeen in de genoemde hoofdsom; van daaruit prediken zij de leer van boete en bekering van leven, de straf van de zonden, de vertroosting en vermaningen, en wekken op tot goede werken, die uit het geloof volgen.

Sacramenten zijn er twee, door de Heere nadrukkelijk ingezet en aan de apostelen ter bediening in de Kerk bevolen, namelijk de Heilige Doop en het Nachmaal van onze Heere Jezus Christus. Van het eerste spreekt Hij alzo: “Gaaf dan heen, onderwijst al de volkeren, dezelve dopende in de naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes; lerende hen onderhouden alles wat Ik u geboden heb” (Matth. 28).

Het andere Sacrament heeft Hij bij de laatste maaltijd ingezet. Want alzo lezen wij bij de Evangelist: “En hij nam brood, en als Hij gedankt had, brak Hij het en gaf het hun, zeggende: Dit is Mijn lichaam, hetwelk voor u gegeven wordt; doet dat tot Mijn gedachtenis. Desgelijks ook de drinkbeker na het avondmaal, zeggende: Deze

drinkbeker is het nieuwe testament in Mijn bloed, hetwelk voor u vergoten wordt” (Luc. 22).

Met deze Sacramenten heeft de Heere ons door uiterlijke zichtbare gestalten, om onzer zwakheid wil, Zijn hemelse en onzichtbare genadegaven willen afbeelden en voor ogen stellen, niet opdat wij zouden blijven hangen in het zichtbare, dat immers blijft wat het is en niet veranderd wordt, maar dat wij ons gemoed opwaarts zouden heffen en die dingen, die door de uiterlijke tekenen beduid worden, met waarachtig geloof zouden grijpen, vereren en gebruiken. Met deze uiterlijke tekenen heeft Hij ons ook Zijn genade en vriendelijkheid willen verkondigen, betuigen en boodschappen, namelijk dat Hij Zichzelf ons met al Zijn goederen schenkt, ons reinigt, onze zielen met Zijn vlees en bloed spijst en drenkt, opdat Hij één ons en wij met Hem één worden, zo wij althans de Sacramenten met waarachtig geloof gebruiken en ter harte nemen. Want de uiterlijke genieting van de Sacramenten op zichzelf verenigt ons niet met God, maar alleen het gelovig gebruik, want door het geloof, gelijk Petrus spreekt, reinigt God de harten.

In de Sacramenten heeft Christus ons willen nalaten een gedachtenis van Zijn gaven en weldaden, opdat wij die nimmermeer vergeten zouden, maar Hem daarvoor lof en dank zouden toebrengen. Verder heeft Hij ons met zichtbare tekenen tot Zijn kerk en volk willen verzamelen en bestempelen, ook ons onze plicht voor ogen houden, hoe wij namelijk één lichaam met elkander vormen en ons in al wat recht is zullen beijveren; hetwelk alles breedvoeriger in de geschriften van de apostelen gevonden wordt.

Zij, de apostelen, hebben de Sacramenten naarstig, zuiver en eenvoudig, ook zonder enige bijvoeging, gebruikt en aan Gods volk bediend. Van de Doop zijn vele voorbeelden in de Handelingen van de Apostelen. Het Nachtmaal van Jezus Christus hadden de Korinthiërs enigzins veranderd; en om hen wederom op de rechte inzetting en het goede gebruik te wijzen, neemt Paulus de eenvoudige woorden en de inzetting van Jezus Christus, zonder alle verdere bijvoeging, houdt hun deze voor en beveelt hun deze te volgen, en laat het daarbij ten enen male blijven, 1 Kor. 11.

Alzo hebben de heilige apostelen alle heidenen en volken, door de prediking van het Evangelie en de dienst van de Sacramenten, in de kerk, welker hoofd Christus is, vergaderd en hen daarin opgebouwd en onderhouden. Verder hebben zij hen met geen ceremoniën zwaarder belast. Want in het 2e hoofdstuk van de Handelingen van de Apostelen, waar het volkomen beeld van een rechte en ware Christelijke gemeente wordt gevonden, hebben wij ten eerste: de zending van de apostelen, onder welke Petrus eerst het Evangelie, dat is, de boete en vergeving van zonden door Christus Jezus predikt. Daarna doopt hij ze, zodat ze Gods volk worden. Hierop volgt, dat zij, die Christenen geworden waren, volhardden in de leer van de apostelen, in het gebed, in het breken van het brood en in de gemeenschap. Hier worden dus genoegzaam alle rechte en wezenlijke stukken van de Christelijke kerk genoemd, de leer van de bekering en van de vergeving van zonden, de Doop, het volhardden en toenemen in de Christelijke leer, het Nachtmaal van de Heere, dat hier genoemd wordt het broodbreken, en de gemeenschap, d.i. de liefde, de vriendelijkheid en de werken van de barmhartigheid. Wat echter in Handelingen 15 bevolen wordt aan de heidenen, dat zij zich namelijk zouden onthouden van bloed en van het verstikte, is slechts voor een tijd van kracht geweest en bedoelde alle aanstoot weg te nemen. Overigens hebben de apostelen, inzonderheid Paulus, de gemeente ernstiglijk vermaand, bij de hierboven gemelde en gestaafde leer te blijven, ook zich voor allerlei toevoegselen, nieuwigheden en mensenleer te wachten, daar dit alles toch van de waarheid afvoert,

gelijk men dat vindt in Kol. 2; Filipp. 3; 1 Tim. 4 en 6; en Tit. 1. Hiermede is genoegzaam aangetoond, dat de apostelen niets nieuws, noch meer, dan hetgeen zij van de Heere ontvangen hadden, allen volken geleerd hebben.

SLOTSOM

DAT DIT GELOOF HET RECHTE, WAARACHTIGE EN OEROUDE GELOOF IS.
DAT EEUWIG ONBEWOGEN ZAL BLIJVEN STAAN

Dit heilige, onbevleete geloof, dat van 's Heeren wege door de apostelen geplant en opgericht is onder alle volkeren, is sterk aangevochten en bestreden, terstond na het verscheiden van de heilige apostelen door velerlei onreine lieden, die allerlei valse waan en verkeerd geloof in de wereld brachten en ook schadelijke secten stichtten. Daarenboven werd het ook zwaar vervolgd met het zwaard van de tyrannen. Maar in al deze gevaren heeft de waarheid overwonnen en getriumfeerd. Want ofschoon de burgers van de stad van de duivel, in navolging van hun patriarch Kaïn, dood en verderf aanrichtten en valse profeten onheil gesticht hebben, zo triumfeert toch de stad Gods en het bloed van de onschuldige Abel en van zijn broederen roept nog! Toen echter later de vervolging wat geluwd was en de vervolgers jammerlijk en gruwzaam geboet hadden voor hun bloedvergietingen daarbij ook de ketterijen door de getrouw herdere dapper waren bestreden en overwonnen, werd nochtans in die vredeestijd aan ons heilig geloof niet weinig schade toegebracht. Want de rust bracht zekerheid, onbezorgdheid, wellust en vleselijk jagen naar rijkdom en macht. En door geld- en heerszucht werd een groot vergif in de kerk gegoten; zodat de religie zeer ernstig schade leed. Want omdat de dienaren van het Woord er meer op uit waren rijkdom te verwerven, dan om hun ambt trouw en goed te vervullen en de kerk te verbeteren, hebben zij zich bijgeloof voor ware religie laten welgevallen.

Daaruit volgde, dat de eenvoudigheid van het ware geloof spoedig vergeten werd, dat men nieuw toevoegselen maakte, de oude gebruiken en de oude zeden of wijzigde of gans omkeerde en misbruikte, waardoor men ten opzichte van de leer en de Christelijke gebruiken zeer ver afdwaalde van de weg van de waarheid en in een dwaalweg terecht kwam van dwaze en ten dele zelfs afgodische ceremoniën. Daaraan hebben wij te danken nog op de huidige dag de gruwel van de macht van de pausen, van de aflat, van de missen voor de doden en de levenden, van de verdienste, kracht en voorbidding van de heiligen in de hemel, van de verering van hun gebeente hier op aarde, van de afgoden en van al de versiering, pracht en praal van de kerken, van het betaalde tempelgezag en gebed; en ook van de ganse zwerm van het onnutte monnikendom. Dit alles en andere dergelijke dwaasheden meer zijn niet anders dan ijdele nieuwigheden, verbasteringen en omkeringen van de oude orde, die geen grond in Gods Woord hebben en ook God ten enenmale mishagen.

En toch blijven vele hardnekkige lieden nog woeden en twisten om zulke stukken en beproeven de hele wereld wijs te maken, dat deze hun dwaasheid, nieuwigheid en omkering van Gods inzetting het oude geloof zou zijn, terwijl ze toch weten, — of ze willen het niet weten —, dat hun geschreeuw zo bitter weinig grond heeft en dat zij, als zij de zaak slechts in haar ware gedaante willen beschouwen, zo geheel ontbloot en ellendig zijn.

En hoewel nu deze pauselijke religie ettelijke honderden jaren geduurd, geregeerd en gezegevierd heeft, heeft nochtans God door alle tijden heen trouwe dienaars gezonden

en Zijn heilig volk gehad, hoe klein ook, gelijk ten tijde van de richters en koningen van Juda en Israël, ook in de Babylonische ballingschap, hoewel het wel de ergste tijd geweest is vlak vóór en bij de komst van Christus. Gelijk ook thans, hoe meer de wederkomst van Christus nadert, het des te erger in de wereld wordt. Nochtans (gelijk straks gemeld) heeft God ten allen tijde, en ook nu nog, Zijn Woord aan het licht gebracht. Daarentegen heeft de paus met zijn trawanten tot dusver, evenals ook Mohammed met de zijn (gelijk het dan ook van de ware antichrist niet anders te wachten is) het onderstaan de eeuwenoude religie te onderdrukken en zijn nieuwe ordeningen, onze vaders van oude tijden af onbekend, in te voeren, tot geldigheid te brengen en onder de naam van God en van Zijn heilige kerk de ganse Christenheid op te leggen. Want het is klaar en duidelijk uit de acten of handelingen van de paus en van zijn gewaande geestelijken, ook uit die van de Mohammedanen, wat deze nu meer dan 600 jaren en de anderen nu bijna 900 jaren beraamd en uitgevoerd hebben. Waaruit gemakkelijk op te maken is, wat zij ook thans met hun conciliën en raadslagen voor hebben.

Maar hoe de paus ook roemt en pocht, en hoe hij ook zijn nieuw en gewaande religie met valse, doch schoonklinkende titels versiert, zich op veel honderden jaren beroemt, vele conciliën, patres, heiligen, doctoren, universiteiten, kloosters, zingen, bidden, vasten, aalmoezen, discipline en dergelijke dingen opsomt, hoeveel het ook zij laat ons zijn religie van ons werpen en de ware, eeuwen-oude religie aanemen, als diegene, die van de aanvang van de wereld reeds duurt, door welke alle heiligen van alle tijden God bemind, vereerd en gediend hebben, terwijl zij van de pauselijke leer en godsdienst in het geheel niets geweten hebben.

Moeten wij dan hierom door de wereld gehaat en vervolgd worden, zo is hetzelfde aan alle heilige profeten en in het bijzonder aan Jezus Christus onze Heere vóór ons ook overkomen. Hij zal spoedig komen ten gerichte en geheel en al verstoren het rijk van de anti-christ, die Hij nu reeds doodt met de Geest van Zijn mond.

Ons ware leven is niet hier op de aarde, het hemelrijk is ons vaderland. *Vandaar verwachten wij de Heiland Jezus Christus onze Heere, die ons sterfelijke en geplaagde lichaam zal opwekken en verheerlijken, opdat Hij het gelijkvormig make aan Zijn heerlijk en verklaard lichaam, naar de werking, waardoor Hij ook alle dingen Zichzelf kan onderwerpen. Hem zij de eer en de prijs van nu aan tot in eeuwigheid. Amen.*

Gedrukt te Zürich
bij
Christoffel Froschouer